

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1916.

Andra kammaren.

Nr 7.

Måndagen den 24 januari, e. m.

Kl. 7 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Herr talmannen anmälde, att debatten rörande Kungl. Maj:ts proposition, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov nu komme att fortsättas; och lämnades enligt förut skedd anteckning ordet till

Remiss av statsverkspropositionen.

Herr Ingvarson, som yttrade: Herr talman, mina herrar! Vid krisens utbrott framlades för riksdagen ett flertal förslag i syfte att i görligaste mån förhindra dess ödeläggande verkningar. Bland dessa var även ett förslag om anslag till ett större belopp för den befarade arbetslöshetens begränsande. I årets statsverksproposition få vi kännedom om, att från krisens utbrott till den 1 sistlidna december har statens kostnad för understöd åt arbetslösa uppgått till cirka 425,000 kronor, medan de kommuner, där understöd utdelats, ha burit en lika stor utgift. Herr civilministern utgår därför ifrån, att för kommande år torde beloppet kunna begränsas till ungefär enahanda siffra, och han hemställer därför om ett anslag till arbetslöshetens bekämpande på likaledes 425,000 kronor samt uttalar i övrigt, att man har att förvänta ytterligare åtgärder från regeringens sida. Skulle man döma härefter, så finge man lätt det intrycket, att det har jämförelsevis väl lyckats att förhindra någon större arbetslöshet och att i de fall, där sådan förekommit, stävja de värsta verkningarna därav. Så är emellertid desto värre icke förhållandet. Tvärtom finnes det en mycket stor medborgargrupp, som har praktiskt taget blivit genom krisen försatt i ett läge sådant, att den i närvarande stund kan i stor utsträckning betraktas som fullständigt socialt nedbruten. Anledningarna härtill äro flera, och det får anses riktigt och lämpligt, att vid ett tillfälle som detta bringa denna sak på tal för att påkalla såväl regeringens medverkan — som för övrigt har givits i rätt stor utsträckning redan förut — som även, och icke minst, riksdagens intresse för saken.

En av de väsentligaste anledningarna till, att denna befolkningsgrupp icke har kunnat hjälpas, ligger i grunderna för utgåendet av

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

det anslag, som lämnats till arbetslöshetens bekämpande. Förhållan-
det är, att flertalet av de arbetare, det här gäller, äro bosatta i kom-
muner, som oftast ha en ganska talrik stenhuggarebefolkning, och
vilka därför äro i hög grad beroende av dessas skatter, med påfölj-
att där dessa ej kunna utgå, de ej förmå lämna sin hälft av anslaget
till arbetslöshetsunderstöd, och följderna därav blir i sin ordning den,
att stenhuggarna bli utan något som helst understöd. Sålunda kan
man säga, att statens anslag till arbetslöshetens bekämpande eller
till understödjande av arbetslösa, rättare sagt, är förfelat, därför att,
där det bäst behöfts, har det minst kommit till användning. Att
det sedan verkat välgörande på åtskilliga andra håll, är en sanning,
som vi ha all anledning att tacksamt erkänna, men där det, som sagt,
i största utsträckning behöfts, har det varit övervägande förfelat.
Det har icke desto mindre vidtagits ett flertal åtgärder från rege-
ringens sida för att även bland stenarbetarna söka motarbeta det
värsta eländet, och det är riktigt att här erkänna detta. De vidtagna
åtgärderna kan jag, om jag håller mig till uppgifterna i den grå
boken, i korthet sammanfatta så, att regeringen har till vägarbeten
inom Bohuslän lämnat anslag till belopp av 261,700 kronor och i
Blekinge till 213,100 kronor. Vidare har det lämnats lån till byg-
gande av en mindre järnväg i Blekinge på 150,000 kronor. Dess-
utom har regeringen vidtagit åtgärder för att få några av de ifråga-
satta fiskehamnarna, vilka redan beslutats, hastigare utförda, än
från början meningen var. Så har skett i fråga om Nordersund och
Hällevik i Blekinge och vid Östra Torp i Malmöhus län. Dessutom
har regeringen anslagit 64,600 kronor till arbeten på statens gator i
Karlskrona. Summan låter ju icke så anspråkslös, men, då man ta-
ger hänsyn till, att den ej anslagits till stenbeställningar, utan
att den lämnats till gatuarbeten — vilket innebär, att väsent-
ligt mera än hälften skall användas till själva gatulägnings-
arbetet, och sålunda mindre än hälften till arbeten berörande
själva stenindustrien — så förstår man, att verkningarna ej blivit
synnerligen stora. Slutligen har regeringen anslagit 10,000 kronor
till skogsodlingsarbeten i Bohuslän, likaledes i syfte att bekämpa
arbetslösheten, varjämte bör nämnas, att Drottningens Centralkom-
mitté har genom direkt anslag försökt att i någon mån motverka
den mest skriande nöden, och dessutom ombesörjt, att arbetarhustrur-
na kunnat erhålla en liten förtjänst genom sömnad av skjortor och
stickning av strumpor för armén. Därutöver kan man näppeligen
tala om åtgärder av den beskaffenhet, att de haft nämnvärd inver-
kan. Men, då man vet, att det här rör sig om en arbetargrupp, som
år 1913 uppgick till ej mindre än 14,300 personer, och att denna in-
dustris tillverkningsvärde samma år belöpte sig till 23 1/2 miljoner
kronor, samt slutligen det, att av denna tillverkning 78 % expor-
terats, och om man tager hänsyn till den omständigheten, att vid
krigets utbrott praktiskt taget all export stoppades, och vet, att den
endast i ringa mån kommit i gång igen, så förstår man vilket fruk-
tansvärt slag därigenom kommit att riktas mot denna industri. Det
är också något alldeles uppenbart, att de vidtagna åtgärderna icke

på långt när kunnat vara till fyllest, och följer man utvecklinøen sedan krigets utbrott, så visar det sig också, att nöden oavslåttigt blivit större och större. Redan omedelbart efter krigets utbrott stängde de flesta arbetsgivarna sina arbetsplatser, och arbetarna fingo under loppet av två eller tre veckor, stundom längre tid, gå utan arbete. Därefter satte man sakt och sakt igen, men begränsade förtjänsten för arbetarna. Mången gång fingo de ogifta betingade förtjänsterna, ibland högst 5, 6 eller 8 kronor i veckan. För de gifta voro motsvarande summor 8, 10 eller 12 kronor i veckan med något enstaka undantag. Det är sant, att längre fram ökade man på något, men samtidigt begagnade arbetsgivarna tillfället att söka skaffa sig extra fördelar genom att höja kraven på behuggningen av stenen på sådant sätt, att arbetarna tvingades att mot lägre betalning utföra högre klass sten, vilket väsentligt minskade inkomsterna, så att, även om de arbetade så mycket som de förmådde, de sällan lyckades komma upp till högre månadsinkomst än 30, 40, 50 högst 60 kronor. Detta innebär, att denna arbetargrupp, som redan förut i stor utsträckning var fattig och ekonomiskt svag, därigenom kastats ut i ständigt växande fattigdom. Tillståndet blev ännu värre, då lagren på grund av försvårad avsättning växte mera och mera och samtidigt naturligtvis också avskedandena. Tager man sedan hänsyn till den mängd andra omständigheter som inverkade, såsom mobiliseringen m. m., och omöjligheten i flesta fall att erhålla arbetslöshetsunderstöd, så är det lätt att tänka sig, att nöden efter hand skulle komma att bli rent av gripande. Från en preliminär undersökning i början av föregående år vet man, att de arbetslösas antal med säkerhet uppgick till omkring 3,000. Det gjordes då från den socialdemokratiska riksdagsgruppen framställning till civilministern, om åtgärders vidtagande. Detta medförde, att en utredning omedelbart igångsattes och synnerligen snabbt utfördes, en utredning, som i någon mån visade, hurudant läget var, och utmynnade i ett flertal förslag om vägarbeten, skogsodlingsarbeten och en del andra dylika nödhjälpsarbeten för att försöka skaffa sysselsättning åt dem, som intet hade att uträtta. Denna första utredning utfördes ganska hastigt, men om den utredning, som därefter skulle verkställas för att få i gång de olika arbetena, kan man knappast säga, att den utfördes lika hastigt, trots att regeringen manade till skyndsamhet för att få allt färdigt så fort ske kunde. Arbetslösheten växte under sådana förhållanden mer och mer, och även bland dem, som hade arbete, blev nöden självklart ständigt större på grund av den ytterst ringa inkomsten, fortfarande 5—8 kronor i veckan för ogifta och 7—8, i bästa fall 12 eller 13 kronor per vecka för gifta. Vid ett möte, som hölls i Bohuslän den 9 juni besökt av omkring 300 personer från skilda delar av Bohuslän, fick man ingående kännedom om, hur läget är inom denna provins. De uppgifter, som därvid lämnades, voro av den natur, att man verkligen har anledning att säga, att i sina strävanden att bekämpa arbetslösheten har regeringen misslyckats i fråga om den industri, som här är på tal, ty det var rent av gripande skildringar, som därvid lämnades. Man fick kännedom om, att tusentals arbetare trots trä-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

get arbete från morgon till kväll månad ut och månad in sedan årat-
tal tillbaka icke hade haft annat att leva på än salt och potatis, salt och
bröd o. s. v. Och det fanns personer, som talade om, att till julen
fanns ej ens en bit bröd att leva av. Det är för övrigt icke enbart
i Bohuslän, som förhållandena gestaltat sig på det sättet, utan det
är likadant i Blekinge. Och jag vet dels av personlig erfarenhet,
dels genom erhållna upplysningar från Bohuslän, att nöden i dessa båda
landskap är oerhört stor. Likaledes i Halland råder en begränsning
i inkomsterna bland stenarbetarna, som är så stor, att även där sedan
länge råder svält i en ofantlig mängd hem. Nu har det gått så långt,
att även arbetsgivarna anse sig nödsakade att vända sig till stats-
makterna med begäran om hjälp. Det har skett tidigare i form av
en framställning om lån. Denna framställning har regeringen icke
ansett sig kunna tillmötesgå. Det är mycket möjligt, att de skäl, som
därvid anfördes, varit synnerligen bärande. För någon tid tillbaka
ha emellertid samtliga arbetsgivare i Bohuslän gjort framställning
till Konungens befälningshavande i länet om kraftiga åtgärder för
att stödja arbetarna. En likadan framställning gjordes av den stör-
sta firman i Blekinge, som förklarade, att om ej hjälp kan bringas,
skulle den nödgas inställa driften, med påföljd att 1,000 eller 1,200
arbetare skulle bli fullkomligt arbetslösa. Man förstår härav, att
det är mycket hög tid att något göres. Att nu exakt uppe, hur
stor arbetslösheten inom denna industri är, låter sig icke göra. Jag
har visserligen erhållit en del material, som något belyser densamma,
men fullt exakta uppgifter kan det icke bli. Omkring 3 å 4,000
stenarbetare torde dock vara fullständigt arbetslösa, och ytterligare
omkring 5 å 6,000 arbeta för så begränsad inkomst, att det är omöj-
ligt att leva därpå. Slutligen finns det några tusen, som äro syssel-
satta med nödhjälpsarbeten anordnade av regeringen eller kommu-
ner, men dessa äro ofta så lågt betalda att det blir omöjligt för familjen
att existera, i synnerhet som i detta fall mannen måste vistas borta
och har familjen i hemmet. Sålunda blir följden svält även i de fall,
där arbete verkligen kan erhållas.

Man frågar sig nu helt naturligt, vari anledningen till detta
ligger. Jag upprepar, att regeringen har vidtagit en del åtgärder,
och då framställningar gjorts, har den städse ställt sig välvillig och
försökt åstadkomma lättnad. Men den erfarenhet jag har går i
den riktningen, att största skulden till det bristfälliga resultatet får
sökas i allt för liten planmässighet, allt för liten översikt över huru-
dant läget varit. Det har icke alltid varit känt huru förhållandena
gestalta sig på olika orter, och anledningen härtill ligger icke minst
hos de underordnade myndigheterna. Det skulle nu finnas i de olika
kommunerna s. k. arbetslöshetskommittéer. Själv känner jag dock
fall, då sådana kommittéer verkligen funnits, men då de anmodats
att lämna upplysningar, så hava de sagt, att ingen arbetslöshet före-
kommit på platsen, då i själva verket en ganska omfattande arbets-
löshet rått. Regeringen har litat på dessa underordnades uppgifter,
och detsamma ha länsstyrelserna gjort. Jag har den erfarenheten i
de två län som jag här berört, att länsstyrelserna visat sig intresse-

rade och gjort vad i deras förmåga stått, men att även de hava lidit av det bristande intresset ute i kommunerna. Hade det från regeringens sida igångsatts en effektiv kontroll i landet dels över det sätt på vilket arbetsgivarna fortsatt med sin hantering i den mån det kunnat ske, men framför allt över det sätt, på vilket nödhjulsarbetet utförts, så skulle mycket i närvarande stund varit annorlunda. Men regeringen har kommit i efterhand. Den har varit tillmötesgående mot framställningar, som gjorts, men den har icke själv tagit initiativ för att skaffa sig kontroll över det hela. Följden har blivit en planlöshet, som övergår all beskrivning, och som man behöver studera på ort och ställe för att riktigt förstå. Som läget nu är, är det rent förtvivlat, och det är oundgängligen nödvändigt, att något göres med det allra snaraste.

Man kan då fråga sig, vilka åtgärder som böra vidtagas. För min del vill jag säga, att den första åtgärd, som bör vidtagas, och genast vidtagas, är att ordna så, att arbetslöshetsunderstödet kan erhållas av dem som *äro* arbetslösa. Detta sker genom att villkoren för arbetslöshetsunderstöds erhållande ändras därhän, att det icke längre ställes upp krav på att kommunerna skola anslå hälften. Det är sant, att de två landsting det här gäller, nämligen Bohusläns och Blekinge läns, hava sökt övertaga kommunernas skyldigheter i detta avseende genom att lämna hälften av beloppet, och på så sätt har statsunderstöd kunnat erhållas. Men landstingen äro på grund av krisen redan allt för hårt betungade, och man kan icke i längden fortsätta med att bara ställa fordringar på landstingen. Det är dock till sist endast staten, som har tillräckligt stark rygg att hjälpa härvidlag.

Vidare bör understöd utgå icke blott till dem, som äro fullt arbetslösa, utan även till dem, som nödgas arbeta för så begränsad inkomst, att det är omöjligt existera därpå. Under dylika omständigheter vore det önskligt, att regeringen vidtog åtgärder att få villkoren för erhållande av arbetslöshetsunderstöd sålunda ändrade, att de fylla behovet även i detta avseende.

Vid ett möte med stenhuggare, som nyligen hållits å Malmö — vid vilket möte ett ombud för socialstyrelsen var närvarande — gjordes en del uttalanden och framlades en del förslag, vilka såvitt jag kan se, voro synnerligen tänkvärda. Mötet ansåg, att de åtgärder som skulle vidtagas borde bestå i

1:o anordnandet av fortsatta och mera utvidgade vägarbeten med statshjälp;

2:o beredandet av möjlighet för de stenhuggare, som önska och kunna, att övergå till att bli jordbrukare;

3:o att städernas kommunalförvaltningar måtte uppmanas att bli avnämare på sten för att på detta sätt stimulera stentillverkningen;

4:o utförandet av fiskhamnsbygget i Smögen;

5:o igångsättandet av kanalbygget Ålstenshamn—Ödby (inom skärs-farleden för att undgå Soten vid storm);

6:o större kraftanläggningar, (Trollhätteverkets utbyggnad).

*Remiss av
statsverks-
propositionen
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Beträffande de allmänna arbetena betonade mötet som ett allvarligt krav, att tillräcklig avlöning (efter normala tider räknat) bör utgå. Vidare framhålles, att för arbetenas snara igångsättande måste de formella hindren lämnas åsido.

Arbetsgivarna i Bohuslän hava för sin del i den skrivelse jag nyss nämnde uttalat önskvärldheten av ett direkt understöd från staten. De ifrågasätta om icke »direkt understöd från staten kunde tänkas ifrågakomma även till sådana arbetare vilka icke äro fullt arbetslösa, men dock i verkligt behov av hjälp, och vilka på grund av familje- och bostadsförhållanden ej heller lämpligen kunna åtaga sig arbete på annat håll», och de betona dessutom att »villkoret angående lika bidrag från kommunen» här »bortfalla, då de senares ekonomi säkerligen icke medger några anslag för ifrågavarande ändamål».

Det sammanfaller sålunda med min egen uppfattning i detta avseende.

I fråga om Blekinge ber jag även få fästa uppmärksamheten därpå, att sedan flera år tillbaka ligger under regeringens prövning ett förslag, som jag tror även kommer att i form av motion föreläggas riksdagen i år, nämligen om åtgärder för att fördjupa östra inloppet till Karlskrona. Skulle så vara, att statsmakterna vilja gå med härpå, så kommer detta att medföra arbete för en stor del av Blekinges stenarbetarebefolkning och väsentligen lätta deras tryckta ställning. Att sedan även åtskilliga andra åtgärder behöva vidtagas är naturligt.

Jag vill tillägga ännu en sak. Det torde knappast vara någon idé uti att hjälpa stenindustrien med förlagskapital för att den för närvarande skall kunna hålla sin verksamhet uppe. Regeringen tyckes redan hava slagit in på den vägen att icke lämna dylik hjälp, och detta synes mig klokt, ty ju mer man söker hålla industrien uppe, ju mer ökas lagren, och då krisen är över bli arbetarna lika utarmade och få lika stora svårigheter att slå sig fram. Då jag hörde herr statsministern här förmena, att åtminstone vad regeringens handelspolitik beträffar, har man sökt bedriva den så, att man i görligaste mån sökt hindra arbetslöshet, så tror jag detta. Men jag skulle vilja ge uttryck åt den önskan, att regeringen måtte i den mån det kan ske på den utländska marknaden stödja den svenska stenindustrien. Jag känner svårigheterna härvidlag, och jag vet icke om regeringen vidtagit några åtgärder härutinnan, men jag hoppas att så är fallet och att så framdeles skall bli fallet. Men med hänsyn till förhållandena i grannländerna är det icke ur vägen att jag här betonar önskvärldheten av att regeringen håller denna sak för ögonen för att söka i görligaste mån återvinna den ställning åt den svenska stenindustrien, som är på väg att glida den ur händerna.

Till sist ber jag få säga ännu ett par ord i detta sammanhang. Arbetarna inom stenindustrien hava icke blott drabbats av nöd och umbäranden på grund av krisen och på grund av bristfälliga åtgärder, de hava därjämte drabbats av något annat, nämligen förlust av sin medborgarrätt. De hava — det är självklart — icke varit i stånd

att betala sina skatter, och det har från vederbörandes sida vidtagits åtgärder för att hindra att de på grund därav skulle bli utsatta för utmätning. Det har till de underordnade myndigheterna givits order, att de skulle undvika att verkställa utmätning hos de av arbetslösheten lidande. Men dessa underordnade myndigheter hava härvidlag visat sig synnerligen nitiska. Självt känner jag talrika exempel på att de trots uppmaningen från överordnade, ändå hava utmätt både hus och egendom för utsvultna stenhuggarfamiljer och sålunda kastat dem direkt ut på bar backe. Det är klart, att man måste betala sina skatter, men där ingenting finns att taga, där har till och med kejsaren förlorat sin rätt. Men en annan följd härav blir den, att större delen av denna industris arbetare hava förlorat sina medborgerliga rättigheter, sin kommunala och politiska rösträtt. Det har för övrigt icke endast drabbat dessa arbetare, det har drabbat massor av fattiga familjer i övrigt inom vårt land på grund av dyrtiden, och jag kan icke underlåta att säga, att jag livligt hoppas, att denna riksdag måtte få motse förslag från regeringen i syfte att åtminstone återbörda medborgarrätten till dem, som redan fått lida nog av dyrtiden och som oförskyllt fått ställas utanför samhället. Jag känner icke alls vilka tankar eller planer regeringen har i detta avseende, men jag är säker om att jag uttalar en över hela landet spridd uppfattning, då jag säger, att det är nödvändigt att från statsmakternas sida det vidtages åtgärder i detta avseende.

Ännu en sak vill jag till sist beröra. Regeringen har själv för icke så länge sedan erkänt det berättigade uti, att icke blott ordnings-synpunkterna skola vara de avgörande, då restriktioner inom de olika länen eller på olika platser skola vidtagas emot sprithantering, såsom tidigare varit fallet. Det har lagts i Konungens befallningshavadens händer utsträcka befogenheter i det avseendet, och detta särskilt efter samråd med regeringen. Det bör väl kunna sägas, att det ekonomiska tillståndet i landet sedan länge har varit, är för närvarande och säkerligen ännu en lång tid kommer att förbli sådant, att dessa av regeringen själv erkända synpunkter nu hade bort kunna omsättas i praktiken genom ett tillfälligt rusdrycksförbud, som hade sparad de fattigas slantar åt hemmen, där de så väl behövas. Och i alldeles särskilt hög grad gäller det de två eller tre län jag här talat om: Bohuslän, Blekinge och Hallands län. Men icke heller där har man förmärkt det minsta intresse för att kringskära möjligheterna till spritinköp. Trots en rätt stark opinion ha försöken att åstadkomma restriktioner strandat, och krogarna ha stått öppna, så att tillfälle att köpa sprit alltjämt funnits för dem, som icke själva haft motståndskraft att låta bli.

Då herr civilministern i statsverkspropositionen förebådar, att ytterligare åtgärder mot arbetslösheten i allmänhet skulle vidtagas, så vill jag endast uttala den förhoppningen, att dessa åtgärder icke måtte dröja och att de vad särskilt stenindustrien angår måtte vidtagas så snabbt som ske kan. Det har berättats mig, att regeringen under gårdagen sökt anordna en provisorisk lindring för åtminstone de värst blottställda inom Bohuslän. Jag tror att den åtgärden, huru

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

erkännansvärd och välmenande den än är, dock är alldeles otillräcklig. Ty nöden är redan så stor och de svälta på många håll så hårt, att det behövs långt kraftigare tag än som hittills förekommit. Det finns tiotusental barn för närvarande i detta län, som så svälta, att de i skolorna äro ur stånd att följa med undervisningen. Det är sådan nöd, att man på flera håll anordnat frivilliga insamlingar för att skaffa mat åt dem åtminstone för ögonblicket. Men det går icke i längden. Det måste från statsmakternas sida vidtagas åtgärder för att planlägga nödhjälpsarbetet, så att det blir möjligt för dessa arbetargrupper att rida ut krisen och så att de även för framtiden kunna reda sig. Sker icke detta, då är det brist på framsynt politik, en brist, som för framtiden kommer att hårt drabba dessa människor och även landet i dess helhet.

Härpå anförde

Chefen för civildepartementet, herr statsrådet von Sydow: Herr talman, mina herrar! Den föregående talaren har berört ett ämne, arbetslöshetsproblemet, som utan tvivel är av synnerligen stor betydelse. Tacksamt erkänner jag, att han lagt sitt anförande mindre som en kritik mot vad regeringen i detta fall åtgjort än som anmärkningar mot organisationen av underlydande hjälporgan. Han har emellertid målat en mycket svart bild av förhållandena inom stenindustrin. Jag skall ingalunda påstå, att icke här råda ytterst beklagliga förhållanden. Men jag tror dock, att han målat med väl mörka färger, och jag skall sedermera be att få återkomma till förhållandena sådana de äro enligt de upplysningar, jag inhämtat. Han har också något berört de åtgärder, som från regeringens sida vidtagits för att hindra arbetslösheten. Jag skall tillåta mig att något komplettera hans uppgifter därutinnan.

Redan tidigt i början av krisen hade jag tillfälle att här inför kammaren framlägga den principiella syn, man från regeringens sida hade på hela arbetslöshetsproblemet. Jag lämnade då också en redogörelse för de belopp till ganska betydande storlek, som stodo till förfogande för igångsättande av arbeten. Åtgärder vidtoges också omedelbart, för att dessa pengar så snabbt som möjligt skulle komma till användning. Jag uttalade i detta sammanhang såsom ett önskemål, att man genom att från statens sida igångsätta ytterligare arbetsföretag skulle kunna bidra att minska den arbetslöshet, som ansågs vara att befara. Emellertid, såsom förhållandena då i krisens början lågo, var det icke möjligt att disponera så stora kapital, som antogs vara erforderliga för ändamålet. Man inskränkte sig därför till att begära en kredit av riksdagen på 5 miljoner kronor för att bereda arbetslöshetsunderstöd åt de arbetslösa, på villkor som äro kammaren väl bekanta. Med detta arbetslöshetsunderstöd lyckades man också hålla nöden borta från de flesta dörrar, helst utvecklingen gick i helt annan riktning än man från början befarade. Man kan sålunda inom de flesta områden icke tala om att någon egentlig arbetslöshet varit rådande. Ett undantag finnes emellertid, stenindustrin.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Förta.)

Allt eftersom tiden framskred blevo förhållandena inom denna industri alltmera bekymmersamma, beroende därpå, att exporten blivit stoppad. Herr Ingvarson framhöll i sitt anförande såsom önskvärt, att från regeringens sida vidtoges åtgärder för att denna export skulle kunna återupptagas. Jag vill emellertid påpeka, att detta möter synnerligen stora svårigheter, på den grund, att alla kommunala arbeten i huvudsak inställdes i de krigförande länder, som varit stenindustriens egentliga avnämare. Både från regeringens och från arbetslöshetskommissionens sida följdes med stort intresse, i den mån det var möjligt, förhållandenas utveckling. Så kom i maj månad 1915 en framställning från socialdemokratiska riksdagsgruppen om ytterligare åtgärder för att lindra nöden bland stenarbetarna. Med anledning därav företogs i anslutning till hemställan från arbetslöshetskommissionen av regeringen en serie åtgärder. Först och främst riktade man uppmaningar till länshjälpkommittéerna att göra hänvändelse till landstingen med begäran att dessa skulle ställa medel till förfogande, så att arbetslöshetsunderstöd, då vederbörande kommuner icke voro i stånd att lämna erforderliga bidrag, i allt fall kunde komma stenarbetarna tillgodo. Detta lände också till resultat. Vidare vidtoges en organisatorisk åtgärd, som enligt de rapporter, som ingått till mig, haft avgörande betydelse för att åtminstone lätta trycket av arbetslösheten. Man förstärkte nämligen arbetskraften å den socialstyrelsens byrå, där arbetsförmedlingsärenden handläggas, och därjämte ställdes till dess förfogande en särskild inspektör, som själv varit arbetare och hade synnerligen ingående kännedom om förhållandena på arbetsförmedlingens område. Han skulle verka som resande agent, resa omkring i stenhuggardistrikten och söka skaffa arbete å annat håll framför allt åt de ogifta stenarbetarna. Synnerligen goda resultat uppnåddes också. Ett mycket stort antal stenarbetare i Bohuslän och, såsom jag tror, Blekinge placerades i arbetsföretag både i mellersta Sverige och på andra håll.

Regeringen inskränkte sig emellertid icke härtill. Mycket betydande belopp ställdes till förfogande för att bereda arbetstillfällen. Herr Ingvarson har redogjort för en del. Jag skall emellertid be att i någon mån få komplettera dessa upplysningar. Till Blekinge län har som nämnt utanordnats för anordnande av vägarbeten ett belopp av 213,000 kronor. Detta utgör dock endast $\frac{2}{3}$ av sammanlagda kostnaden för vägföretagen. I själva verket ställdes sålunda till förfogande för ändamålet ifråga omkring 320,000 kronor. För beredande av arbetstillfällen vidtoges vidare särskilda anordningar för att järnvägsföretaget Gullabo—Torsås skulle komma till omedelbart utförande; ett tillfälligt statslån beviljades under villkor, dels att arbetet inom viss tid skulle påbörjas och dels att huvudsakligen stenarbetare skulle användas i detta företag. Kostnaderna för järnvägsanläggningen beräknades till i runt tal 500,000 kronor. Vidare blevo, såsom herr Ingvarson riktigt nämnde, åtgärder vidtagna för att få i gång arbetet med utförandet av fiskehamnsanläggningar vid Hällevik och Nogersund i Blekinge samt Östra Torp i Malmöhus

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

län. Av orsaker, som jag här icke skall närmare beröra, ha dessa arbeten tyvärr ännu icke kommit i gång. Men anledning finnes att antaga, att de inom kort tid skola kunna påbörjas och det under sådana förhållanden, att väsentligen stenhuggarne få anställning mot skälig förtjänst. Vidare har beviljats koncession på en järnväg Listershuvud—Hellevik, så belägen, att arbetslösa stenhuggare där böra få sysselsättning. För fullständighetens skull bör nämnas, att Kungl. Maj:t för beredande av arbete inom stenindustrien beviljat anslag till belopp av 64,000 kronor för gatuaneläggningar i Karlskrona. Dessutom har det givits order att förbereda och planera andra arbetsföretag, så att de efter hand kunna omedelbart igångsättas. Vid senast beviljade anslag till vägföretag inom Blekinge län har uppställts det villkor, att vägföretagen inom viss tid skola påbörjas och att vid desamma skola användas huvudsakligen stenarbetare. I sammanhang därmed vidtogos åtgärder av organisatorisk art så att en effektiv kontroll i detta avseende skall kunna utövas.

Går jag så till Bohuslän, så nämnde herr Ingvarson, att hittills för vägarbeten utanordnats av statsmedel inemot 240,000 kronor. För några dagar sedan har statsanslag ytterligare beviljats med 251,000 kronor likaledes till vägföretag. Sammanlagt har till vägföretag i Bohuslän sålunda utanordnats omkring 500,000 kronor av statsmedel. Med vägdistriktens bidrag har följaktligen ett belopp av omkring 750,000 kronor stått till förfogande för att bereda arbetstillfällen. Det är ett beklagligt faktum, att en del av dessa vägföretag icke satts i gång av olika anledningar, som jag här kanske icke behöver beröra. Emellertid har för det sista statsanslaget på 251,000 kronor satts som villkor, att icke blott dessa företag utan även de, för vilka statsbidrag tidigare beviljats, skola skyndsamt igångsättas. Åtgärder hava därjämte vidtagits, för att effektiv kontroll i sådant avseende skall kunna anordnas.

Enligt de upplysningar, som stått mig till buds, hade i Bohuslän under hösten varit jämförelsevis drägliga förhållanden. Men plötsligt kom en av de första dagarna på nyåret underrättelse i form av ett telegram, att nöden nu stod för dörren. Saken remitterades omedelbart till arbetslöshetskommissionen; och samma dag hölls extra konselj, därvid 25,000 kronor ställdes till förfogande för lindrande av den värsta nöden under den sedermera uppfyllda förutsättningen att av landstingsmedel motsvarande belopp utanordnades. Sedermera har, som herr Ingvarson berört, av enskilda personer överlämnats ett belopp av 25,000 kronor för att skaffa det allra nödvändigaste. I början av januari nedsändes inspektören hos socialstyrelsen till Bohuslän för att närmare taga reda på förhållandena. Enligt de upplysningar, som såväl denne som föreståndaren för arbetsförmedlingsanstalten i Uddevalla lämnat, skulle för närvarande arbetslösheten icke ha den omfattning, som den siste talaren synes vilja göra gällande. I själva verket torde de arbetslösa uppgå till omkring 400. Men givetvis finnes härutöver ett stort antal, som arbetar med så begränsad lön, att de befinna sig under existensminimum.

Med de åtgärder, som statsmakterna vidtagit, torde man kunna beräkna, att åtminstone under den närmaste tiden tillräckliga arbetstillfällen skola finnas både i Bohuslän och Blekinge. Åtgärder ha vidtagits så att efter hand nya arbetsföretag skola kunna igångsättas.

Jag kan icke underlåta påpeka, att de upplysningar, som kommit till min kännedom rörande förhållandena i Blekinge län, icke gå fullt i den riktning, som den siste talaren angav. Genom socialstyrelsens försorg ha två särskilda utredningar om arbetslöshetens omfattning i Blekinge län verkställts, dels i maj månad och dels i november 1915. Det visade sig, att arbetslösheten under mellantiden avtagit så, att i november icke funnos mer än omkring 300 *helt* arbetslösa, beroende därpå att ett stort antal återtagits inom den egentliga stenindustrien, medan andra fått anställning på andra platser.

Herr Ingvarson berörde emellertid en sak, som utan tvivel sätter fingret på en öm punkt; det har brustit någonting i den lokala organisationen. Jag har visserligen stått i ständig rapport med landshövdingarna i vederbörande län, och dessa ha tydligen sökt hålla sig så gott som möjligt underrättade om förhållandena. Men de lokala hjälpkommittéerna ha tydligen icke verkat såsom önskligt varit. Jag kan såsom belysande exempel meddela, att rapport en dag ingick därom att arbetslösheten skulle hava särskilt stor omfattning på Sturkö och Tjurkö. Vid en undersökning visade sig emellertid, att på dessa två öar fanns på den ena en och på den andra två arbetslösa, varemot på andra ställen funnos arbetslösa till betydande antal. Vi ha dock redan vidtagit åtgärder för att på bättre och planmässigare sätt kunna följa förhållandena, och jag hoppas, att det hädanefter icke skall brista något i detta stycke.

Jag ber vidare få understryka vad som redan tillkännagivits i statsverkspropositionen, att från regeringens sida förberedas ytterligare framställningar till riksdagen för att lätta den börda, som dessa olyckliga människor ha att bära. Sålunda har bland annat undersökts möjligheten att omlägga villkoren för arbetslöshetsunderstödet, så att de, som verkligen äro i behov, komma i åtnjutande därav utan att vederbörande fattiga kommuner betungas. Först i sista hand kommer man dock att lita till arbetslöshetsunderstöd. I första hand skola ansträngningarna gå ut på att skaffa vederbörande arbetstillfällen. Jag ber kammaren vara övertygad därom, att regeringen på det varmaste behjärtar dessa förhållanden och uppmärksamt skall följa utvecklingen.

Herr Eriksson i Grängesberg: Herr talman! Det är rätt uppseendeväckande upplysningar, som herr finansministern lämnade här på förmiddagen — jag betecknar dem så — angående de 50 miljoner, som i mars månad lyftes i riksgäldskontoret. Jag vill emellertid icke ingå på detta, som för mig var en hemlighet tills jag kom till statsrevisionen; någon ledamot kommer senare i kväll att upptaga den saken. Jag skall icke heller ingå på frågan om huru de

*Remiss av
statsverks-
propositionen
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

militära myndigheterna ha bokfört eller huru de bort bokföra neutralitetskostnaderna. Jag tror det är lämpligast, att den frågan tages upp till debatt i samband med andra spörsmål, t. ex. statsrevisorernas berättelse.

Jag begärde ordet för att något yttra mig om den neutralitetsvakttjänstgöring, som pågått i vårt land över ett års tid och som enligt trontalet skall fortsätta allttjämt. Enligt upplysning, som lämnas i statsverkspropositionen, har neutralitetsvakten förlidit år kostat bortåt 53 miljoner kronor, och enligt upplysning, som lämnats i dag, kan man ju säga, att det är ett stort belopp jämfört med vad andra länder givit ut för detta ändamål. Men man kan ju också säga, att andra länder ha större kostnader. Det beror ju på, vilka svårigheter de olika länderna haft. Det får vara hur det vill med den saken. Dock har jag gjort mig den frågan: har det varit nödvändigt, att ett så stort belopp offrats i vårt land? Och även om det är nödvändigt att offra 53 miljoner för detta ändamål, så kan man på goda grunder göra sig den frågan: ha dessa pengar använts för vårt lands försvar på lämpligaste och bästa sätt? Det är icke lämpligt att ingå på någon djup diskussion om den saken. Jag tror, att man kan göra berättigade anmärkningar mot användningen av medlen ur flera synpunkter, och när det kommer lugna förhållanden i världen och därmed även i vårt land, så kan man våga taga upp den frågan till närmare överläggning. Jag vill närmast nu yttra mig om själva neutralitetsvakten ur de mobiliserades synpunkt.

Beträffande lantarmén, hären, så har ju utöver de årsklasser, som varit inne på övning, ända sedan krigets början varit mobiliserade vissa årsklasser för neutralitetsvakten. Jag tror icke, att man kan träffa så många ute på landsbygden och i landet i övrigt, som rätt kunna förklara, varför nu dessa upprepade inkallelser ske. Och när man följer förhållandena i vårt land ur olika synpunkter, ser huru dessa män användas, så står man ännu mer frågande. Man står frågande, varför det skall vara bevakning där och bevakning där. Varför skall det ligga 600 eller 700 man på den eller den punkten, där man icke kan förstå att det skall vara nödvändigt. Man gör sig frågor, men man kan icke få något bestämt besked om den saken. Jag har frågat framstående militärer, varför det skall vara bevakningsstyrkor där eller där, och jag har då fått det svaret, att det beror på mobiliseringsplanen. Ja, det kan ju bero på mobiliseringsplanen, men nog ha våra militärer så mycken anpassningsförmåga, att de kunna göra om mobiliseringsplanen efter de ändrade förhållandena och behoven. Icke kan man ifrågasätta att våra militärer ha den uppfattningen, att, därför att man en gång på papperet fastslagit en viss mobiliseringsplan, denna ovillkorligen skall fullföljas utan några avvikelser. Om man finner, att någon viss bevakning eller tjänstgöring icke längre är nödvändig, så kan man väl rubba på planen. Det där kostar pengar, och det är ju bördor, som alla få bära, men det är framför allt personliga bördor det gäller. Nå, regeringen kan ju då säga, att man har icke i det stora hela hört några större klagomål ute från landet. Men vad visar det? Jo, att

det svenska folket, den svenska ungdomen, som det nu gäller, har icke den uppfattning, som man mången gång tillskrivit dem. Men det kan icke vara nyttigt och icke lämpligt att det fortgår på sätt som nu sker. När man ser, huru de mobiliserade användas på skilda platser, och ser ledningen över dem, så blir man förvånad. Det kunde vara flera exempel att framdraga därvidlag, men det är endast ett, som jag nu särskilt vill fästa regeringens uppmärksamhet på, nämligen från Riksgränsen. Jag vill icke säga, att den skildring som gått genom pressen är alldeles riktig. Den är kanske överdriven. Men det är alldeles säkert något på tok. Och jag har hört sägas från fullt trovärdigt håll, att saken är av rätt så stor innebörd. Huruvida det beror på det militära befälet eller på de civila, kan jag icke yttra mig om. Kanske det beror på bägge parterna. Men det gäller ju en gränsstation, således en ömtålig punkt, och därför ber jag på det allra livligaste, att såväl herr civilministern som herr krigsministern måtte företaga undersökning om, hur förhållandena äro där och huruvida klagomålen äro berättigade. Och är det så, att det behövs ändringar, så böra de vidtagas med det första.

När det gäller flottan står man synnerligen spörjande, och de som varit utkallade och fortfarande äro utkallade stå ännu mer spörjande. Och det är ingenting att förvåna sig över. Såvitt jag är riktigt underrättad, är det icke mer än hälften av alla A-klassare, som hittills varit utkallade. Men de som varit utkallade under 5 eller 6 månader äro utkallade på nytt. Och den nya inkallelsen är beräknad till 8 månader. Det blir sålunda sammanlagt 13 å 14 månader för dessa, under det att den andra hälften icke skulle behöva komma ut en enda månad, om kriget slutade till dess. Kan det vara riktigt, kan det vara rätt att behandla folk på det sättet? Jag kan icke förstå meningen med att förfara på ett sådant sätt. Kanske man kan säga, att det beror på att de som en gång varit inne äro mest övade. Men hur skulle det ställa sig om det bleve fredsbrott? Detta är ju någonting orimligt, och jag kan icke förstå annat än att här är en efterlåtenhet från flottans lednings sida, en oförklarlig efterlåtenhet, som går ut över de mobiliserade på ett ohyggligt sätt. Vi få väl ändå lov att försöka, att, då det gäller att den ena skall offra, även den andra får bringa offer och de få dela bördorna, så att icke den ene blir omänskligt tryckt och den andre går fri.

Jag har ett par exempel från flottan, som äro synnerligen upprörande. Det är icke nog med, att en grupp blir alldeles fri och att man tagit ut en annan för andra gången, utan när det gällt enstaka fall och där synnerligen bärande skäl för frikallelse föreligga, ha de ändå icke blivit fria. En beväring, som tjänstgjort 1914 under 130 dagar, inkallades på nytt den 21 oktober 1915. Den 22 oktober, sålunda dagen efter det han kom in, ingav han ansökan till Konungen om befrielse. Varför ansökte denne man om befrielse? Jo, först och främst hade han två små barn i hemmet, och hustrun var fortfarande sängliggande sjuk, sedan hon fått sitt sista barn den 10 oktober. Vidare hade han varit arbetslös under 3 1/2 månader före

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

inkallelsen. Han hade icke haft arbete sedan den 1 juli, och nu vid inkallelsen den 21 oktober hade han fått löfte om plats, en mycket förmånlig plats som maskinist med början den 25 oktober, men som han icke kunde få, om han icke då kunde tillträda den. Ansökan avsågs utan vidare av Kungl. Maj:t. Mannen hade intyg på alla dessa förhållanden och på att han var så fattig, att fattigvården måste taga hand om hans hustru och barn, och alla dessa omständigheter kunde ändå icke anses vara så pass betydande, att denne man, trots att han förut gjort fem månaders krigstjänst, skulle kunna befrias. Nog får man säga, att det är hårt, att en medborgare skall pressas så i jämförelse med andra.

Jag kan omnämna ett annat fall, som är ännu mer upprörande. Den man jag nu syftar på hade visserligen icke gått till Kungl. Maj:t — av det skälet, att han hörde, hur det gick för andra — utan han hade blott gått till befälhavaren. Han tjänstgjorde 135 dagar år 1914. Även han kom in i november månad 1915 och gjorde ansökan om befrielse i januari i år. Varför? Jo, av det skälet, att han hade två små barn, och hans hustru hade legat sjuk under sju månader i lungblödning. Hustrun var intagen på sanatorium och är det, såvitt jag vet, fortfarande. Det minsta barnet låg i lungsot och dog den 19 januari. Mannen var så fattig, att kommunen måste betala hunstruns vård på sanatoriet. Nog kan man väl fråga, varför avslås en sådan ansökan? Det är upprörande, att vissa medborgare skola pressas på ett så ohyggligt sätt. Jag kan omöjligen förstå en sådan politik, och jag kan icke förstå, att den kan vara riktig ur försvarets synpunkt. Hur skall man kunna värva nya män med en sådan regim? Här skall riksdagen höja värningspremierna mer och mer och betala till officerare, för att man skall kunna skaffa nya män till flottan, och sedan behandlar man dem, som komma in på sådant sätt. Jag kan omöjligen finna annat än att detta ur försvarets egen synpunkt är högst ansvarslost.

Nu kan det naturligtvis invändas en hel del emot detta och man kan säga, att detta har man icke vetat av, och att det kan vara andra fall som kunna vara lika ömmande. Men i alla de fall, där det är så ömmande omständigheter, fastän icke av den art, som jag påpekat här, förefaller det mig att man icke skulle behöva hysa betänkligheter emot att bevilja befrielse.

Jag nämnde här, att de män, som det här gäller, hava det synnerligen smått. Vi hava fått en grå bok utdelad här under lördagen, och i den pekar man med en viss stolthet på att Sverige ekonomiskt sett har rätt sig bra. Det kan man ju icke bestrida, om man ser på samhället i dess helhet, men om man tager enskilda individer, ställer det sig annorlunda. Här finnas människor, som förtjänat miljoner på ett högst skandalöst sätt, under det att stora grupper av människor svälta, och icke kan man väl ändå säga, att det är riktigt, att samhället skall vara så »flat», som det i detta avseende varit under den gångna tiden, så att vissa medborgare skola tjäna oerhörda penningssummor och andra pressas över förmåga.

Hur går det för alla dessa mobiliserade? Icke nog med att de-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

ras familjer hava det svårt och lida nöd, utan därtill kommer, att många av dem mista sin medborgarrätt, då de icke kunna betala sin skatt. Det understöd, som de få, räcker icke mer än nätt och jämnt till barnens och hustruns underhåll. De få gå ifrån sitt arbete och en del få icke igen sina platser. De hava synnerligen stora svårigheter att draga sig fram, dyrtiden pressar dem, och såsom straff för den offervillighet, de visat för fosterlandet, mista de sin medborgarrätt. Kunna de icke betala sin kommunalskatt och skatten till staten, mista de sin politiska rösträtt under tre år och kanske sin kommunala rösträtt under tio år. När jag läst Kungl. Maj:ts tal inför riksdagen och när jag i övrigt hört uttalanden från regeringsbanken, har jag frågat mig, om det icke skulle komma något förslag om att vår vallag skall ändras i den riktningen, att den ena medborgaren verkligen skall kunna få medborgarrätt likaväl som den andra, även om fattigdomen är så stor, att han icke kan betala sin skatt under något år. Men därom har jag ingenting hört. Jag förstår så väl, att det finnes personer i denna kammare och än mera i medkammaren, som icke se denna sak såsom jag och kanske tycka, att det gör detsamma, om stora grupper av medborgare icke hava rösträtt. Men vi få komma ihåg, att vi äro medborgare allesammans. Många av dem hava säkert under det år, som gått, gjort en mycket större insats för fosterlandet än de »övre tiotusen», som tro sig hava gjort så mycket.

Jag skulle vilja på det allra bevekligaste vädja till regeringen och till dem, som hava en annan politisk åskådning än jag, att de övervägde denna sak och frågade sig själva, huruvida man icke ändå borde taga ett steg för att föra tillsammans folkklasserna mer, än man gjort förut. Dessa fattiga människor hava under det gångna året visat, att de uppoffra sig så långt som man rimligen kan begära, och då böra de icke såsom påbröd mista sin medborgarrätt. Så kommer det emellertid att gå i vida kretsar — jag har fått bestämda upplysningar i den riktningen — och detta är orimligt, det kan icke vara med rättvisan i någon mån överensstämmande.

Jag ber att vid detta tillfälle få till regeringen rikta den varma och bestämda vädjan, att den tager under övervägande, huruvida det kan vara nödvändigt att neutralitetsvakten, som vi hittills haft, skall fortsätta i samma utsträckning som hittills. Det fanns större skäl härtill i början än sedermera. Jag har försökt påpeka, att efter åtminstone min och många andras mening kan det ur flera synpunkter icke vara nödvändigt och lämpligt, att mobiliseringen fortsätter, såsom den begynt och hittills fortgått.

Herr Åkerman: Herr talman, mina herrar! Då jag nu ber att för ett ögonblick få taga kammarens tid i anspråk, sker det för att rikta uppmärksamheten på två förhållanden, som äga sammanhang med statsverkspropositionen, men som, så vitt jag kunnat se, icke där vunnit beaktande.

Den ena frågan är arméns pensionsfråga. Då Kungl. Maj:t vid 1914 års senare riksdag föreslog skärpta bestämmelser rörande offi-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

cerares och underofficerares skyldighet att avgå ur tjänst, kunde, tror jag, Kungl. Maj:t på mycket goda grunder anföra, att förhållandena då icke medgävo att framlägga den militära pensionsfrågan i hela dess vidd. Man saknade nämligen då tid till de vidlyftiga utredningar, som behövdes. De skärpta bestämmelserna skulle träda i kraft den 1 januari 1916, och det anar mig, att då Kungl. Maj:t föreslog denna tidpunkt, var en av anledningarna den, att Kungl. Maj:t tänkte sig, att det skulle bliva tillfälle att framlägga frågan för 1915 års riksdag, så att man skulle kunna fatta ett beslut i denna fråga, innan bestämmelserna trädde i kraft. Så skedde ju emellertid icke, och vi skriva nu januari 1916. De skärpta bestämmelserna hava trätt i kraft, men jag kan icke finna, att det i propositionen gives någon antydning om att vi hava att vänta något förslag i denna pensionsfråga. * Jag inser till fullo, att tiden nu icke är den allra lämpligaste för pensioneringsfrågor, men jag kan i alla fall icke underlåta att framhålla, att dessa skärpta bestämmelser om avgång ur tjänst, detta avstående av respitåren drabba särskilt hårt de officerare och icke minst underofficerare, vilka nödgas nu avgå, innan pensionsfrågan blivit reglerad. Det drabbar dem så mycket hårdare, som det under nuvarande tjänstgöringsförhållanden och förhållanden i övrigt nog är svårare än vanligt för dem att skaffa sig någon liten biinkomst att hjälpa upp den rätt så knappa pensionen med.

Jag kommer därefter till den andra frågan. I sitt anförande uttalade herr Lindman en förhoppning, att regeringen skulle hava sin uppmärksamhet fäst på anskaffandet av de nya försvarsmedel, vilka visat sig behöfliga under det nu pågående kriget. I denna förhoppning ber jag att på det allra livligaste få instämma. Jag förstår ju till fullo, att Kungl. Maj:t noga följer den plan, som 1914 års riksdag uppdrog såväl i fråga om organisation som i fråga om materielanskaffning, men man får väl icke vara så formalistisk, att man följer denna plan ända därhän, att man försummar sådana behov, vilka först under detta världskrig gjort sig gällande, eller så formalistisk, att man underlåter att något tidigare vidtagna åtgärder, vilka under fredliga förhållanden möjligen kunnat uppskjutas. Kungl. Maj:t har också visat sig beakta dessa synpunkter, särskilt i fråga om landstormens övningar och landstormens utrustning, och förra årets riksdag gillade ju också Kungl. Maj:ts framställning härom. Även i årets proposition bebådas ju en framställning rörande landstormen i syfte att möjliggöra ett snabbare höjande av dess effektivitet, än vad härordningsplanen avsåg.

I ett hänseende, vilket under det nu pågående kriget fått en särskild aktualitet för varje här, som vill vara verkligt beredd på det nutida kriget, är emellertid, såvitt jag kan finna, den kungl. propositionen tyst. Jag syftar då på de försvarsmedel, vilka äro icke blott önskvärda utan numera nödvändiga för det nutida skyttegravs- eller ställningskriget. Skulle vi få krig, skulle alltid avsevärda delar av vår här, vare sig vi vilja det eller icke, komma att bliva invecklade i ett sådant skyttegravs- eller ställningskrig, vare sig det gäller att bekämpa eller försvara en ställning eller bådadera. För att emeller-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

tid kunna med framgång föra ett sådant krig behövs det vissa tekniska hjälpmedel, framför allt tungt artilleri, handgranater, kul-sprutor, min- och bombkastare m. m. samt icke minst flygvapen, tagg-tråd och dylikt. Nu vet jag, att vi hava en hel del av dessa försvarsmedel, men jag är rädd för, att vi icke hava det i avsevärt större omfattning, än vad som motsvarar åsikterna före slutet av år 1914, ty det var nämligen först mot slutet av 1914, först efter slaget vid Marne, som man kom underfund med skyttegravskriget. Det var först då, som man riktigt upptäckte, vad som är den innersta orsaken till skyttegravskriget, nämligen den dittills oanade motståndskraften hos ett infanteri, som strider i en väl anordnad skyttegrav med taggtrådshinder. Först senare inpå året 1915 kom man så småningom underfund med betydelsen av alla de andra hjälpmedlen, som nu användas vid anfall på och försvar av skyttegravar. Nu har man emellertid kommit till denna insikt, och jag vågar påstå, att intet folk, som kan det, numera lämnar sina soldater utan dessa hjälpmedel. Man vet ju, att med dessa hjälpmedel en underlägsen styrka kan hålla sig mot en flera gånger överlägsen, och det är väl något, som icke minst en liten nation bör taga fasta på. Nu vet man också, att man utan hjälp av dessa försvarsmedel icke kan driva bort en motståndare, som en gång satt sig fast i skyttegravsställningar, och det bör icke heller en nation, som har långa kuster att försvara mot landstigningar, glömma bort.

Jag kan icke tänka annat, än att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på dessa förhållanden, men då man på allra närmaste håll sett, vilket värde icke blott fältherren, generalen, utan minst lika mycket den menige mannen i ledet sätter på just dessa försvarsmedel, hur tillförsikten hos dessa växer, när dessa medel finnas i tillräcklig grad, då kan man icke underlåta att uttala en livlig förhoppning, att Kungl. Maj:t vidtager alla erforderliga åtgärder, för att svenska hären snart blir försedd med dessa medel, varigenom våra försvarsmöjligheter komma att ökas.

Chefen för lantförsvarsdepartementet, herr statsrådet M ö r e k e :
Herr talman, mina herrar! En föregående talare har riktat ett skarpt klander mot det sätt, varpå de trupper användas, som för närvarande inkallas för att skydda vår neutralitet. Vid inkallelser av dessa trupper hava tvenne huvudsynpunkter gjort sig gällande. Den ena har varit att söka åstadkomma de posteringar på viktiga, ömtåliga punkter, som hava betecknats av de sakkunniga såsom absolut nödvändiga. Den andra synpunkten har varit att söka i möjligaste mån utöva rättvisa mot de värnpliktige och göra bördan så litet betungande som möjligt. Jag kan väl förstå, att för lekmannen många av dessa posteringar synas onödiga. De hava stått där länge och väl, och ingenting har hänt. Men, mina herrar, vi måste komma ihåg, att detta är rent preventiva åtgärder, som man vidtagit, och de få icke bedömas efter huruvida något hänt eller icke hänt på platsen. Jag undrar, vad vårt svenska folk skulle hava sagt, om t. ex. en tunnel eller en bro vid våra svenska järnvägar sprängts i

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

luften, därför att de icke varit bevakade. Sådant har åtminstone icke jag kunnat stå till svars med.

Den föregående talaren uppställde ett par spörsmål, som jag vill upptaga till behandling. Det ena rörde den omständigheten, att i statsverkspropositionen icke förekom något förslag till pensionering av våra officerare och underofficerare. Frågan om officerares och underofficerares pensionering har rätt länge stått på dagordningen, och då den senast förekom, var det i slutet av år 1913, då krigsbefälet framlade ett direkt förslag i ärendet. Detta förslag innebar emellertid en ökning av utgifterna för statens räkning på, vad blott armén beträffar, något mer än en miljon kronor. Tvivelsutan skulle dock detta förslag redan legat på riksdagens bord, om icke den omständigheten varit i vägen, att under nu rådande förhållanden budgeten är så betungad, att man icke ansett tidpunkten lämplig att just nu komma fram med detta spörsmål. Så var förhållandet vid riksdagen i fjol, och så är det även vid årets riksdag. Det är således uteslutande sparsamhetsskäl, som orsakat, att frågan blivit uppskjuten.

Den andra frågan, som den föregående ärade talaren berörde, var anskaffande av materiel för att åstadkomma tekniska hjälpmedel vid skyttegravskriget. Det nu rådande världskriget har tagit former, som väl ingen före dess utbrott kunnat ana. På så gott som alla fronter kämpar man under månader, ja år i skyttegravar. Detta är någonting, som man säkerligen icke trott skulle komma att ske. Naturligt är, att de trupper, som nödgas att under så lång tid ligga i dessa skyttegravar och nödgas, så att säga, tum för tum söka behålla varje bit jord och som kämpa icke allenast på marken utan även under jorden och i luften, det är naturligt, säger jag, att dessa trupper skola söka att på allt sätt för sin kamp tillgodogöra sig de tekniska hjälpmedel, som stå till buds. Den föregående talaren har nämnt en hel del av dessa hjälpmedel. Man har icke allenast upfunnit nya sådana hjälpmedel utan även så att säga grävt upp sådana, som förut ansågos föråldrade. Jag vill särskilt nämna handgranaten, som i forna tider, då man slogs på nära håll, mycket kom till användning, men som på sista tiden alldeles kommit ur bruk, därför att man slagits på så långt håll. Denna handgranat har nu åter kommit till heders och anses vara oeftergivligen nödvändig. Under nu rådande förhållanden hava svenska officerare i avsevärd mängd varit utskickade att studera dessa förhållanden i skyttegravskriget, och officiella rapporter föreligga också. Beträffande denna materiel har emellertid redan åtskilligt vidtagits för att skaffa dylik, och huruvida så skall ske i framtiden, är jag nu icke i tillfälle att uttala mig om, men jag vill säga, att regeringen skall ägna frågan all möjlig uppmärksamhet.

En annan följd, som detta ställningskrig haft, har varit, att det tunga artilleriets betydelse i hög grad ökats. De skyttegravar, som under lång tid kastats upp, hava blivit så starka, att vanligt fältartilleri mot dem blir vanmäktigt. Man har måst tillgripa tungt artilleri för att bekämpa dem, och man har även lyckats finna me-

del att framföra detta artilleri inom skotthåll. Jag vill framhålla, att även i detta avseende åtskilligt är gjort. Jag vill påpeka, huru som riksdagen i fjol beviljade ett avsevärt belopp för detta ändamål. Jag vill icke förneka, att än mera kan vara att göra, men vad Kungl. Maj:t i år kommer att företaga i avseende därpå, är jag icke nu i tillfälle att säga, så mycket mindre som officiell framställning i ämnet icke föreligger. Men även denna fråga skall jag ägna all möjlig uppmärksamhet.

Medan jag nu har ordet, skall jag be att med ett par ord få bemöta ett par anmärkingar, som en föregående talare i förmiddags gjorde mot vissa missförhållanden, som skulle vara rådande inom armén. Den ena anmärkningen gällde, att en officer skulle hava uppträtt brutalt och våldsamt som underlydande. Det är alldeles givet och behöver knappast sägas, att jag i hög grad ogillar ett sådant beteende. Däremot torde något ingripande från min sida icke bliva behöfligt, då detta uppträdande kommer att lagligen beivras enligt strafflagen för krigsmakten.

Den andra frågan gällde en värnpliktig, som blivit kvarhållen till plutonchefskurs men trots detta icke, såsom generalordern föreskrev, erhållit utbildning i detta syfte utan satts som skrivare på en expedition. Att detta förfarande är oriktigt, är uppenbart. Detta fall har emellertid icke förut kommit till min kännedom, och jag kan endast lova, att jag skall göra vad i min förmåga står för att undersöka förhållandet.

Herr Persson i Norrköping: Herr talman, mina herrar! Under föregående års riksdag tillät jag mig här i kammaren vid skilda tillfällen att uttala de breda folklagrens allvarligaste bekymmer och stigande oro för de oavsläppligt stegrade priserna på de nödvändigaste förnödenhetsvarorna och huru på grund därav svårigheterna för dessa folklager att föra ett anständigt liv ständigt ökades. Jag tillät mig även mer än en gång att ifrån denna plats i kammaren till regeringen framföra klander dels över de åtgärder, som icke vidtogos, och dels över *halvheten* i de åtgärder, som verkligen vidtogos för att söka mildra det onda. Mer än en gång gjordes också av mig och andra på dessa fattiga folklagers vägnar bevekande vädjanden till regeringen att på ett rationellare och kraftigare sätt än hittills skett främja de fattiga klassernas intressen. Sedan dessa frågor, som äro synnerligen viktiga för hela vårt folk och vårt land, senast behandlades här i riksdagen, hava åtta månader gått, och ingenting skulle hava varit mig kärare än att här kunna konstatera, att förhållandena verkligen blivit bättre, att oron, bekymren, svårigheterna och lidandena bland dessa fattiga befolkningslager lättats. Tyvärr är det mig icke möjligt att, i betraktande av de alljämt rådande förhållandena, konstatera detta, utan jag måste i stället med beklagande giva uttryck för den uppfattningen, att svårigheterna i stället för att hava lättats blivit hårdare, allt mer bekymmersamma, allt mer tryckande. Priserna på de nödvändigaste varorna hava månad efter månad befunnit sig i ständigt stigande. Man kan knappast på något

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

område spåra en sjunkande tendens, och i allmänhet nödgas man konstatera ökade svårigheter.

Här har i dag förut talats om de fördelaktiga förhållandena på handelspolitikens och näringspolitikens område, vilka åstadkommit, att vårt näringsliv och vår industri i allmänhet hållits i jämn räng och givit sysselsättning åt arbetare i högre grad än vad vid krigets början förmodades. Man måste medgiva, att näringslivets företagare under kristiden haft glänsande konjunkturer, fått goda vinster och höga profiter, men samtidigt må konstateras, att lönarbetarna under denna tid i allmänhet icke fått något utöver den normala arbetslönen trots dessa goda konjunkturer, och om de verkliga i vissa fall fått något utöver den vanliga lönen, så har det dock icke varit så mycket, som svarar mot de stegrade levnadsomkostnaderna. Det är denna lönearbetare- och löntagareklass, som fått sitta emellan under denna tid och fått sitta emellan på sådant sätt, att dess levnadsstandard förvisso hotar att sjunka ner till en sådan låg nivå, att verklig fara för det allmänna uppstår, att arbetarna bli mindervärdiga samhällsmedborgare.

Högerns ledare här uti riksdagen äro djärva och modiga män. En utav dem, nämligen herr Trygger i första kammaren, har i den debatt om statsverkspropositionen, som i dag fördes därinne, förklarat, att han icke i vad det gällde regeringens livsmedelspolitik var fullt tillfredsställd med densamma, därför att regeringen hade vidtagit tvenne åtgärder, som han ansåg icke vara till landets bästa. Den ena åtgärden var det s. k. kompenstationssystemet, som har tillämpats vid utförseln av visst varuslag här i landet, nämligen fläsk, och vilket system han icke ansåg vara lämpligt. Den andra åtgärden var fastställandet av de maximipris, som regeringen äntligen efter många sorger och bedrövelser frampå höstsidan nödgades åsätta, och vilka, enligt hans mening, skulle vara skadliga för landets jordbruk i allmänhet.

Herr Lindman i denna kammare var inte fullt så aggressiv i sitt klander, måhända beroende därpå att omgivningen och miljön här inne är något annorlunda, dess bättre, än i första kammaren. Men han koncentrerade i stället sin uppfattning i ett lovprisande av regeringen, icke för vad den hade gjort utan för dess stora »försiktighet» i fråga om åtgärder på detta område, d. v. s. för vad den icke hade gjort. Mina herrar, det förefaller mig, som om de som så uttrycka sig antingen leva i fullständig obekantskap med de verkliga förhållandena, sådana de äro bland halva delen av vårt lands befolkning, eller också besitta ett nära nog cyniskt förakt för de svårigheter som dessa förhållanden bland denna befolkning ha skapat.

Ty hurudana äro verkligen förhållandena och vilka vittnesbörd om dessa förhållanden ha officiella myndigheter här i landet nödgats avgiva? Jag skall inte trötta kammaren med många siffror, de stå att läsa dels i den bok, som utgivits av statens livsmedelskommission och vilken heter »Folknäringsens trygghande under rådande kris», och dels i den blågråa bok som på officiellt uppdrag är utarbetad och utdelad till riksdagens herrar ledamöter. I det första av dessa

officiella arbeten konstateras, att dyrtiden ifråga om ett antal varuslag — jag skall inte uppräknas dem, det är de egentliga livsmedlen jämte bränsle — åstadkommit en merutgift för en genomsnittsfamilj på fyra personer i riket i övrigt av 164 kronor 12 öre och för en liknande familj här i Stockholm utav 207 kronor 25 öre. Detta enligt de priser, som rådde sistlidna juli månad. Men sedan juli ha enligt den gråblåa bokens tabell ständiga prisökningar förekommit, och räknar man med dessa prisökningar på de flesta varor, äro vi nu uppe i motsvarande siffror av 217 kronor 88 öres merutgift för en genomsnittsfamilj på fyra personer i riket i övrigt och för en liknande familj i Stockholm en merutgift på 283 kronor 71 öre. De allra flesta av de animala födoämnen ha stigit i pris oavlatligt sedan juli månad. Det är blott några av de vegetabiliska födoämnen, som sjunkit i pris genom olika åtgärder. Höjningen från juli uppgår i sin helhet till 82 kronor 79 öre, sänkningen till 29 kronor 3 öre, återstår alltså en nettoförhöjning under detta halvår av utgifterna för en dylik familj på 53 kronor 76 öre. Och detta sedan krisen pågått under ett helt år och man under detta år haft möjlighet att göra erfarenheter på olika områden och sålunda icke längre behövt befinna sig i det osäkerhets- och trevande stadium ifråga om vad som skulle företagas, för att hålla priserna nere, som man till en början naturligt nog måste befinna sig i, utan efter det att erfarenheten givit vid handen vilka åtgärder man lämpligen skulle kunna vidtaga. Denna höjning av 53 kronor 76 öre på dessa matvarupriser sedan juli månad gäller för riket i dess helhet, d. v. s. beräknad för de 44 orter statistiken omfattar, för Stockholms vidkommande med dess dyrare priser går motsvarande siffra upp till 82 kronor 26 öre. Vad tro herrarna, att en merutgift av 82:26 (eller från krisens början 283:71) för en genomsnittsfamilj på 4 personer här i Stockholm betyder för denna familjs levnadsstandard? Ja, erfarenheten lär bättre än allt övrigt kunna vittna därom.

Men vi skola icke tro, att detta är den enda merutgift, som arbetarfamiljerna och löntagarfamiljerna fått vidkännas, ty det är inte blott dessa varor som stigit i pris, utan även övriga varor, som höra till livets nödtorft, ha stigit. Skall man halvsula ett par skor — den saken finns inte upptagen i denna statistik — för sig själv eller sin familj, måste man strax betala 1:50 mer, och det är ju också en nödvändighetsutgift. Skall man köpa en skjorta eller ett par strumpor, strax är det 20, 25 % förhöjning. Nu säga många: »Ja, under dessa kristider måste man inskränka sina utgifter.» Ja, det låter sig säga för den som har en tre, fyra par skor eller rockar på lager. Men också för de fattiga, som under normala förhållanden icke ha mer än vad de gå och stå i, således blott ett par skor, en enda rock, är det icke möjligt att gå nakna, och de kunna icke falla tillbaka på besparingar; för dem blir det nästan omöjligt att kunna göra dessa nödvändighetsutgifter, som visserligen icke falla under rubriken mat och bränsle, men som ändå äro nödvändiga för livets uppehälle. Och ta vi med denna prisförhöjning på dessa varor, äro vi, mina herrar, helt visst uppe i en genomsnittsförhöjning på grund av den ökning,

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forta.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

som inträffat under dyrtiden, för en familj här i Stockholm av nära 400 kronor och för landsbygden och riket i övrigt åtminstone av cirka 300 kronor.

Mot detta stå nu en hel del arbetsgivares dyrtidstillägg av 5 kronor i månaden per familj på två personer och 2 kronor för varje barn, alltså sammanlagt 9 kronor i månaden för den förut omnämnda genomsnittsfamiljen. Det motsvarar ju knappast 25 % av de merutgifter för livsmedel och dylikt, som familjen fått vidkännas. Ändå förklaras av högerns ledare i första kammaren, att regeringen skall klandras för de åtgärder den vidtagit i syfte att bringa ned priserna, och av högerns ledare i denna kammare uttalas pris över denna regeringens »försiktighet» i fråga om åtgärders vidtagande. Det är sannerligen en försiktighet, som de breda folklagren ha anledning att be vår Herre bevara dem för.

Här har nu talats så mycket i livsmedelsfrågan, att jag inte skall uppehålla mig vid den så länge. Jag skulle för övrigt inte alls ha gjort det, om jag inte så starkt engagerat mig i densamma vid förra årets riksdag och om jag inte hade varit representant för en valkrets, som huvudsakligen består av fattiga lönearbetare i de allra mest bekymmersamma omständigheter, vilkas talan jag anser mig skyldig att föra här på en plats, där jag anser det möjligt att kunna vinna rättelse, även om det icke kan ske vid en remissdebatt utan först senare genom *praktiska handlingar och åtgärder* som icke komma till stånd blott genom uttalandet av välvilliga ord, varken i trontal eller grå böcker.

När man läser igenom den till regeringens försvar skickligt utarbetade officiella grå boken, där man har alla aktstycken samlade, vilket lämnar en rätt klar bild för den uppmärksamme läsaren av vad som gjorts och vad som icke gjorts, så är det mest franträdande draget — tillåt mig säga det — försiktigheten och besinningsfullheten i fråga om vad som skulle göras. Man börjar typiskt nog med att reglera äggprisen. Typiskt nog var det första man sökte göra, sedan livsmedelskommissionen var tillsatt, att börja reglera priset på en vara, som med hänsyn till näringsvärde är den dyraste av livsmedlen och därtill produceras utav de skikt bland producenterna, som i allmänhet icke varit i tillfälle att tjäna något på dyrtiden. Därefter gick man vidare. Men i stort sett har man rätt att säga, att man alltför länge lät den fria spekulationen, i vad gällde de betydande standardartiklarna, ha sin jämna gång utan att med kraft reglerande ingripa. Den av mig nämnda boken är ett vittnesbörd om hurusom uppslag från livsmedelskommissionen gång efter annan mottagits med synnerligen stor försiktighet och hurusom dessa förslag fått ligga till sig och i vissa fall även blivit avslagna. Jag syftar med uppslag från livsmedelskommissionen då ej blott på de förslag, varom livsmedelskommissionen var enig, utan även på de förslag, som kommit från livsmedelskommissionens minoritet. Och gå vi sedan till de lokala livsmedelskommissionerna, var det visst någon av ministrarna, jag tror det var herr civilministern, som i ett anförande nyss nämnde, att de åtminstone till viss del icke motsvarat de

förväntningar man ställt på desamma, och jag tror, att herr jordbruksministern nog haft den erfarenheten också, och det har nog varit fallet med litet var. Hur tillsätts nu dessa kommissioner? De tillsätts av den 40-gradiga skalans män. I vissa fall bry sig dessa män inte om att tillsätta någon kommission, i andra fall tillsätta de en kommission efter sitt sinne och efter sitt intresse, och det inflytande, som de folklager, vilka skulle betjänas och hjälpas av dessa kommissioners verksamhet, ha på kommissionerna, är ytterst ringa. Med andra ord, i många, många fall måste dessa kommissioner *äläggas* att göra något, de måste *tvingas* att göra någonting, ty eljest göra de ingenting, därför att deras intressenter, som stå närmast bakom dem, icke ha intresse av att någonting göres. Om regeringen verkligen hade haft starkt intresse för dessa saker, förefaller det mig, som om det borde ha varit den synnerligen angeläget att dels söka på ett eller annat sätt driva på att kommissioner kommo till stånd på alla platser och dels *älägga* dessa att göra någonting. Nu finner jag visserligen, att i trontalet någonting står angivet om lagförslag i denna riktning. Men, mina herrar, detta sker först sedan krisen redan pågått ett och ett halvt år, så att, när det lagförslaget en gång blir lag — om det nu blir det — ha ytterligare åtskilliga månader gått och ytterligare kanske ett helt år i folkets lidandes historia skrivits, utan att man på detta område kommit till något resultat, som dock ligger så nära till hands för dem, som känna till huru de kommunalpolitiska förhållandena här i landet äro. Det finns naturligtvis kommissioner, som gjort sin sak riktigt bra, men kommissioner finnas också, som gjort sin sak mycket dåligt. Betecknande nog är emellertid att, då dessa kommissioner äntligen fingo något att taga hand om — sedan *kompensationssystemet* kom till stånd — ha de piggats upp i sitt arbete. Inom parentes ber jag att få uttrycka min tillfredsställelse med denna regeringens åtgärd, då detta kompensationssystem var välbehöfligt, praktiskt och värt tacksamhet. Synd bara, att det icke kom till redan i februari, mars eller april månad förra året, varigenom helt visst, såsom detta system nu är ordnat och ytterligare kunde utvecklas, vi skulle ha befunnit oss i det lyckliga läget, att vi varit nere i 40 öre billigare fläsk per kilogram än vi för närvarande äro. Ty i det prisläget stod fläsket i april månad och jordbrukarna hade helt visst icke för sin del då tänkt på att de skulle få det ändå högre. Sedan detta kompensationssystem kom till stånd, ha som sagt de kommunala livsmedelskommissionerna piggats upp en smula i sitt arbete, vilket för mig bär vittnesbörd om att man även utan att tillgripa tvångsåtgärder kan uppmuntra dem genom att ge dem något att göra. Men för att få en fullgod garanti för att något skall göras, måste man genom särskilda lagar *älägga* dem att göra något och vidare även stifta lagar, som ge dem makt därtill, ge dem rörelsemöjligheter och rörelsekapital i den mån, det kan erfordras — allt naturligtvis under vederbörlig kontroll — samt ge dem möjlighet att anpassa sin verksamhet allt efter de lokala behoven, ty de äro ju olika. Detta kunde ha genomförts tidigare än som skett. Voro vi beredda på den saken

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

förra riksdagen och kommo vi med några uppslag själva? Vi gjorde påpekningar i den riktningen, men jag vill icke säga, att några direkta förslag framkommit. Men det är ju icke så gott att i början av riksdagen under de 10 första dagarna motionerna i en sådan sak. Jag tror, att enbart för den sakens skull det varit värt, att det blivit en extra riksdag trots de därmed förenade kostnader. Ty vad är det, som vi förlorat genom denna fördyring i priserna? Om jag upptager genomsnittsförhöjningen för varje familj under denna tid till 250 kronor och räknar med 600,000 lönetagande familjer här i landet, är jag uppe i ett belopp av 150 miljoner kronors merutgift för dessa 600,000 familjer. Det är ett belopp, som betyder mer än de kostnader och besvärligheter, som skulle varit förenade med inkallande av en extra riksdag för komplettering av lagar, som vi förut hade, och för att få nya sådana till stånd. Detta gjordes icke.

Det är för resten rätt betecknande, hurusom vi också härifrån exportera stora massor av animala varor, smör exempelvis, som är en stor exportartikel från riket; men samtidigt som sälunda smöret exporteras i massor, stiger mjölken överallt i städerna med 2 å 4 öre per liter, utan att något däremot göres. Låt vara att foderkostnaderna blivit något högre — dem skall ju jordbrukaren ha ersättning för, det är honom väl unt — men man bör dock icke taga mer än vad som är rätt och skäligt; där bör man stanna. Det är statsmakternas plikt att se till detta.

Sill, exempelvis, fångas i massor vid våra kuster, men icke förty har priset på den salta sillen, fattigmans kost, tredubblats sedan krisens början.

En annan punkt kan jag heller icke underlåta att peka på. Sverige är ett av världens skogrikaste länder i proportion till befolkningens storlek, och bränslefrågan är brännande på grund av de dyra prisen på importerat kol och koks. Men trots att vi hava det skogrikaste landet, har priset på en famn ved stigit med 6 å 7 kronor på det senaste halvåret. Ha skogshuggarna eller skogsutkörarnas hästar fått så mycket mera för sitt arbete? Ingalunda! Torv finnes i massor i våra torvmossar. Man kan icke säga, att torvupptagarna fått mera betalt för sitt arbete, och ej heller har vår Herre tagit mera betalt för den värme, som han låter utstråla för att få torven torkad, men icke förty steg torven i pris med 100 % under kristiden, nämligen från 12 kronor per ton — det är ett dyrt pris redan det — till 24 kronor per ton, som man för närvarande får betala. Har nödig uppmärksamhet ägnats åt dessa spörsmål? Det gäller, sade herr statsministern, att handla snabbt, då det rör vår utrikeshandels politik. Jag undrar, om icke det borde gälla även beträffande vår inrikeshandels politik. Hade detta skett, hade vi nu icke varit uppe i dessa abnorma priser.

En annan liten sak vill jag vidare påpeka. Det har i dessa dagar talats om att priset på fotogen stigit med 4 öre per liter och — vad mera är — att den utländska trust eller de utländska truster, som behärska denna marknad, begagna sig av den svåra situationen på grund av brist på fotogen, lysoljor och driftoljor till att tvinga

köpmännen här i riket att underskriva treåriga kontrakt, däri de förbinda sig att icke från någon annan inköpa dessa varor. Jag erinrar mig, hurusom herr finansministern förra året uttryckte den meningen, att statsmonopol vore berättigat dels i de fall, då statens ekonomiska intressen fordrade det, och dels då landets konsumtion bleve beroende av en trusts enväldiga och oförsynta politik. Här ligger ett slående exempel framför oss. Här kräves statsmonopol, på detta område lika så väl som på andra, och dessutom framgår av vad jag förut upprepat rätt tydligt, att här även kräves statsdrift på en del områden, så att man icke överlämnar åt den privata företagareverksamheten att taga initiativ, vilket visat sig vara till föga båtнад, eller att spekulera ifråga om livsmedel. Ty sådant blir i allmänhet för befolkningen synnerligen dyrt. Det kan icke vara ur vägen att vid detta tillfälle framdraga dessa rent socialdemokratiska synpunkter inför svenska riksdagen och erinra om dem i dessa tider, därför att dessa synpunkter äro av den art att man lyssnar till dem, då sanningen av dem är så uppenbart påtaglig i de faktiskt föreliggande förhållandena.

Trontalet innehåller ett par satser, som föranlett mig till åtskilliga reflexioner. Det heter nämligen där på ett ställe: »Mot försök att ställa vårt näringsliv under främmande och självtagen uppsikt, har Jag mer än en gång måst inskrida». Och det heter vidare: »Under nu rådande förhållanden har Jag ansett lämpligt att verkställa undersökning rörande ökade möjligheter till straffrättsligt ingripande mot den, som inlåter sig i för riket menlig förbindelse med främmande makt.» Det har vid flera tillfällen under dagens lopp uttalats, att dyrtiden är väsentligen beroende på de utrikespolitiska förhållandena, som varit rådande, varigenom alla de gamla handelsvägarna och hela det kommersiella handelssystemet så att säga ställts på huvudet, och detta inverkar naturligtvis mycket. Men lika självfallet och lika säkert är, att det icke *verkat allt*, kanhända knappast hälften. Det har förut talats stora ord om jobbare, om oförtjänta vinster och profitmakeri, som icke tager hänsyn till landets behov och befolkningens nödförhållanden m. m. Och jag kan icke underlåta att såsom ett litet exempel få anföra, hurusom inrikes förhållanden, som i övrigt stå i ett visst samband med de citat, jag hämtat ur trontalet, kunna fördyra varorna och åstadkomma en mängd svårigheter, som icke skulle behöva ifrågakomma. Jag ber att få erinra herrarna om det bankernas emissionsbolag som arbetar här i landet. Inom parentes vill jag säga att märkvärdigt nog har icke det aktstycke — det tilltag — som jag här går att beröra, behandlats i den grå-blå boken, fastän densamma i övrigt innehåller en rätt så god utredning av förhållandena inom handels- och bankvärlden här i riket. Men den saken är, som sagt, icke omnämnd alls. Vad orsaken därtill kan vara, känner jag icke närmare. Jag ber som sagt att få erinra herrarna om att i första hälften av juli månad 1915 träffades en överenskommelse mellan ett tyskt bankkonsortium och ett svenskt nybildat aktiebolag, som alltjämt kallar sig Centralbanksgruppens emissionsbolag i Stockholm, bakom vilket från början stod allenast Sveriges privata Central-

*Remis av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

bank och Aktiebolaget Göteborgs bank, vartill sedermera kom Skandinaviska Kreditaktiebolaget och Aktiebolaget Stockholms Handelsbank. Denna överenskommelse gick ut på beviljandet av ett lån från de fyra svenska bankerna till Tyskland på sammanlagt 40 miljoner kronor. Jag vill icke närmare uttala mig om det kloka eller okloka i denna länepolitik; jag vill blott nämna den i sammanhang med det faktum, att det för närvarande icke finnes möjlighet för svenska staten, för svenska kommuner och svenska företag att i utlandet få låna ett enda öre. Dessutom torde det väl vara rätt enastående, att ett så kapitalfattigt land som vårt mitt under brinnande världskrig lämnar ut ett lån till ett så stort belopp som det nu ifrågavarande eller 40 miljoner kronor. Skulle det komma till krig, lära väl alla medel som finnas här i landet vara behöfliga här hemma.

Jag ber även att i detta sammanhang få påpeka en annan omständighet, som även är rätt så betecknande för denna transaktion.

Den tyska marken stod här i vårt land under dagarna, innan detta lån lämnades, nere i en kurs av 78 kronor för 100 mark, men efter det lånet kommit till stånd, gick kursen upp till över 80 kronor för 100 mark, vilket bevisar, att till följd av att det främmande landet i fråga sålunda fått 40 miljoner svenska kronor att fordra här i landet, tack vare lånet, blev den svenska penningmarknadens ställning sämre just på detta område. Huruvida transaktionen var klok eller icke, skall jag nu icke inlåta mig på; jag är nämligen icke tillräckligt kvalificerad i ekonomiska ting för att ingå på en saklig prövning av en handling, som vidtogs av ett förelag, i vars topp står en av Sveriges f. d. finansministrar och den svenska riksdagens nuvarande statsutskottsordförande. Jag har emellertid i detta sammanhang velat omnämna denna sak med anledning av de rätt ofta från det hållet kommande anfällen på socialdemokraternas och vederlikars bristande intresse för fosterlandets bästa under allvarliga tider.

Det är även en annan affär i samband med denna länetransaktion, som jag vid detta tillfälle vill något uppehålla mig vid. Emissionsbolaget fick licensrätt för vissa tyska varor, bland annat för tre miljoner kilo mineralfärger, sexhundrausen kilo anilinfärger, vissa kvantiteter kali och likaledes för vissa kvantiteter kol och koks och även för andra tyska varor. Det ordnades så, att, för att de svenska köpmännen och de svenska importörerna skulle få rätt att erhålla licens å utförsel från Tyskland av dessa varor, måste de vända sig till nämnda emissionsbolag och underteckna ett kontrakt med det samma, i vilket kontrakt, bland annat, bestämdes, att köpmannen eller importören, som beviljades licens, skulle betala 4 procent av varans fakturabelopp i provision till bankkonsortiet här i riket för den erhållna varan. Jag har nämnt detta endast för att framhålla, hurusom på detta sätt uppstod en 4 procents förhöjning å hit till riket importerade varor, utan att man lär kunna säga, att denna förhöjning var av den art, att den för det svenska näringslivet var synnerligen befruktande eller för vårt lands affärsverksamhet fördelaktig.

På tal om denna sak vill jag även endast erinra om, att en import av varor, som i värde motsvarade det här förut nämnda lånebe-

loppet, 40 miljoner kronor, skulle med den angivna procenten inbringa bolaget 1,600,000 kronor, och om importen ginge upp till ett värde av 100 miljoner kronor, skulle beloppet uppgå till 4 miljoner kronor, och det är ju pengar även detta.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Vidare innehöll kontraktet i fråga en massa bestämmelser, om vilka man icke lär kunna påstå annat, än att de lägga svenskt näringsliv under en stark kontroll; det är hårda, mer än vanligt näringsgagna bestämmelser och därtill i vissa fall alldeles omöjliga att fullgöra. Jag skall tillåta mig att i största korthet citera några av dessa bestämmelser. De finnas återgivna i handlingar som jag fått mig tillsända tillika med kontraktet ifråga. Då man studerar dessa handlingar, möter man först uttrycket »konfidentiellt». Jag har nu för min del icke fått dessa papper under någon dylik betingelse eller något sådant villkor, utan snarare under det rent motsatta, varför jag icke anser mig göra något orätt i att här andraga några citat ur desamma. Man finner där först ett formulär till ansökan om licens ställd till bankdelegerade för enskild importförmedling, Gustav Adolfs torg 18, Stockholm, och sedan en vanlig licensansökan, emot vilken ingenting är att anmärka. Därefter kommer själva kontraktet, av vars innehåll nu blott må nämnas, att sökanden beträffande de varor, som han rekvirerar, ikläder sig »ansvar för, att dessa varor äro bestämda uteslutande för den inhemska förbrukningen i Sverige, att de icke komma att utföras från Sverige och att varorna komma att säljas endast till direkt svenska förbrukare eller minutörer och endast under det förbehåll, att förbrukaren eller minutören avgiver en på heder och tro avgiven ansvarsförbindelse i överensstämmelse med formulär, vilka närslutas, vilka förbindelser vi i vår tur förplikta oss att omedelbart tillställa Eder.» Och vidare heter det: »Centralgruppens emissionsbolag skall vara berättigat att genom en trovärdig opartisk person efter gottfinnande granska våra böcker för att kontrollera varornas avsättning». Det har ju mycket talats om, att man icke bör ställa vårt näringsliv under ovidkommande kontroll och allra minst under utländskt kontroll. Det kommer nu måhända att invändas från någon, att detta icke är utländsk kontroll, om också möjligen ovidkommande kontroll, men ingen lär dock kunna inbilla mig att icke det utländska konsortiet i fråga, med vilket överenskommelsen ingåtts, och det främmande land, där licensen beviljas för dessa varor, i detta fall Tyskland, dra försorg om, att även de äro säkra på, att kontrollen verkställs på ett för dem tillfredsställande och noggrant sätt, ty det är egentligen för dem, som denna kontroll är införd.

Vidare finnes i detta kontrakt en skadeståndsbestämmelse av följande innehåll: »Därest det emellertid skulle inträffa att vi avlända oss någon del av varorna utan att för desamma tillhandahålla Eder sådan ansvarsförbindelse från avnämaren, som ovan sagts, eller att ifrågavarande varor eller någon del av dem skulle komma att utföras från Sverige eller efter utförelsen från Tyskland föras till annat land än Sverige, skola vi vara förpliktade att omedelbart utan någon invändning av något slag till centralgruppens emissionsaktiebolag så-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

som ombud för ovannämnda banker utgiva en skadeersättning med ett belopp, motsvarande en gång fakturabeloppet för ovan först omnämnda varuparti, d. v. s. en skadeersättning av riksmark», och sedan plats för beloppet, »att betalas och avräknas i svenskt mynt efter en kurs av 89 kronor per 100 riksmark, alltså med kronor», och här sedan plats för ifyllande av beloppet i svenskt mynt. Jag har funderat på, varför man här fastställt kursen till 89 kronor per 100 riksmark, medan kursen för närvarande är mycket lägre; den är ju nere ända vid 68 kronor per 100 riksmark, alltså en skillnad på icke mindre än 21 kronor, vilket ju gör ett avsevärt belopp, som vid eventualitet av skadeersättning skall hamna, såsom antagligt är, i det svenska emissionsbolagets fickor.

Vidare kommer i kontraktet en del bestämmelser om, att eventuella tvister skola hänskjutas till en skiljenämnd, varom ju icke något torde vara att säga, och slutligen kommer ett uttalande om, att i kontraktet är underförstått, att bolaget icke åtager sig något som helst ansvar vare sig för, att licens kommer att beviljas, eller att något hinder för varornas utförande från Tyskland oavsett licens kommer att uppstå eller eljest något som helst annat ansvar» etc., dock skall naturligtvis, om icke varorna komma importören tillhanda, denne återfå den del av sin nedsatta varuförmedlingsavgift, som motsvarar de varupartier, som han icke kan få. Jag vill för korrekthetens skull meddela, att en tid efteråt, i slutet av september månad, nedsattes denna varuförmedlingsavgift till i allmänhet 1 procent. Om nu detta var beroende på att, enligt vad man för mig förklarat, en del affärsmän kunde utan emissionsbolaget såsom mellanhand importera varor från Tyskland och även få licens för dem till billigare pris än vad emissionsbolaget erbjöd, eller om man ansåg 1 procent vara i och för sig tillräckligt hög, därom skall jag icke tillåta mig att nu uttala mig. Flera affärsmän ha emellertid varit så missnöjda med detta förhållande, att de till och med ansett sig böra uttrycka detta sitt missnöje för en socialist, som icke är deras vare sig parti-vän eller handgångne man. Därav sluter jag mig till, att denna affär icke varit odelat till de svenska affärsmännens fördel eller förnöjsamhet, utan snarare tvärtom. Jag drar den slutsatsen bland annat av vad som säges beträffande de konfidentiella uppgifter, som varje importör skall vara skyldig att lämna för att verkligen erhålla licens. Han skall sålunda bland annat lämna uppgift om varan är definitivt köpt eller villkorligt köpt, och köpeavtal skall biläggas. Vidare skall uppgivas av vem varan är köpt och datum för köpet; om varan är fakturerad, och faktura skall biläggas; när varan skall levereras; var den nu befinner sig och i vems händer den befann sig; huruvida ansökan om utförelsetillåtelse gjorts genom någon annan och i så fall var och genom vem, och denna ansökan skall biläggas; om varan blivit såld och i så fall till vem eller vilka och datum för försäljningsavtalet, vilket för övrigt skall biläggas, etc. etc., och slutligen skall även uppgift lämnas om, var varan skall förbrukas och av vem, vidare till vem den skall adresseras och huru stor köparens konsumtionsförbrukning av nämnda vara var under åren 1913

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

och 1914 och under de första månaderna av 1915 och huru stor hans förbrukning kan beräknas bliva av nämnda vara från augusti 1915 till mars 1916 o. s. v. Och till slut heter det, att därest förbrukningen hos en konsument under föregående år varit mindre, än vad han nu uppger sig behöva, skall försäljningen till honom rättas i enlighet därmed. Det är helt enkelt bestämmelser, som varit omöjliga för affärsmännen att följa. Om vi exempelvis tänka oss en målarmästare, som under de föregående åren blott haft några små reparationsarbeten och därför endast förbrukat ett par tre fat målarfärg, någon mineralfärg, t. ex. zinkvitt, men plötsligt får ett stort arbete vid ett byggnadsföretag, för vilket han behöver en 40, 50 eller 60 fat av samma vara — han skulle enligt dessa bestämmelser icke kunna få detta sitt behov fyllt, därför att han under de föregående åren icke förbrukat så mycket. Det har varit omöjligt för köpmännen och grossörerna att följa dessa avtalsbestämmelser.

Även om man ser på detta företag såsom sådant ur andra synpunkter än prisfördyringssynpunkten, vilken ju är av det huvudsakligaste intresset och som gjort, att jag här framdragit saken, om man t. ex. ser denna affär ur de synpunkter, som omnämnas i tron-talet och i statsministerns Göteborgstal, nämligen att man bör skydda sig mot främmande kontroll över våra näringar, och om jag vidare ser saken ur de synpunkter, ur vilka aktiebolaget Transito så starkt angripits av högerpressen, så kan man fråga sig, om den affär jag här omnämnt verkligen tillbörligt beaktats. Har man varit lika sträng i sina omdömen och i sina handlingar gent emot detta företag, som man sagt sig vilja vara i andra fall? Efter dessa frågor torde man icke kunna annat än sätta stora frågetecken. Det är sålunda för att återkomma till den utgångspunkt, med vilken jag här började, icke sant, att det är utländska förhållanden, krisen och världskriget och därmed följande förhållanden, som enbart äro skulden till prisförhöjningarna, utan dessa äro i väsentligt stor grad orsakade av inre förhållanden, mot vilka sannerligen rationella åtgärder äro behövlige.

Jag vill sluta med att uttrycka mitt beklagande över, att icke mer blivit gjort för att lindra de mest betryckta folkklassernas synnerligen svåra läge, och uttrycka den förhoppningen, låt vara att jag icke har så stort hopp om, att den skall bliva uppfylld, att man hädanefter må i större utsträckning och kraftigare än hitintills bevara och främja dessa de fattiga folklagren, som nu äro i så betryckt ställning, under betonande av, att detta är icke minst ur allmän samhällelig synpunkt oundgängligen nödvändigt, ty det är till oerhörd fara och skada för samhället, därest de hundratusenden fattigas levnadsstandard skall sjunka under det rimliga existensminimum, sjunka under den nivå, att de icke längre bliva ett fullvärdigt medborgarmaterial i ett samhälle, som måste bygga sin framtida utveckling just på detta medborgarmaterial.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet friherre Beck-Friis: Herr talman, mina herrar! Givet är, att en fråga,

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

som ligger oss alla så nära om hjärtat som livsmedelsfrågan, i dag skulle komma att beröras av många talare såväl i denna som i första kammaren.

Innan jag går in på själva frågan om livsmedlen, ber jag att få besvara en fråga, som har framhållits här av herr Schotte och greve Hamilton, nämligen vår bränslefråga. Givet är, att det i vinter, såsom händelserna nu utvecklats sig, blivit en ofantligt stor efterfrågan på ved. Den ved, som brännes nu, är ju sådan, som upphuggits redan förra året; men då, förra vintern, hade vi ännu förhoppning, att detta olyckliga krig, som härjar runt omkring oss, skulle vara slut till denna vinter. Man hade nämligen väl i allmänhet den tron, att ett krig i våra dagar skulle bli våldsamt men kort. Att vi således även under hela denna vinter skulle få lida under krigstidens tryck, det trodde vi inte då. Så är emellertid förhållandet. Vår kolimport har minskats, och det kol, som kommer in, står i högt pris; därav följer, att en stor del av vår industri och en stor del av våra ångbåtar, ja till och med några järnvägar ha lagt sig till med vedeldning i stället för koleldning. Detta gör, att veden går åt i mycket större skala denna vinter än någon förutvarande. Därtill kommer, att särskilt här i huvudstaden den s. k. finnveden spelar en betydande roll, och denna ved har i år helt uteblivit. Detta gör, att man vad Stockholm angår för hela behovet måste se sig om efter svensk ved. Transport av ved på längre håll är emellertid en dyr affär. Vi ha dock lyckats få frakterna nedsatta. Genast när man förra hösten märkte, att det skulle bli vedbrist, ålade Kungl. Maj:ts domänstyrelsen att göra allt vad på den berodde för att skaffa fram den upphuggna ved, som fanns kvar i statens skogar, och att tillhandahålla de lokala livsmedelskommissionerna denna ved till ett pris beräknat efter det, som gällde före krisens utbrott. Jag kan meddela, att icke mindre än 33,000 famnar ved på det sättet kommit ut i marknaden. Vad vidare angår den ved, som skall upphuggas innevarande vinter, har jag redan tidigt i höstas uppmanat domänstyrelsen att på allt sätt se till, att så mycket ved som möjligt nu blir upphuggen. Jag har även med tillfredsställelse kunnat konstatera, att enskilda skogsägare, naturligtvis till en viss grad lockade av de nu gällande höga vedprisen, sökt att öka sin vedhuggning. Det tycks emellertid vara rätt så svårt att få extra folk till vedhuggning. Jag tror, att det förhåller sig så, att de s. k. lösa arbetarne, som en längre tid uppehållit sig i städerna och där kanske ha övat in sig på särskilt arbete, hava svårt att ånyo börja att fälla träd och hugga upp ved och således icke äro vidare hågade för sådant arbete. I höstas kom i alla fall ut till landsbygden en hel del extra arbetare, som anställdes för vedhuggning i skogarna, men vi veta ju, hur tidigt vintern kom med stora snöfall senaste hösten och till ytterlighet försvårade skogsarbetena. Då blev genast en hel del av detta extra folk ledсна på sådant arbete och började lämna detsamma. Det var även så, att de stora snöfallen förorsakade, att städerna måste skaffa mycket extra folk för att kunna hålla sina gator rena, och då återvände hellre dessa lösa arbetare till städerna och

fingo där sysselsättning med snöskottning o. s. v., än de stannade kvar ute i skogarna, där de icke vidare trivdes med vedhuggningen. Allt nog, efter de meddelanden jag nu senast fått, torde det vara ytterst få extra arbetare, som stå till att få för vedhuggning i skogarna, och det är med verkligt bekymmer jag tänker på, att denna vedhuggning kanske icke bedrives i den omfattning, som jag innerligt hoppats, att den skulle taga.

Vad nu vår livsmedelsfråga angår, ber jag att få söka besvara några av de anmärkningar, som under dagens debatt här blivit gjorda. Jag ber att även i det fallet få framställa, huru vårt läge för närvarande är i förhållande till de länder, med vilka vi närmast kunna jämföra oss.

Herr Rydén började med en rätt så skarp anmärkning mot statens livsmedelskommission. Han sade, att för ett tillfälligt uppdrag kunde den vara lämpligt sammansatt såsom den var, men då nu arbetet blivit utdraget på långmål borde kommissionen sammansättas på helt annat sätt. Statens livsmedelskommission sammansattes såsom skett på den grund, att de frågor, som denna kommission har att behandla, skulle i vanliga fall remitteras till lantbruksstyrelsen i den mån det gällde lantbruket, till kommerskollegium i den mån det gällde handeln, och till socialstyrelsen i den mån det gällde sociala frågor. Det var för att slippa hålla på att vända sig till alla dessa styrelser, som man beslutade att sätta ihop kommissionen av dessa verks chefer, på det att alla ärenden skulle kunna direkt hänskjutas till dem gemensamt och således på en gång kunna få en så sakkunnig och mångsidig utredning som möjligt. Denna kommission har naturligtvis haft till sitt förfogande en del tjänstemän, som valts ut, allt eftersom de anses vara så lämpliga som möjligt för resp. uppdrag. Men statens livsmedelskommission har nu arbetet en längre tid, och ju mer dess verksamhet vidgats, har den måst upprätta under sig en hel del byråer. Således ha vi statens spannmålsbyrå, vilken, såsom herrarna veta, handhar allt inköp av brödsädespannmål för statens räkning, och att dess verksamhet icke varit liten, torde framgå, om jag nämner, att under år 1915 genom dess försorg inköpts 240,500 ton vete och 44,666 ton råg. Vidare ha vi statens fodermedelsbyrå. Denna tillsattes icke förrän i höstas, på den grund, att under förra vintern gick foderimporten ganska bra genom de vanliga spannmålshandlarna; men man väntade, att dessa spannmålshandlare nu skulle få svårare att få in foderämnena, och därför inrättades denna rent officiella statens fodermedelsbyrå, till vilken de enskilda spannmålshandlarna ha rätt att överlämna sina importaffärer. Detta sker så, att statens spannmålsbyrå gör inköpen för deras räkning, men när sedan foderämnena komma in i landet, fördelas de av handlarna till deras kunder, dock under vissa garantier och under överenskomelse, att sådana fodervaror icke få på något sätt åter utföras. Statens fodermedelsbyrå har under den tid, den varit i verksamhet, redan införskaffat 36,567 ton fodermedel, 7.700 ton chilesalpeter och 14.700 ton lin- och rapsfrö. Tyvärr ha i allmänhet icke de enskilda foderhandlarna vänt sig till statens fodermedelsbyrå i så stor ut-

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

sträckning, som önskligt varit, och anledningen därtill är, att de icke gärna vilja låta någon utomstående få inblick i sina affärer, och vidare, att vi önskat hålla det kraftfoder, som importerats genom fodermedelsbyrån, inom ett visst pris, så att de enskilda spannmåls-handlarna icke fått ta så stor förtjänst, som de ha önskat på dessa varor.

Vidare ha vi kolbyrån, varuförmedlingsbyrån samt bär- och fruktbyrån, vilken sistnämnda fungerade endast under hösten. Nu har särskilt mot livskommissionen anmärkts, särskilt av herr Rydén — och för resten många gånger förut — att konsumenternas intresse icke har varit tillräckligt tillgodosett. Härpå svarar jag, att konsumenterna kunna icke ha en ärligare och ivrigare förespråkare inom kommissionen än generaldirektör Elmquist, socialstyrelsens chef. Vidare har bredvid livsmedelskommissionen ställts ett råd, som inkallas för frågor, som genom detta råds särskilda sakkunskap behöva få sin belysning. I livsmedelskommissionens råd har just för konsumenternas skull inkallats en ledamot av denna kammare, herr Svensson i Eskilstuna, och han har kan jag säga, deltagit hela tiden i livsmedelskommissionens arbete. Dessa råd ha visserligen icke rösträtt, men så ofta någon av dem hyst annan mening än den, livsmedelskommissionen uttalat, har alltid denna avvikande mening stått antecknad i beslutet, så att den kommit till min kännedom. När ärendet sedan behandlats i statsrådsberedningen och avgjorts i konseljen, har således även dessa råds ståndpunkt noga tagits i övervägande.

Jag skulle nu vilja övergå till att visa, vilken verkan en del av de förfaranden haft, som livsmedelskommissionen föreslagit och Kungl. Maj:t anbefallt. Herr Persson i Norrköping sade, att den första åtgärd, vi hade haft att vidtaga, var att sätta exportförbud på ägg. Det var ju litet löjligt sagt, ty det vet väl herr Persson att det var mycket, som blivit gjort dessförinnan. Men eftersom äggfrågan kommit på tal, så skall jag be att få säga, att det kanske verkligen föreföll som en väl hastig åtgärd, när Kungl. Maj:t i juni månad stadgade exportförbud på ägg, och jag vet, att det väckte ganska stor förvåning. Det var emellertid med det exportförbudet, som med flere andra, att det framtvingades av en plötsligt framträdande spekulation, åtföljd av hastig prisstegring. Våren är den tid, då den största kvantiteten svenska ägg kommer i marknaden, och då priset skall vara billigast. Det är under denna tid, äggen konserveras, och därpå, huru man den tiden förfar med dem, beror det, om vi erhålla ägg till våra hushåll, för matlagningen under vintern, det är då som bagare och andra, som behöva ha stora lager av ägg, uppköpa dem. Då märkte vi, att med ens steg exporten från 2 à 3 miljoner ägg till 10 eller 11 miljoner per vecka. Äggen köptes upp av agenter som reste omkring, de köpte upp äggen på landet och i städerna och äggpriset steg nästan dagligen. Hade detta fått fortfara, så är det tydligt, att vi hela denna vinter fått lida kolossalt av äggbrist även för de viktigaste behov. Därför ansåg jag det riktigt att klämma till med ett exportförbud. Sedermera ha vi fått in rätt stora kvantiteter ägg, och i den mån äggtillgången räckt, ha vi givit ex-

portlicenser. På detta sätt har det hela kunnat hållas något så när normalt i gång, och resultatet torde för konsumenterna icke vara dåligt.

Oktober är den sista månad, som jag har säkra uppgifter för från utlandet. Då betalades här i Sverige för äggen 2 kronor 7 öre, i Norge 2 kronor 33 öre, i Danmark 2 kronor 95 öre. Sedan hösten 1915 har priset såsom en följd av exportreglereringen och kompen-sationssystemet varit lägre än under hösten 1914. Sålunda var priset i december 1914 2 kronor 70 öre, men i december 1915 2 kronor 54 öre per tjog. Jag tycker, att detta är ett väl så vackert resultat.

En vara, som det är ett ganska egendomligt förhållande med, är gula ärter. Det är en vara, som jag icke vet att det varit vare sig någon import eller export på, och jag tror icke, att det är någon vidare brist i landet på densamma. Men den har dock hållit sig i ett särskilt högt pris under hela kristiden. Jag har haft min upp-märksamhet riktad på detta. Jag har skaffat mig upplysningar, som varit rätt så märkliga. Det visar sig då, att trots de höga pri-serna i Sverige det dock är vi, som ha de billigaste priserna. Gula ärter ha i höst varit uppe i ett pris i Sverige av 56 öre, men i Norge 88 öre och i Danmark 78 öre per kg.

En annan vara, som det varit orimligt mycket tal om och som jag kan försäkra herrarne gjort mig mycket bekymmer — jag har tänkt ofantligt mycket på, huru man skulle ordna det med hänsyn till densamma — har varit fläsket. Fläskpriset har varit högt, men detta har också varit en så känslig fråga, att det varit mycket vansk-ligt att avgöra, huruvida man skulle våga trycka på fläskpriset och samtidigt få en uppåtgående fläskproduktion i gång. Det visade sig, såsom jag vid förra remissdebatten yttrade, att den korta tid vid krigsutbrottet, då exportförbud på fläsk infördes, hade den allra märkligaste inverkan på dem, som födde upp grisar: de blevo så räda att de läto slakta sina modersuggor och slogo ihjäl smågrisarna. Sedan veta herrarna, vilka ledsamma verkningar mul- och klövsju-kan haft i Skåne, särskilt för grisexporten från Kristianstads län under hela förra vintern och våren. På många orter i landet lägges ej på smågrisar, utan behovet därav fyller av s. k. Skåne-grisar. Då på grund av mul- och klövsjukan det var förbjudet under tiden de-cember 1914 t. o. m. maj 1915 att föra smågrisar från Skåne uppåt landet, blev följden brist på svin och brist på fläsk norr om Skåne. Därför har frågan varit, huru man skulle göra, för att hålla igen och trycka på fläskpriserna, men ändå få fläskproduktion i gång. Ja, det har varit synnerligen svårt att här välja ståndpunkt, men jag vågar påstå, att om fläskpriset också varit väl högt, så har man nu lyckats. Exporten av fläsk har ända sedan i våras begränsats ge-nom avtal, som kunnat åstadkommas därigenom, att export av fläsk får endast ske från vissa slakterier. Dessa slakterier, de så kallade exportslakterierna, äro i de flesta fall även andelsföreningar; andels-ägare och uppfödare sälja sina grisar till dessa slakterier och äro kolossalt intresserade av, huru affären går. Det är av vikt att hålla detta intresse uppe, så att grisar kunna födas upp i tillräckligt antal

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverke-
propositionen.
(Forts.)

för slakteriets behov och drift, så att det hela bär sig. Vidare får man tänka på, att fläskproduktionen bedrivs i avsevärd del just av de mindre bemedlade inom vårt land, såsom av egnahemsinnehavare, torpare och statare, som vanligen föda upp en gris för eget hushåll, men som, när de se, att de kunna förtjäna en slant därpå, göda upp en eller ett par grisar till avsalu. Men de göda icke upp en salugris, som de riskera att förlora något på, utan de måste kunna hoppas på att få någon förtjänst därav. Och jag kan i detta sammanhang meddela, att jag haft flera brev från småbrukare, som sagt: säg oss, om ni tror, att det blir exportförbud på fläsk, ty under sådana omständigheter våga vi icke lägga oss till med gödsvin. Det har varit öpenhjärtiga frågor — det har man kunnat se på brevens stilisering — de ha velat veta, vilken risk de möjligen kunde komma att stå.

Emellertid, sådan saken nu är har jag mig bekant, att vår svinstock gått upp mycket bra, att vi för tillfället ha gott om grisar i landet och att det sålunda kan komma ut bra med fläsk i marknaden. Jag har för denna debatt i kammaren låtit göra förfrågningar om fläskförhållandena vid årsskiftet och har därvid till min stora tillfredsställelse erfarit, att vid nämnda tidpunkt medelpriset för hela och halva fall av svin var 1 krona 80 öre per kg. slaktad vikt. Därmed tror jag, att vi få börja vara rätt nöjda, ty 1 krona 80 öre slaktad vikt gör 1 krona 30 öre levande vikt, och något därunder äro vi nog vid den gräns, under vilken man under nuvarande tid med dess höga foderpris får akta sig att pressa ned, ty då blir genast intresset litet för fläskproduktionen.

Priset för kött ställer sig däremot helt annorlunda. Kött är en vara, som icke uteslutande produceras för slaktändamål, utan denna produktion står också i samband med mejerirörelsen och hela vår jordbruksdrift. Denna produktion är således icke på långt när så känslig för prisfall som fläskproduktionen. Trots köttets dyrhet har det dock stått relativt bra. Vi ha under september — som är den sista månaden, för vilken fullt jämförbara siffror föreligga — haft följande köttpris: s. k. soppkött har i Sverige kostat 1 krona 34 öre, i Norge 1 krona 35 öre och i Danmark 1 krona 75 öre. Kungl. Maj:t har klandrats kolossalt för att det icke för länge sedan sattes stopp för köttexporten. Ja, mina herrar, vi ha alltid en export av kött, en export som uppgår till omkring 50,000 djur årligen. Jag nämnde vid förra remissdebatten, att man på grund av den dåliga fodertillgången under förra vintern beräknade, att vår nötboskapsstam borde nedsättas med 10 procent, och detta gör, om beräkningen uteslutande hänför sig till kostammen, 180,000 djur utöver den normala utgallringen för att motsvara stråfodertillgången. Under sådana omständigheter kunde man icke tänka på att stoppa exporten, ty då skulle de djur, som måste underhållas, blivit ännu sämre utfodrade än vad fallet nu blev på många ställen i landet. Jag hoppades emellertid, att när man väl kom till våren och vi då finge släppa ut våra djur på härliga gräsbeten, skulle det vara tid att säga stopp för vidare export av nötboskap, och jag kan meddela att jag hade alla papper färdiga för den saken i juni månad. Men då inträffade den

starka torkperioden, som tydde på att vi återigen skulle få fullkomlig missväxt på hö. Vi hade redan missväxt på bete. Jag fick meddelande särskilt från Skåne och Västkusten att man redan i mitten av juni fick taga in djuren då det icke fanns någonting på marken för dem att äta. Under sådana förhållanden fanns för mig ingen möjlighet att gå in på livsmedelskommissionens förslag att då utfärda exportförbud på levande djur. Vi hade kunnat stå inför en mycket värre vinter i år än i fjol, ty det behövdes stråfoder för att föda fram nötkreaturen. Detta var orsaken att jag i våras icke vågade föreslå Kungl. Maj:t att utfärda sådant exportförbud, trots livsmedelskommissionen hos mig anhållit därom. Det var således inte någon som helst slapphet hos mig, som jag vid ett visst tillfälle blivit beskylld för av en föredragshållare i landsorten, utan det var därför att min bestämda övertygelse var att med sådana utsikter, som det då var till dålig stråfoderskörd, fanns det ingen möjlighet att då föreslå ett exportförbud på nötkreatur.

Sedermera fram mot hösten kunde jag konstatera att vi skulle få en synnerligen god halmskörd, en skörd av vårsädeshalm som vi knappast haft maken till, och så fort den saken var konstaterad, framlade jag för Kungl. Maj:t förslaget om exportförbud på nötkreatur. Då var jag säker på att landets stråfoderskörd skulle räcka att föda fram den djurstam, vi hade. Sedermera har det givits licenser och dessa licenser ha givits ungefär i utsträckning för en normal export, kanske något mindre. Och herrarna veta att med denna licensgivning förknippas levererande av kompensationsvaror. Således den export av fläsk och den export av kött, som nu pågår, har vår fattiga befolkning en ren fördel av. Och vårt jordbruk har fördel av att dess handel med nötkreatur och dess avsättningsmöjligheter för nötkreatur äro lika med dem under normala förhållanden.

Vete- och rågmjöl, det är en fråga, som det så ofta stått i tidningarna om, att jag torde knappast behöva tala om den. Men jag kan dock icke underlåta att nämna, att även i detta fall står det för våra konsumenter synnerligen gynnsamt. Om man tager siffrorna för november 1914, så kostade vetemjöl i Sverige då 31 kronor per 100 kg., i november 1915 kostade det likaledes 31 kronor per 100 kg. Detta för medelkvalitet, s. k. bagerimjöl. I Norge kostade vetemjölet 34:50 år 1914 och 36:25 år 1915, i Danmark 30:20 år 1914 och 35:00 år 1915, allt för samma månad. Om jag tager ett par av de krigförande makterna, så bli siffrorna för Preussen 35:33 för år 1914 och 36:85 för år 1915. För England bli dessa siffror 24:47 för år 1914 och 32:40 för år 1915. Därav se herrarna, att på den väg som vi ha gått, med avtal med kvarnföreningen, ha vi lyckats hålla de lägsta och de stabilaste priserna på vårt mjöl. Således förstår jag icke varför man klandrar, att vi icke gå fram med påläggande av maximipriser utan försökt hålla oss till enskilda avtal och uppgörelser, när vi faktiskt på den väg vi gått ha lyckats uppnå bättre resultat än de länder som i betydlig utsträckning laborerat med maximipriser.

Vad rågmjölet angår äro förhållandena lika. År 1914 på sen-

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

hösten kostade i Sverige sammanmalet rågmjöl 24,50, år 1915 25,59. I Norge kostade det år 1914 32,63, år 1915 32,88, i Danmark år 1914 25,00, år 1915 26,00. Således, där har skillnaden varit mindre, men även där har jag glädjen visa att vi hållit oss lägst.

Till sist endast en prisuppgift till, den är för potatis. Även på denna vara har priset under större delen av år 1915 varit lägre i Sverige än i grannländerna. I september 1915 var minutpriset på 5 liter potatis 29 öre i Sverige, 35 i Norge och 38 i Danmark. Decemberpriset för Sverige är 28 öre, vilket är ungefär detsamma som under normala år. För denna vara, som är en av de viktigaste för folk-näringen, råder således för närvarande icke dyrtidspris.

Nu kanske någon av herrarna kommer och säger till mig, att det är ju givet, att när jag vid ett sådant tillfälle som detta skall yttra mig, jag försöker framställa allt i bästa möjliga dager. Det är givet, att det är för mig en glädje, om jag kan framställa livsmedelspolitiken så, att något av den kritik som här riktats mot mig måste falla. Men jag är dock icke ensam i min åsikt, att Sveriges livsmedelspolitik är förd på ett sätt, som varit för vårt land lyckligt. I Östergötlands Folkblad (herr Sven Perssons tidning) stod i höstas en artikel, som innehöll vad redaktör Anders Örne i ett föredrag i Norrköping framhållit angående den kooperativa rörelsen under kristiden. Redaktör Örne är en man, som vi veta har mycket stort intresse inte endast för den kooperativa rörelsen utan också för våra livsmedelsfrågor. Han säger där: »Sverige är kanske det för närvarande lyckligast lot-tade landet. Visserligen ha vi dyrtid, men vi ha ändå betydligt bättre förhållanden än i andra länder.» Och i en artikel, som jag förmodar ej heller är skriven för att på något sätt hjälpa regeringen, en mycket sakrik artikel, som stått i Forum i december månad 1915, säger docenten Brisman efter att ha redogjort för en del krigsförhål-landen: »För Köpenhamn har sålunda gjorts en undersökning rörande levnadskostnaderna för ett hushåll med 2.000 kronors inkomst» (jag säger detta med anledning av vad herr Persson i Norrköping sade) »ett hushåll med 2.000 kronors inkomst, som bildar en motsvarighet till den redan nämnda beräkningen för ett svenskt hushåll» (det är den som verkstälts av socialstyrelsen), »jämförelsepunkterna äro i båda fallen juli 1914—juli 1915. Resultatet blev en ökning för livsmedlen vad Danmark angår med 269 kronor per hushåll, för Sverige 164 kronor per hushåll. Även i Norge har prisstegringen enligt vid olika tillfällen gjorda framställningar varit väsentligt starkare än i Sverige.»

Sedan säger docenten Brisman: »Det synes sålunda vara bevisligt, att prisstegringen i Sverige snarast varit mindre än i flertalet andra länder. Detta är ett faktum, som kanske ej alltid blivit tillräckligt beaktat. Genom de i vårt land vidtagna åtgärderna hava konsumenternas intressen icke blivit mindre väl tillgodosedda än i andra länder. En jämförelse synes i stället avgjort utfalla till Sveriges fördel.»

Med anledning av den omnämnda socialstyrelsens uträkning över dyrtidsökningen för ett 4 personers hushåll beder jag få fästa

uppmärksamheten på att den uträkningen grundar sig på den förutsättningen att familjen nu under dyrtiden lever precis på samma sätt som under normala år och således ej ens gör försök att utbyta de nu dyrare matvarorna mot billigare.

Till min glädje har jag under dagen hört, att åtminstone en av de föregående talarna givit ett visst försvar för kompensations-systemet. Jag skall be att få meddela hur vi kommo på det s. k. kompensations-systemet. Livsmedelsproblemets lösning kan man ju inte stödja på någon föregående erfarenhet. Vi ha då försökt själva uttänka det bästa och ha försökt från utlandet taga det bästa. Vi ha genom våra beskickningar fått alla meddelanden från utlandet om vad som blivit åtgjort och vi ha haft livsmedelskommissionens ledamöter som ombud ute för att undersöka vad som blivit gjort. Och vad vi funnit vara bra och varit klokt, det ha vi försökt att taga fasta på, och vad vi funnit vara misslyckat i utlandet, det ha vi försökt undvika. Det var i Holland som det visade sig, att kompensations-systemet verkade synnerligen väl. Det är givet, att i ett land, där allt är så koncentrerat som där och där livsmedelsförhållandena ställa sig på ett annat sätt, skulle det verka bättre och lättare än hos oss. Men efter överläggning beslöto vi försöka det. Nu har det mycket klagats att det blir ingenting med detta, kompensationsvarorna räcka ej, de hjälpa inte. Ja, mina herrar, man kanske kommer till ett annat resultat när man verkligen ser på saken. Livsmedelskommissionen har under de tre månaderna oktober—december 1915 levererat omkring 2,5 miljoner kilogram fläsk till lokala kommissioner i städer och industrisamhällen. Det har från många håll påståtts, att den kvantiteten varit en droppe i havet och alldeles betydelselös. Liksom andra angrepp mot detta system har detta påstående framkastats utan spår av bevis. En utredning ger följande resultat. Det framgår av verkställda beräkningar att den årliga fläskkonsumtionen är omkring 100 miljoner kilogram. Om man utgår från att man i i städerna konsumerar lika mycket fläsk som på landsbygden, ett antagande som torde vara riktigt, och vet att i städerna bor en fjärdedel av landets befolkning, så är det lätt att räkna ut att fläskbehovet för städerna är 25 miljoner kilogram per år eller omkring 6 miljoner för tre månader. Nu har till dessa lokalkommissioner under tiden oktober—december 1915 utlämnats omkring 2 1/2 miljoner kilogram kompensationsfläsk, d. v. s. 40 procent av städernas fläskbehov för den ifrågavarande tiden, och detta till ett pris, som legat högst betydligt under marknadspriset, ungefär motsvarande priset under normala år.

Man skall ha ganska högt ställda pretentioner för att kunna påstå, att detta, som är nära hälften av behovet, och som har kunnat utlämnas till nära nog normala pris, icke skulle vara mer än en droppe i havet. Det kan vidare alldeles säkert påstås, att kompensationsvarorna verkat mycket prisreglerande även på de varor, som icke varit underkastade något kompensationsförfarande. Detta framgår bäst därav, att sedan kompensations-systemet kommit i gång och börjat verka, har den uppåtgående priskurvan stannat och börjat

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

sänka sig, och detta under en tid, då enligt vad den senaste engelska internationella prisstatistiken visat, i alla andra länder priskurvan för motsvarande varor i utlandet fortfarande är i oavbrutet uppåt-gående.

Den svagaste sidan i kompensationsystemet har varit, att det icke kommit de kanske mest behövande till del, men denna olägenhet har nog icke varit livsmedelskommissionens skuld, utan det har berott på de lokala kommissionerna, de numera s. k. livsmedelsnämnderna, som icke från första stund varit denna sin uppgift vuxna. Men dess bättre börja åtminstone några nämnder nu visa, att de förstå detta. Jag har på sistone från Norrköping och Göteborg haft meddelanden, av vilka framgått, att man funnit, att kompensations-systemet verkligen är till nytta för den fattigaste delen av befolkningen, och att man nu icke längre yrkar på någon som helst sakers ändring i detta fall, utan ber att man skall fortsätta med kompensationsystemet.

Herrarna veta, att det under höstens lopp, så länge kritiken mot kompensationsystemet pågått, framkastats: låt oss slippa kompensationsystemet, ge oss exporttullar, där ligger räddningen! Jag har sett oändligt många enkla framställningar om exporttullar och huru de skulle verka. Och ser man ett sådant enkelt exempel, säger man givet: exporttullar skall man ha, det blir utmärkt. Men man behöver nog icke mer än börja allvarligt fundera på sådana tullar för att finna, att det är en ytterligt komplicerad fråga. Då regeringen icke varit viss om hur resultatet av kompensationsystemet skulle bli, och då man hörde missnöje uttalas med detsamma och krav väckas på exporttullar, lät regeringen, trots att åtminstone jag för min del icke har så stark tro på att dessa tullar skola föra till något resultat, likväl sätta i gång med en utredning om den saken, och regeringen har dels tillkallat några personer, som sett denna fråga från en sida, och dels nu inhämtat yttranden från personer, som se saken från en annan sida. Jag vill i detta sammanhang nämna, att, enligt ett meddelande jag fick i lördags, har utredningen om exporttullarna i Norge blivit färdig och lämnat det resultat, att norska regeringen åtminstone icke för närvarande anser sig kunna framlägga något förslag om exporttullar.

Innan jag nu övergår till att nämna något om hur vårt folk förhållit sig under dyrtiden, vill jag endast tillägga, att det i dag även talats något om sill- och fiskhandeln under denna tid. Om den saken vill jag nämna, att densammas ordnande är ofantligt svårt. Vi ha i åtskilliga sjöstäder haft nämnder, som skulle köpa upp fisk och skicka ut den i landet utan mellanhänder. De lyckades göra affärer på några tusen lådor, men stort mera blev det icke. Det stora havsfisket på västkusten går till betydande del utanför territorialgränsen, och där göras affärer upp, som vi ej få någon makt över. Det visade sig, att om man klämmer åt sillhandeln, så får man, i stället för dyr fisk, icke någon sill alls. Vi ha gjort en hel del för att råda bot för olägenheterna med fiskhandeln, vi ha nu utfärdat exportförbud på färsk sill — förut var det exportförbud på salt sill

— och vi göra allt vad vi kunna för att skaffa sill, men det synes ej gå bra, frågan är mycket svår. Det kan jag bestyrka med att visa på våra grannländer; där ha tre olika system försökts för att reglera fiskhandeln, utan att det lämnat några tillfredsställande resultat.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Av vad jag nu har sagt hoppas jag det framgår, att regeringens önskan och regeringens intresse att sköta livsmedelsfrågan på ett för landet och konsumenterna tillfredsställande sätt är uppenbar. Men det är också alldeles givet, att för oss gäller det icke att bara pressa ned priserna för ögonblicket, utan också att se till, att produktionen går sin gilla gång så att de som producera verkligen få intresse härav. Därför har man måst se till att konsumtionskostnaderna bli täckta, att det icke blir förlust för lantmännen, ty de ha också rätt att få någon vinst på vad de frambringa. De äro så ofta utsatta för förluster under dåliga år, då ingen människa har någon hjälp för dem, att man icke får missunna dem, om de för en gångs skull även ha en liten högkonjunktur. — Jag vill dock betona, att det är för konsumenternas skull som de flesta åtgärderna blivit gjorda, och att resultatet visat sig relativt lyckligt med avseende på prisbildningen.

En viktig förutsättning för att det arbete, som nu utföres till lindrande av dyrtiden, skall krönas med framgång är, att det vinner understöd från konsumenternas egen sida. Det är emellertid en av de mest beklämmande erfarenheterna från det gångna året, att detta understöd måst saknas och det i vidsträcktaste grad. Orsaken härtill är framför allt den konservatism i vanorna, som gör att man fasthåller vid att få precis samma varor i sitt kök och på sitt bord utan hänsyn till varornas priser och utan hänsyn till om de kunna ersättas av andra billigare varor. Och denna konservatism kännetecknar alla samhällsklasser, icke minst de i ekonomiskt hänseende sämre lottade.

Jag skall ge några exempel. — Genom särskild överenskommelse med kvarnarna och tack vare statens omfattande spannmålsimport har mjölpriset i Sverige kunnat hållas jämförelsevis lågt. Därvid har man låtit sig särskilt angeläget vara att tillse, att prisen för de medelgoda vetemjölskvaliteterna hölles på lägsta möjliga nivå, och förbundit kvarnarna att därav tillhandahålla erforderliga kvantiteter. Man hade nämligen förutsatt, att det billigare vetemjålet — som säljes till ett verkligt gott pris — skulle röna en mycket större efterfrågan nu än under vanliga tider. Men härutinnan ha vi räknat alldeles fel. Det är fortfarande det bästa mjölet, de allra högsta märkena, som gå bäst, och på sina håll är annat mjöl nästan osäljbart, trots att prisskillnaden är 4 öre per kilogram och kvalitetsskillnaden — för användning i hemmen — mycket ringa. Och tyvärr är det icke minst i arbetarsamhällenas bodar, från vilka denna erfarenhet är hämtad.

Men det är icke nog härmed. Det är icke blott de bästa vetemjölssorterna, som mest konsumeras, utan av dessa liksom av vetemjöl över huvud har under år 1915 förbrukats mera än under andra år. Orsaken härtill är, att sedan man ansett det nödvändigt att, av

Remiss av
statsverks-
propositioner.
(Forts.)

hänsyn till största sparsamhet med landets spannmålstillgångar, förbjuda finare siktning av råg, och det bättre rågsiktmjålet av sådan anledning försvunnit ur marknaden — jag bortser från de relativt obetydliga kvantiteter som producerats i uppenbart brott mot förbudet — de hittillsvarande konsumenterna av rågmjöl icke fortfarande använda sådant utan övergått till vetemjöl. trots att detta varit betydligt dyrare utan att samtidigt ge ett uns mera näring. Det försök, som med rågsiktningförbudet gjorts att spara på brödsäd, har således i viss utsträckning motarbetats av denna vårt folks starka obegenhet att trots en tyngande dyrtid övergå till konsumtion av en vara, som kanske icke smakar fullt så bra, men som är lika närande och betydligt billigare.

På samma sätt med det s. k. krigsbrödet. Här har nu i landet under större delen av år 1915 tillhandahållits ett bröd, som kunnat köpas till bagarens egna självkostnader, d. v. s. till ett pris så billigt som över huvud varit möjligt att ernå. Till en början köptes detta bröd nästan icke alls. Det tillhandahölls i de större städerna icke i tillräckligt många butiker, klagade man. Det var för långt att gå, om man ville få köpa det. Nå, det ändrades sedan genom en ny överenskommelse med bagarna, samtidigt som brödets pris på grund av lägre mjölpriser ytterligare sänktes. Nu säljes det väl mera av detta bröd, men icke på långt när i de kvantiteter, som man trots sig ha anledning förmoda på grund av att här verkligen ställts till konsumtionens förfogande dess kanske viktigaste vara till ett pris, som vida understigit vad annat bröd betingat. Nej, konsumenterna, och, jag upprepar det, icke minst de under dyrtidens tryck mest lidande, ha icke kunnat besluta sig för att överge sina vanliga brödsorter, de franska bröden, limporna, och allt vad de heta, i trots av att dessa varit vida dyrare och att de genom köp av det nya brödet kunnat väsentligen pressa ned en av sina största utgiftsposter.

Jag kan icke underlåta att läsa upp ett telegram, som verkligen visar, att pretentionerna dyrtiden till trots verkligen icke äro små. Från ett arbetarsamhälle har kommit ett telegram till livsmedelskommissionen, vilket lyder på följande sätt: »Beställes för nästa vecka cirka 800 kilogram extra prima och 200 kilogram prima nötkött.» — Om herrarna veta vad som menas med extra prima nötkött — det är kött av särskilt unga, fullt färdiggödda djur — så kunna herrarna förstå vad det betyder, när man begär att få endast sådan vara. Det visar att vårt folk trots dyrtiden icke i något fall vill sätta ned sina pretentioner.

Att det kan gå än i den dag som är, om man är mycket omsorgsfull och icke bunden vid för snäva gränser att sköta hushåll på ett lyckligt sätt, därpå har jag lyckats få ett exempel, som gäller förra året. Jag har gjort efterfrågningar på många håll, men man har tyvärr ej haft sina räkenskaper avslutade, och jag har därför ej kunnat få uppgift från mer än ett håll, nämligen från Eugeniahemmet. Där skötes hushållet av en husmoder. Kostnaden för utspisningen av detta hems 250 personer gick för år 1913 upp till kronor 31,646, för 1914 till kronor 34,300 och för 1915 till 36,963, d. v. s.

på detta hushåll en stegring från 1913—1915 på 5,317 kronor. Där ser man i alla fall att det finnes möjlighet att med en god omtanke även nu kunna livnära sig för pris ej mycket överstigande det normala.

Ja, mina herrar, av vad jag nu sagt torde framgå, att regeringens politik på detta oerhört vanskliga område haft till syftemål undvikande såvitt möjligt av störande ingripande i jordbrukets och handelns normala gång men vidtagandet av väl överlagda, effektiva åtgärder för tillgodoseende av landets behov av dess viktigaste förnödenheter och för stödjande av den legitima produktionen men också till stävjande av osund spekulation och förryckande prisstegring. Genom vårt förfarande hava vi vunnit, att stegringen av livsmedelsprisen i vårt land blivit mindre än i övriga neutrala länder och att vissa viktiga födoämnen kunna i en icke oväsentlig utsträckning tillhandahållas de av dyrtiden hårdast tryckta till verkligt billiga priser. Men livsmedelspolitiken i vårt land, där halva befolkningen lever av jordbruk och sålunda äro producenter, under det andra hälften utgöres av konsumenter, kan icke föras så, att ej missnöje höres från den ena eller den andra sidan. Regeringens mål måste dock sättas högre än att bara söka se till om vi gagna den ena eller den andra parten, vi måste sträva efter att utrona vad som bäst gagnar det hela och inrikta vårt arbete därefter. Så tjänas landet bäst och därmed ock de enskildas intressen.

Herr Månsson: Herr talman! Denna debatt har nu pågått ett avsevärt antal timmar, och tiden är långt framskriden. Jag skall därför helt och hållet förbigå den så mycket debatterade dyrtidsfrågan och endast uppehålla mig vid en sak.

Under de senaste åren har man dels man och man emellan i riksdagen och dels och framför allt man och man emellan bland valmännen frågat sig: hur länge skall detta ynglande av nya ämbetsverk och ämbetsmän fortsätta? Finnes någon gräns för nya ämbetsverks och nya ämbetsmäns tillkomst? Till och med i en tid sådan som den närvarande, då så stora krav ställas på statsverket från militärt håll, se vi i den föreliggande statsverkspropositionen, att på de skilda huvudtitlarna oavlåtligen förekomma rubriker som dessa »personligt lönetillägg», »förstärkning av arbetskrafter», »förstärkning av arbetskrafter», »personligt lönetillägg». Det är en ständig ström av nya tjänster, och nya tjänster föra med sig förskjutningar och befordringar. Vill man se, hur nya tjänster föra med sig förskjutningar och befordringar, behöver man bara följa 1914 års härordningsreform. Nu kommer herr Åkerman åter från det hållet med krav på ökade pensioner, redan innan man förelägger hela pensionsfrågan till avgörande.

Jag tror, att om riksdagen icke har lärt något av de senaste åren, så finns det ute i landet folk, som lärt något och kommer att tala i sinom tid. Vi hava under de sista åren insett, att mycket av det vi dyrkade var flärd. Vi hava sett, att den lära, som predikades, att den väpnade freden var detsamma som ett trygghande av freden, i

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

verkligheten var samma vanvett, som den syntes vara, när man närmare betraktade densamma redan då. Den väpnade freden har varit en oavlättlig förberedelse för kriget, icke bara därigenom att genom rustningar och bördor för densamma vi förts allt djupare och djupare ned till en ohållbar ställning, utan även på så sätt, att de maktägande i samhället under denna tid av beväpning — det synes alltmer tydligt, när vi nu läsa de debatter som äga rum rörande krigets upphov — hava målmedvetet, systematiskt fört Europa ned i denna avgrund för att göra slut på arbetarerörelsen och för att krossa demokratin. Därom blir det för varje dag som kommer allt mindre tvivelsmål.

Vi ha fått lära ännu en annan sak. 1914 gick vårt folk efter en upprivande kamp till en avsevärd förstärkning av vårt lands värnkraft mot yttre fiender, som det hette. Armén fick en högst betydande förstärkning. Vad flottan beträffar, anser jag densamma icke hava erhållit någon nämnvärd förstärkning, därför att hela ärendet av de »sakkunnige» förvreds så, att det för de offerade medlen icke kunde bli någon verklig förstärkning. När de »sakkunnige» skola regera, blir det konstiga resultat av en konstig sakkunskap. Trodde icke många av Eder, att när vi 1914 hade vidtagit dessa åtgärder, vi skulle vara ett steg närmare möjligheten att hålla oss utanför kriget, att vår ökade styrka, som det sades dessa föregående år, när det agiterades för rustningsutvidgningar, skulle innebära för oss en större trygghet och en större risk för en angripare att företaga något mot oss? Nå? Sågo vi nu icke i fjol ett arbete utkomma »Sveriges utrikespolitik i världskrigets belysning», som just med anledning av de gjorda förstärkningarna av armén och flottan yrkade på att vi ofördröjligen skulle dels angripa en granne, med vilken vi levat och önska leva i vänskapligt förhållande, dels också märkvärdigt nog uppge fäderneslandets självständighet och inränga oss som en lydstat under ett annat land. Som en följd av de många nya miljonerna, vi kastat ut, som en följd av arméns och flottans förstärkning, just som en följd av »stärkandet utav landets värnkraft» skola vi uppgiva vår självständighet!

Jag klandrar icke herr justitieministern för att denna oerhörda riksförädliska bok undgick åtal. Jag anser, att ordet bör vara fritt. churu jag medger, att det här svävade på den gränsen, där det kan vara tal om man ens i det mest toleranta samhälle har lov att låta det passera opåtal. Författarna hava också haft en känning därav. De ha, så modiga de än äro, förblivit *anonyma*. De ha kanske känt med sig, att om deras namn förekommit på titelbladet, det icke skulle ha varit hälsosamt för dem att uppträda på Stockholms gator. Jag förmodar, att det ännu är så mycket livskraft i vårt folk, så mycket heder och ära, att det icke varit roligt för de herrarna att komma fram öppet och offentligt. Men i varje fall säger jag: så mycket kunna vi antaga, och det lär icke slå mycket fel, att *författarna till detta arbete äro ämbetsmän i statens tjänst*, säkerligen en del också officerare i armén och flottan men även civila ämbetsmän. Jag undrar om det någonsin i något land kunnat uppvisas en så oer-

hörd depravation, som medlemmar av den svenska ämbetsmannakåren visar i detta arbete. Ty här är väl ingen, som tvivlar på att bland dessa författare även finnas svenska ämbetsmän.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Jag tillåter mig göra en parentes. Det fanns en tid, då Sveriges folks breda lager mangrant reste sig i bygderna för att fördriva brännvinspesten ur sina hem och ur sina bygder. Några år senare och det kom en tid, när den svenska arbetarklassen, levande i betryck och nesligt beroende av dem, som blevo rika på frukten av densammas arbete, reste sig för att på sammanslutningens väg genom fackföreningsorganisationerna tillkämpa sig någon bestämmanderätt på arbetsplatserna och någon större vinst av vad de frambringat genom sitt arbete. Under denna tid hände det esomoftast, att ifrån den klass, som tack vare samhällets större omvårdnad om densamma erhållit mera formell bildning, kom en och annan och sällade sig till dessa föraktade rörelser, ty allting är föraktat, som de fattiga ta sig för, när det gäller samhällets uppbyggande, ingenting är däremot så smutsigt och egoistiskt, att det icke är stort och högt, när det gäller de uppsatta, de förmögna, som slå sig samman för att till egen fördel riva ner och förgifta samhället. När nu dessa personer kommo från de s. k. bildade klasserna till arbetarklassen, blevo arbetarna rörda, förtjusta och glada över den hjälp de erhöilo från detta oväntade håll. Det spridde sig i de djupa leden, som alltid äro godtrogna och försonligt stämda, den uppfattningen, att *sådan var överklassen, sådan var den kulturbärande klassen*. Det spridde sig bland arbetarklassen en ren kulturentusiasm, som gjorde, att dessa män blevo halvgudar och buros på massans axlar; och i takt med arbetarskarnas tilltagande samling för vinnande av gemensamma mål kunna vi se en del av dem föras fram till betydelse i samhället. Men många som kommo från det hållet, följde icke arbetarklassen längre än till den punkt, där de fingo sina egna intressen tillgodosedda, och framför allt har det varit fallet med en del personer tillhörande ämbetsmannakåren.

Jag brukar säga, att allt, som flyter ovanpå i samhället, är smuts och råhet, och att allt som kommer nerifrån de djupa rena vattnen, från de djupa samhällslagren och förblandas med smutsen och råheten däruppe, blir självt rått och smutsigt och egoistiskt genom det dåliga umgänge det utsättes för däruppe. Och detta innebär, säger jag, icke någon överdrift. Denna debatt i dag vittnar om, vilken samhällsanda som råder däruppe på de s. k. samhällshöjderna, och det ha debatterna som ägt rum i denna sal vittnat om många gånger.

När så arbetarklassen fick in sina representanter i riksdagen och andra offentliga församlingar, följde denna kulturentusiasm dess män dit. Var det något, som utpekades som kulturbärande och kulturbringande, kunde man vara säker på att arbetarklassens män icke knusslade på slantarna till det ändamålet, och protokollet här i riksdagen vittna om, att detta icke är lösa fantasier, utan att det är verklighet, vad jag här framhåller. Däremot veta vi, att de makter i samhället, som utmålades såsom kulturfientliga, såsom på sin tid präst-

Remiss av
stataverks-
propositionen.
(Forts.)

väldet och senare militarismen, återigen mötte mera kyla och avoghet från deras sida. Militarismen har emellertid ingenting att beklaga sig över. den har sannerligen fått sitt och mer till under senare år. Men jag skulle vilja säga något om den ämbetsmannakår, som tack vare icke minst de djupa ledens tro på dess intresse för samhället och dess sinne för kulturen och för de breda lagrens höjande, dess intresse av att vara tjänare åt alla samhällsklasser, som, säger jag, har icke minst denna uppfattning inom arbetsklassen till stor del att tacka för sin ställning i statens tjänst eller sin befordran där, som därigenom gått snabbare, än den annars skulle ha gått, om arbetarnas och de breda lagrens män från första stund i stället höjt den fana, som det gamla lantmannapartiet förde med inskriptionen: »portmonnän i näven och näven i lommen, sparsamhet på alla områden med statens medel!» Hade de följt den politiken, hade många, som nu äro ämbetsmän i statens tjänst, icke varit där, och många, som nu äro befordrade, hade fått gå utan befordran. Men de ha missförstått välviljan från de breda lagrens sida. De ha trots, att denna kulturentusiasm betydde narraktig svaghet, att de breda lagrens har alltför dyrt fått betala de missgrepp eller de våldsdåd, genom representanter voro villiga att uppge folkets självstyrelse för byråkratens vackra ögons skull. Det vill det svenska folket icke. Det har alltför dyrt fått betala de missgrepp eller de våldsdåd, genom vilka det tid efter annan berövats rätten att avgöra landets öden. Pultava 1709 och Finland 1809, det är årtal och namn, som äro djupt skrivna i svenska folkets medvetande och som vittna om den personliga kungamaktens regeringssätt och slut. Dessa ämbetsmän ha icke nöjt sig med att vara folkets och samhällets tjänare, icke nöjt sig med den ställning de ha såsom privilegierade framför alla andra medborgare med »statsrättsligt» grundade anspråk på goda löner och goda pensioner för litet eller intet arbete. De ha velat bliva *landets herrar* och de ha i spekulationssyfte, när det gällt befordringar och löner, släppt en Gustaf IV Adolfs anda lös över landet och skulle göra det i ännu högre grad, om de finge mera makt. De uppträda nu överallt, dessa ämbetsmän i de centrala verken eller ute i landet, ända ner till den mest nykomna bland länsmän, som om folket egentligen berodde av deras nåd och välvilja. Det kan då, menar jag, vara på tiden, att innan vi gå till nya tjänsters tillsättande, till nya löneförhöjningar, se till, huruvida dessa män, som ta sig sådana fasoner och sådana toner, verkligen äro så överhopade med arbete, att man måste ha nya tjänster, huruvida de verkligen äro så värdefulla och outhärliga, att de ovillkorligen ideligen måste ha nya lönetillägg.

Vad är det för outhärliga underdjur, dessa ämbetsmän i allmänhet? De ha tack vare sina fäders privilegierade ställningar, kommit in i skolor, som fått kännbart betalas av hela folket men som varit stängda för andra medborgare, och de ha i sin fiendskap mot bottenkolan stängt dörren efter sig, när de väl kommit in så att inga andra skulle få tillträde. *Så ha de fått »kompetens»*. Under sin ämbetsmannagärning ha de så erhållit allmänna statspapper och handlingar till förvaring. På dem ha de slagit röda stämplor, till tecken att ingen mer än de själva fingo läsa dem. *Så hade blivit*

»sakkunniga». Nu se vi, att herrarna i marinförvaltningen t. o. m. slå röda stämplor på de papper, som skulle tala om deras egna dumheter och oduglighet. De skola alltså bli ensamma sakkunniga till och med rörande sina dumheter. Den anda, som härskar i denna ämbetsmannakår, kommer titt och ofta till synes; det är en anda av gement folkförakt, som måste väcka bestörtning.

Vem minns inte t. ex. den oerhörda skandalen på Gotland i somras? En svensk ångare uppbringas av en tysk örlogsmän. Där kommer krigsbefäl ombord, och en viss kurs sättes. Ångarens kapten varnar för kursen, men »sakkunskapen» har sin mening, man kör på ett minfält, och båten går under. Folket bärgas och kommer i land på Gotland. Genast infinner sig en svensk officer för att inbjuda den tyska officer, som kört båten på minorna, till en fest. som i hast arrangerats av officerarna där, men han bjuder icke den förolyckade båtens besättning och befäl. Kan man tänka sig ett sådant spektakel! Herr krigsminister, bibringar man verkligen officerarna sådant levnadsvett vid Karlberg? Är denne man fortfarande medlem av officerskåren? Har han över huvud taget erhållit någon varning? Jag var närvarande vid en bjudning i en av våra granländers huvudstäder, där saken kom på tal, sedan händelsen gått genom pressen och jag skall aldrig glömma den oerhörda skam på vårt lands vägnar, som jag kände, när man relaterade en sådan historia och frågade om det var sanning. Kan man verkligen tänka sig, att Sveriges folk skall tåla sådana tölpaktigheter? Jag tycker, att hela den svenska ämbetsmannakåren, om den hade någon skam i sig, som en man skulle resa sig mot en sådan skandal. — Talaren avbröts här av herr talmannen, som yttrade: Jag får anmoda talaren använda mer parlamentariska uttryck. — Ja, herr talman, jag använder folkets språk! Herr Lindman har här signalerat sparsamhet. En annan talare, en av ministärens medlemmar, anförde som sin åsikt, att »dyrtidens bördor böra bäras av alla samhällsklasser». Nu är det ju så, att det är bara två stora samhällsklasser, småbönderna och arbetarna, som bära dyrtidens bördor. De övriga inhösta till stor del ofantliga skördar på den nöd, som råder. Under sådana förhållanden, menar jag, bör riksdagen mer än en gång betänka sig, innan den går till att ytterligare öka ämbetsmännens antal, att ytterligare öka lönerna för män, så väl ställda och så väl avlönade, att om nu hela svenska ämbetsmannakåren nedlade arbetet, dessa platser inom en timme skulle vara fyllda tre gånger om. I stället bör, menar jag, det från riksdagens sida vidtagas åtgärder för att se till, att de arbetskrafter, som finnas på så väl avlönade poster, bli utnyttjade och att i gengäld de lägst ställda statstjänarna, ämbetsmännens fotatramp, som nu slita livet ur sig på järnvägarna under en lång arbetstid för rätt usel lön, erhålla en något så när däremot svarande betalning. Framför allt synes det mig nödvändigt att vi, innan vi göra några utfästelser för framtiden och binda oss för upprättandet av flera tjänster för personer, som kräva och poeka på en statsrättslig rätt till sina ställningar, bryta med hela det nuvarande systemet och söka vidtaga sådana åtgärder, att för framtiden icke en

Remiss av
statsverks-
propositionen
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

anställas på villkor som ämbetsman och en annan på ett annat, utan säkerhet, utan att alla, som anställas i statens tjänst, anställas på *samma villkor med avseende på deras rätt* såväl som på deras arbete, med avseende såväl på deras skyldigheter som på deras löner.

Herr Söderberg i Stockholm: Herr talman! Jag har tagit mig friheten begära ordet vid denna remissdebatt av en särskild anledning, nämligen för att framföra mina tankar och uppfattningar om den åtgärd, som vidtogs 1914 i och med beslutet om tobaksmonopolets införande. Det var ju med ganska stor tvekan, som vi från vårt håll gingo med på detta beslut, därför att vi fruktade redan då, att såsom organisationen av tobaksmonopolet var lagd, det ganska snart skulle visa sig, att de privata intressena och statens intressen skulle komma i kontakt med varandra och framför allt att arbetarnas intressen skulle komma i kontakt med de intressen, som blevo tillgodosedda i och med att de privata intressena fingo så stort svängrum inom tobaksmonopolet.

Jag vill först framhålla, att under det vidare inträngande i saken, som man fått tillfälle till genom deltagande i en av dessa prövningskommissioner, det visat sig, att största bristen vid de förberedande kommittéutredningar, som föregingo monopolets införande, var, att för arbetarnas vidkommande icke någon representant där hade säte och stämma.

Så kom frågan till 1914 års riksdag. Vederbörande utskott vid denna riksdag gjorde en hel del ändringar i Kungl. Maj:ts förslag, och 1915 års riksdag fann sig även föranlåten att göra en del ändringar. Det visar tillfyllest, att man 1914 icke kunnat spänna över frågan i hela dess vid med hänsyn till en del förhållanden, som sedan kommit att göra sig gällande. Vad särskilt frågan om arbetarnas ställning i tobaksmonopolet beträffar, förelåg det motioner vid 1914 års riksdag, som avsågo, att staten redan vid monopolets genomförande skulle på ett bestämt sätt uttrycka, hur arbetarnas förhållanden skulle ordnas, så att icke denna sak bleve fullständigt överlämnad till den affärsledning, som de privata aktieägarna skulle tillsätta enligt författningen. Utskottet ville icke ge sig in på denna fråga, men uttalade dock i motiveringen till 1914 års utlåtande, att »utskottet är förvissat om, att, därest monopollagstiftningen skulle komma till stånd, Kungl. Maj:t icke skall underlåta att vidtaga de åtgärder i nu ifrågasatta hänseenden, som arbetarnas berättigade intressen skäligt må anses kräva.» Därvid lät man det vara, och man antog ju, att redan vid själva starten, vid den övergång, som skedde från fri industri till monopolisering, vederbörlig hänsyn skulle tagas till de uttryck och meningar, som gjort sig gällande i utskottets utlåtande. Det som särskilt föranlett mig att begära ordet i den här debatten är att jag vill fästa denna kammares och herrar regeringsmedlemmars och framför allt herr fi-

nansministerns uppmärksamhet på dessa förhållanden, därför att man icke kan låta dem gå alldeles obeaktade förbi.

Det är ju allmänt känt, att tobaksarbetarkåren vid monopolets ikraftträdande hade det mycket dåligt ställt på grund av den långvariga arbetslöshet, som den genomkämpat, och emedan de understöd, som tillerkändes arbetarna av allmänna medel, voro ganska ringa. Jag tror mig i det sammanhanget kunna försäkra herr jordbruksministern, att icke voro tobaksarbetarna ibland de grupper, som av livsmedelskommissionerna rekviderade extra prima nötkött, utan för denna arbetargrupp har köttet varit ytterst sällsynt under den svåra tid det här gäller — jag tror mig för övrigt kunna säga, att det icke förekommit så värst rikligt för arbetarna i gemen.

Då monopolet började sin verksamhet i juni, sökte dess ledning bryskt införa fabrikationen och därmed arbetarnas förhållanden uti helt nya former. Nu står det visserligen i kontraktet med staten, att ledningen skall bedriva verksamheten rationellt, men att detta skulle tydas så, att ledningen skulle söka till det yttersta utnyttja arbetarnas arbetskraft och driva upp arbetsintensiteten oändligt, var väl ändå icke meningen, när beslutet om nämnda överenskommelse fattades. Emellertid gick ledningens första åtgärd ut på att försämra arbetarnas villkor genom att utsträcka arbetstiden utöver vad som förut varit gällande vid trustens och de övriga fabrikerna där arbetarna hade kollektivavtal, och genom att införa en stark specialisering av arbetet, vilket var ägnat att driva upp intensiteten och på samma gång att i många fall nedpressa arbetarnas löner. Jag tror mig kunna säga, att det var endast genom en ytterst väl utförd facklig politik och det var genom klokhets och försiktighet från arbetarorganisationens sida, som man slapp att bevittna den skandalen, att tobaksmonopolets införande i Sverige skulle ske samtidigt med det en facklig konflikt måste utbryta för att arbetarna skulle kunna hävda sina intressen gent emot monopolledningen. Emellertid lyckades man till slut få ett kollektivavtal till stand efter många och långa underhandlingar, varvid arbetarna genom sin organisation fört fram och sökt vinna beaktande för sina krav att åtminstone inte få arbetsförhållandena försämrade.

Till en början var det få arbetare, som kunde anställas. Men då man kommit in i november månad, måste fabrikationen ske i ökat tempo. När realisationerna hade ägt rum och lagren tagit slut, måste man nämligen forsera tillverkningen. Emedan ersättningarna till arbetarna icke kunde utbetalas så fort, som väl avsikten varit, erhöles dessa arbetare förskott. Monopolets ledning eller åtminstone en del av dess underlydande direktörer sökte då påverka arbetarna dithän, att de, som förut fått det besked, att monopolet icke hade användning för dem, skulle återgå i arbete igen, ty deras ersättning skulle bli lidande på om de icke togo anställning, då monopolet behövde dem. Därmed tangerade ledningen ganska starkt gränsen för vad dess rättighet

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsoverks-
propositionen.
(Forts.)

i berörda avseende sträckte sig till. Arbetarna visste till slut varken ut eller in. Ena dagen fingo de avsked från monopolbolaget och förklarades vara ersättningsberättigade såsom obehövlige för industrien, andra dagen sades det, att om de icke började arbeta igen, skulle de gå förlustiga ersättning. Detta visar en stor brist på plan i genomförandet av monopolet från ledningens sida.

Det syntes ock, och detta skulle jag särskilt vilja stryka under, som om dualism föreläge mellan de privata intressena och statens intressen uti monopolet. Det har sett ut, som om de enskilda aktieägarnas representanter skulle hysa den uppfattningen, att statens representanter i styrelsen egentligen icke hade någon uppgift alls att fylla eller några intressen att bevaka, i synnerhet icke, då det gällde att reglera arbetarnas förhållanden, utan att det skulle ske fullständigt från de privata styrelseledamöternas synpunkter. Skulle saken utveckla sig så inom detta hälftenbruk, tror jag, att man från arbetarhåll måste hysa ganska stora farhågor för förhållandena inom ifrågakärande industri. Det bör därför redan från början sägas ifrån, att det varken varit regeringens mening eller riksdagens, när vi beslöto tobaksmonopolet, på sätt som skedde, och när exempelvis särskilda utskottet gjorde det uttalande, som återfinnes i 1914 års utlåtande, att arbetarnas intressen skulle åsidosättas så, som skett, och att de privatkapitalistiska synpunkterna skulle bli de avgörande, när det gäller att reglera arbetarnas förhållanden.

Min uppfattning är, att de dagliga förhållandena på arbetsplatserna äro avgörande för, huruvida en arbetargrupp skall trivas och känna sig hemma i industrien och huruvida den skall kunna driva arbetet, så att det ger den bästa möjliga avkastning för vederbörande. Kan man lägga förhållandena så, att arbetarna undslippa en massa nålstyggn dagligen, och kan det ställas så, att man icke uteslutande baserar industrien på att driva upp arbetsintensiteten till det högsta möjliga, vilket monopolet visat tendenser till, utan att man utnyttjar arbetarnas kraft på ett förnuftigt sätt, men icke så, att man bokstavligen pressar dem till det yttersta, då kunna arbetarna ha utsikt att känna sig hemma i industrien. Om de däremot utsättas för avskedande från monolets sida för än den ena detaljen och än den andra, så äro de alldeles blottställda — därtill har ju staten bidragit genom att beröva dem möjlighet att inom yrket söka sin utkomst vid annat arbetsföretag inom landet i deras yrke.

Detta är synpunkter, som jag icke kunnat underlåta att framföra under remissdebatten för arbetarnas vidkommande, därför att jag tagit livlig del därav. Det är vidare en sak jag vill föra fram rörande ersättningen till de arbetare, som icke kunnat tagas in i arbetet. Det har visat sig vid förhandlingarna inom kommissionerna, att det varit mycket svårt att komma ifrån, vad

som bokstavligen står angivet i författningen. Om en bestämmelse är avfattad på ett visst sätt, skall den så långt möjligt följas till sin ordalydelse, även om det kanske icke har varit riksdagens mening, att så skulle behöva förfaras. Sålunda heter det i § 9 om ersättningen, att vederbörande skola ha varit sysselsatta inom riket under de senaste fyra åren för att vara ersättningsberättigade. Det har visat sig i en del fall, att tobaksarbetare eller några av förvaltningspersonalen, som varit anställda under 1911—1914 exempelvis i Malmö eller någon annan skånsk stad, farit över till Köpenhamn — vilket är billigare än att resa till Stockholm — och stannat där ett par år, låt oss säga 1911 och 1912. Då de kommit tillbaka, bli de förklarade förlustiga sin ersättning, därför att de icke under hela tiden de senaste fyra åren arbetat inom riket. Detta kan gälla gammalt folk, som sedan 12 eller 15 års ålder tillhört svenska tobaksindustrien.

Jag skulle nu önska en ändring i den punkten och ville därför vända mig särskilt till herr finansministern, som står dessa saker närmast, med en hemställan, om icke från hans sida skulle kunna föreslås en modifiering av lagen, i syfte att ifrågavarande arbetare icke skulle avskäras från ersättningsmöjlighet. Monopolets ledning synes ha dragit upp en viss åldersgräns, över vilken en arbetare icke tages in i arbete, varigenom han sålunda blir arbetslös. Men det har dock väl icke varit regeringens mening, när propositionen framlades, och icke heller riksdagens, efter vad jag kan tro, att arbetare under dessa förhållanden skulle bli utan ersättning.

Där är en hel del personal, som stå i den ställningen till trusten, att trusten haft vissa förpliktelser mot densamma. Dessa förpliktelser anser sig nu, har jag hört, i en del fall trusten icke pliktig uppfylla; de äro icke ersättningsberättigade, ty de ha slutat sin anställning i tobakshanteringen, innan monopolet trädde i kraft. Jag tror, att även för dessas del något borde göras, liksom även för deras del, vilka kanske någon kort tid av en eller annan anledning varit ifrån verksamheten, innan monopolet trädde i kraft, men dock icke så länge eller under sådana förhållanden, att man kan anse dem ha fullkomligt skilt sig från yrket.

Jag tror som sagt, herr talman, att i en del detaljer, som man kommit närmare in på livet under det vidare inträngandet i dessa frågor, en del ändringar skulle behöva komma till stånd. Och jag skulle i sådant avseende särskilt vilja vädja till regeringens medlemmar, ty kan det komma en proposition i ämnet, så har den naturligtvis vida större utsikter att gå igenom, än om en stackars enskild riksdagsman väcker en motion i frågan.

Sedan är det en sak till, som jag för övrigt icke tror, att herr finansministern är alldeles okunnig om. Det är frågan om det sätt, på vilket ersättningarna utbetalats från statskontoret. Bland den stora mängden av ersättningstagare kan man na-

*Samis av
statsverks-
propositionen.
(Folkl.)*

turligtvis icke så noga hålla reda på, vilken myndighet det är, som sköter dessa utbetalningar, utan man förväxlar centralkommissionen och statskontoret. Nu är det ju statskontoret, som skall sköta om denna sak. För det första skola ju arbetarna — det är ju inga andra än arbetare, som komma ifråga till arbetslöshetsunderstöd — ha avdrag för det understöd, som utgår efter den sista augusti 1914. Först skall alltså ersättningssumman uppges till statskontoret, sedan skall statskontoret räkna ut räntan från den tidpunkt, då monopolet trädde i kraft, och därefter skall den summa, som respektive ersättningstagare fått i understöd, räknas ifrån. Men, har jag hört uppgivas, sedan räknar man ut räntan på detta senare beloppet, och sedan skall denna ränta även dragas från ersättningen. Jag tycker verkligen, att om staten skulle uraktlåta att taga ränta på avdraget för understödet, så icke skulle staten bli utfattig på det. Tobaken skall ju lämna pengarna i alla fall, och när vi icke kunde komma längre vid 1914 års riksdag än dithän, att understödet ograverat skall utgå till augusti månads utgång, om jag minns rätt, och sedan ersättningstagaren betala igen vad han får i understöd under, för en del, 5—6 månaders tid, kanske längre, så tycker jag, att man icke borde behöva gå fullt så petimetriskt till väga, som man gör i statskontoret, där, har jag även hört uppgivas, sedan en mycket noggrann kontroll sker, om den ränta, som uträknas på understödsavdraget, stämmer fullkomligt eller ej.

Jag tror sålunda, att mycket skulle vara vunnet, om någon påstötning kunde ske på statskontoret från vederbörandes sida, att allteftersom meddelanden inkomma från centralkommissionen, att de eller de ersättningsfrågorna äro klara, ersättningarna skola utbetalas så prompt och fort som möjligt. Ersättningstagarna göra ju förlust, därigenom att för varje dag, som går, avdraget för det bekomna understödet ökas och summan plottras sönder. Avsikten med ersättningen var ju ursprungligen, att vederbörande genom ersättningens bekommande skulle beredas möjlighet att kasta sig in på ett nytt område, en ny bana för att skaffa sig sitt uppehälle där så ske kunde, den var icke avsedd att under en viss kort tid bestrida utgifterna för vederbörandes livsuppehälle, för att han sedan skulle vara lika illa därän igen.

Här har mycket sagts om livsmedelspolitik, utrikespolitik och dyrtid, och jag skulle nog ha god lust att säga en del med anledning av vad herr jordbruksministern anförde i sitt, såsom jag tyckte, i ett stycke åtminstone ganska svaga försvar för vidtagna åtgärder, då han pekade på folks ovilja att frångå gamla vanor. Jag skulle vilja säga herr jordbruksministern till vad jag förut har sagt: Icke är det för dyrtiden avgörande i dessa tider att råda de fattiga att frångå sina »vanor». Vilken ny artikel de än önska köpa för sitt livsuppehälle, så har den så stigit i pris, att det är ungefär lika illa ställt ändå, och då är det

en ganska mager tröst för de människorna att höra, att det från regeringsbanken denna dag har uttalats, att det till stor del beror på dem själva, därför att de icke kunna moderera sig och frånga sina gamla vanor.

*Remiss av
statsverke-
propositionen.
(Forts.)*

Herr Lindhagen: Vad som för närvarande sysselsätter våra tankar, eller åtminstone borde göra det, är ju dels bekymren för dagen och dels också, hos många åtminstone, en ofantlig oro för framtiden. Om bekymren för dagen har det ju talats så mycket i dag, att jag för min del icke skall tillåta mig att göra annat än ett par obetydligare kompletteringar.

Vi ha då först dyrtiden samt handelsförhållandena med England, i all synnerhet det sistnämnda. Nu är det ju i alla fall klart, att dessa bekymmer och dessa svårigheter egentligen bero på världens organisation för närvarande. Man kan därför icke hänge sig åt den fåfänga förhoppningen, att man skall med roten eller på något avsevärt sätt komma dessa saker till livs utan genom en omändring av den allmänna organisationen av samhället i framtiden. Emellertid kan givetvis åtskilligt göras, något anspråkslöst bör kunna åstadkommas. Om regeringen nu gjort, vad den kan, eller icke, det förstår absolut icke jag, och därför skall jag icke lägga mig i den saken. Jag vill bara fasthålla vid en s. k. springande punkt, en farlig punkt, nämligen den, i vad mån bakom dessa svårigheter också skulle kunna ligga en krigsfara för vårt land.

Trontalets patos ger anledning till att förmoda, att om det går för långt, så är det vapnen, som skola tala. Herr statsministern betonade här med en viss iver ungefär en sådan synpunkt — d. v. s. icke direkt, men man kunde avlyssna det mellan orden — och i första kammaren, när han talade till dess majoritet, lär han ha varit ännu mera målmedveten i tonfallen.

Nu tycker jag i alla fall, att det bör så mycket som möjligt undvikas att skramla med vapnen. För det första får ju tagas hänsyn till, att vad, som nu sker, är något i många fall oundvikligt, och vi få finna oss i, nu då i alla fall folkrätten; har av förhållandena blivit upphävd nästan överallt, att detta är ett faktum, som man i viss mån måste räkna med. För det andra är det också skäl att hålla litet mera efter våra egna affärsmän och deras metoder, så att de icke ostraffat och hun mycket de vilja kunna äventyra just sådana förvecklingar. Men slutligen, såsom herr statsministern betonat så många gånger, det får icke gå för långt, och man får icke finna sig i vad som helst! Ja, därom kunna ju meningarna vara ganska delade. De flesta anse nog, att en invasion kan man icke finna sig i, men det kan dock ifrågasättas, huruvida det icke hade varit klokare av Belgien att finna sig i detta, då det gällde ett litet land gentemot en övermakt. Men ännu mer betänksam måste man bli, huruvida det, när det gäller en del postpaket och sådana saker och icke en invasion i landet, är skäl att alltför mycket

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

hota med vapnen såsom sista och yttersta medel. Det är väl så, att man slutligen lätt kan bli tagen på allvar, och då kunna dessa vapen bli mycket farligare för oss själva än för dem, som vi skulle hota med våra små resurser. Detta såsom en anmärkning mot det ständigt återkommande vapenhotet, som ligger bakom statsministerns tal, särskilt när det gäller förhållandet nu till England. Han har icke sagt det, men folket känner, att det kan ligga något sådant bakom.

Ett annat medel för svenska folket att ställa mera moralisk makt bakom sina fordringar hoppades vi alla en gång skulle ligga i den s. k. nordiska ententen. Nu tror jag för min del, att det är konstaterat, att den icke har hållit, vad den lovade. Ja, folkhumorn i Köpenhamn har ju redan upptäckt saken. Man har diktat en kuplett om trekungamötet, där det heter, att de firade minnet av de tusen år, som förflutit från ett liknande besök, och så säges det i kupletten, att nu ha de tre kungarna kommit överens att träffas om tusen år igen. Detta är naturligtvis någon överdrift, föreställer jag mig.

Emellertid beror naturligtvis allt främst på den goda viljan. Nu har herr statsministern förut i dag förklarat, att man gjort allt vad som kunnat göras. Jag tror för min del, att uppfattningen i Norge och Danmark, icke minst i officiella kretsar, är i någon mån en annan. Också i detta avseende saknar jag naturligtvis den erforderliga sakkunskapen för att kunna avgöra, huruvida regeringen borde ha kunnat göra mera för att åstadkomma, att denna entente verkligen uppfyllt vad den lovat. Men jag har en känsla av att man kunnat göra mera, och jag får därför på mångas vägnar, och icke minst å de danska och norska frändefolkens vägnar, uttala en livlig förhoppning, att det måtte göras någonting mera, än som hittills skett.

Då jag ser herr krigsministern närvarande, skall jag be att särskilt till honom få rikta en vädjan, huruvida det är förenligt med detta stolta förbund mellan de tre nordiska folken, att, såsom det oavslåtligen försports och, såsom jag tror, även i dag i kamraren omnämnts, norska och svenska trupper hållas i vapen där uppe i de nordligare delarna av Skandinavien för att bevaka gränsen mellan Norge och Sverige. Det talas av hitkommande riksdagsmän om hur dessa trupper eller deras befäl taga saken mycket militäriskt på ett sätt, som vi civila anse vara ganska olämpligt. Nu veta vi ju mycket väl, att i de krigförande länderna är den civila makten avskaffad, och när militärmyndigheterna kommendera, betyder den ingenting. Men då vi här i landet ännu icke kommit i krigstillstånd och förmodligen icke heller någonsin göra det, så tycker jag, att landets civila omdöme kan få gälla, och icke en nordisk entente vara åtföljd av att svenska och norska trupper på bekostnad av de båda folken, en onödig kostnad, ständigt hållas redo för att mot varandra bevaka gränsen mellan Sverige och Norge. Detta är ju ett utslag av militarismens fullkomliga brist på intelligens i många fall.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Ett tredje missförhållande, som det talats om, är förhållandet mellan regering och riksdag. Regeringen har blivit mer och mer autokratisk under den gångna tiden. Herr Edén gav visserligen i sitt anförande på förmiddagen den förmildrande förklaringen, att i sådana tider som de nuvarande måste regeringen ha större makt, men han tyckte visst i alla fall, att det gått för långt. Jag skall för min del alls icke klandra regeringen för detta, ty min erfarenhet är den, att alla människor, var de befinna sig, så snart de få någon makt, missbruka densamma. Man försöker på alla sätt utnyttja den så mycket som möjligt. Det är tyvärr så, att det endast är fruktan, som förmår alla slags makthavare att anlägga åtminstone skenet av demokrati någon gång. Emellertid tror jag, att kanske i alla fall de vänliga ord, som fällts å ömse sidor, skulle kunna inviga icke en ny era, men dock nya ansatser att försöka gemensamt med förtroende och uppriktighet och korten på bordet gå varandra till mötes och underhandla med varandra. Jag tror för min del icke, såsom herr Edén, att det i sådana tider som dessa är alldeles särskilt påkallat, att regeringsmakten har mycket stora befogenheter och icke behöver folkrepresentationen. Jag tror tvärtom, att det skulle vara lyckligt, om just i vargatider förtroendet och samarbetet bleve vida större än förut under fredstiden.

Emellertid återkommer jag nu till den fråga, som jag särskilt tänkte beröra, nämligen *vår stora oro för framtiden*. Då ställer sig saken i alla fall på det sättet, att det europeiska styrelsesättet nu en gång har gjort konkurs. Det är ett konstaterat faktum. Man kan ha olika meningar om orsakerna, men det förhåller sig nu en gång så. För min del tror jag, att om det icke varit hela orsaken, så har det dock till stor del berott därpå, att det förgångna seklets utveckling varit för ensidigt anlagd på maktförhållanden och på ekonomi. Intellectet har fått träda i skymundan, etiken har icke betytt vad den bort gentemot konjunkturen i politiken. Vi ha fortfarande överallt stått kvar såsom styrelser och styrda. Demokratien har varit bara en fernissa. Det kunde därför icke gå annorlunda, än det har gått.

Men man kan också uttrycka detta så, att vad som har gjort konkurs, det är den »praktiska» politiken, som dock visat sig så utomordenligt opraktisk. Politiken har byggt endast på de s. k. minimiprogrammen, som icke velat uppställa ett ideal till vägledning för folket utan nöjt sig med en konjunktur bara. Men så snart man uppställer endast ett minimiprogram, förvandlas det ögonblickligen till maximiprogram, och därmed avklippas alla nya förhoppningar för folket i det avseende, som det borde kunna vänta någonting. Vad som nu oroar oss mest, är, att det för framtiden ser ut, som om alla regeringar, styrelser och ledningar icke skulle vara villiga att undergå någon sinnesändring. Under sådana förhållanden är det klart, att folken själva måste här och var sporadiskt i sin förtvivlan försöka taga saken i egen

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*

(Forts.)

hand, i den famlande och svaga hand, som den ofta måste vara i brist på makt och förmåga att göra sig gällande gent emot de makthavande.

Jag skall taga en bild för att klargöra, vad jag menar. När ett fartyg färdas på havet och natten är kolsvart och orkanen ryter, då är det framför allt behövt att ha en kompass och fyrrar, som visa vägen. Det gäller visserligen också att klarera störtsjöarna, som komma oupphörligt — det kan man kalla den praktiska politiken — men det gäller framför allt att ha en kompass och en ledstjärna, för att man någonsin skall komma i hamn. Har man icke det, så hjälper icke den praktiska navigeringen för ögonblicket, utan man drives lätt mot okända lurande faror, och där krossas allt trots all försiktighet mot varje enskild bölja, som kommer.

Bland folkens pinade massor börjar nu kanske arbeta sig fram kravet på en vägledning, på vad jag skulle vilja kalla ett maximiprogram. Vad menas med ett maximiprogram? Jo, därmed menas, att någon gång skall även i politiken lika väl som i vetenskapen och religionen hållas fram ett ideal för folket, efter vilket det skall kunna nalkas en bättre ordning. Man börjar kanske ana att detta är det enda verkligt praktiska, ty då går man icke så mycket vilse. Man nalkas med detta maximiprogram den fruktansvärda verkligheten, och endast med ett sådant trollspö kan man hoppas att så småningom verkligen framtrolla ur denna någonting av förnuft, av bestående förnuft.

Här ha verkligen i landet på olika håll gjorts små försök i denna riktning, när nu icke regeringen kan eller vill göra någonting. Jag vill påminna om den s. k. Varbergskongressen, som hölls förliden sommar av 236 representanter, valda från olika organisationer i landet, ända från lappmarken ned till Skåne, förutom en del enskilda deltagare. Där antogs vad man skulle kunna kalla ett maximiprogram. Den nordiska fredskongressen i Köpenhamn anslöt sig till väsentlig del till detsamma, och ett par representanter för Anti-orlog-Raads minimiprogram, som deltog i kongressen för att där föra talan för detsamma, blevo alldeles utan medhåll vid den kongressen. Zimmerwaldskongressen i Schweiz är en ansats i samma riktning. Det tyska socialdemokratiska partiets minoritets förtvivlade famlande är också en drunknandes försök att komma upp igen ur allt detta förskräckliga. Även Ford-expeditionens var i sitt slag ett uttryck för denna känsla, att världen behöver även i politiken ett maximiprogram för att äntligen få någon verkligt bestående praktisk politik. Nå, vad inträffade? Jo, allt det officiella knytnävsfolket skyndar sig naturligtvis genast, när man märker sådana ansatser, att fortfarande kommendera släckning av det andliga fyrväsendet i länderna. När det är krigstillstånd, skola fyrarna vara släckta, så att man i mörkret kan slåss i blindo så mycket bättre. Jag har hört under ett par av mina sista vistelser utomlands, hur svenska interparlamentariker, som enligt deras egen försäkran

och förvissning representera »vederhäftigheten» och de officiella maktförhållandena, ha förklarat för utländska meningsfränder: ack, de där människorna, som syssla med utopier, betyda ingenting alls i Sverige och hava ingen som helst auktoritet; ni skall icke alls bry er om dem, det är vi, som förstå någonting, och minimiprogrammets folk är det enda, som bör få taga någon befattning med internationella frågor. Detta ha de själva berättat.

Nu är det i alla fall så, att det officiella grinet naturligtvis måste ha sin tid. Det är kanske någonting förtorkat i den officiella vägledningen och de officiösa hjärnorna, och de ha då ingenting annat kvar än grinet, när de icke kunna åstadkomma någonting fruktbart. Jag är verkligen vorden en ganska stor pessimist om vad världen kan åstadkomma, det får jag uppriktigt erkänna, men jag tror i alla fall, att det dock icke är så alldeles säkert, att icke någon gång folksjärens behov av frälsning så bryta igenom, att därav kan bli någonting betydelsefullt, för vilket till och med en riksdagsman kan taga av sig hatten någon gång på lediga stunder. För övrigt, vi ha ett ofantligt stöd för våra förhoppningar. Minst 4 miljoner mördade oskyldiga soldaters blod ropar efter en sådan för mänskligheten. Om ingenting annat frigör, så göra blodsoffren det.

Det är nu verkligen tid för Europa att försöka resa sig ur sin förnedring även av en annan orsak, nämligen därför, att nu hotar en fara, som vi i vår tankspriddhet förbise, men som reser sig som ett ofantligt ovädersmoln längst bort i öster. Det är skörden av Europas draksådd i Asien, och det kan hända, att just detta krig har gjort, att de ansatser i Asien, som gjorts för att hindra, att även denna världsdel kommer in i samma tågordning som Europa, hålla på att alldeles förintas. Jag tänker särskilt på jätteriket Kina och de två stora makter, som där kämpa mot varandra och som varit representerade, den ena av Sunjatsen och den andra av Juansjikaj.

Vad var det Sunjatsen, som åstadkom revolutionen, ville? Jo, han nedskrev följande program för Kina. För det första politisk frihet genom inrättande av republikanskt statskick, som icke på sin högsta topp har en medeltidsinrättning, som är en symbol för kriget och slagsmålen. För det andra ville han rädda Kina från ekonomisk utplundring och förordade därför, att i hela Kina skulle införas Henry Georges jordvärdereform, som enligt hans tro gav någorlunda den enskilde, vad honom tillhörde, och samhället, vad det tillhörde. Och slutligen för det tredje stod det i programmet, att Kinas utrikespolitik måste gå därpå ut, att Kina bleve delaktigt av världsfreden. Detta var en uträckt brodershand gent emot Europas förtryck. Men vad har nu inträffat? Jo, för det första har den politiske maktsträvaren Juansjikaj, i det närmaste åtminstone, grusat republiken och skall införa en sådan där ärftlig monarki efter gammalt europeiskt medeltidsföredöme. Han skall säkerligen också uppmuntra industrialismen och folkets utsugning samt jordmonopolets uppkomst och

*Revis av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Porta.)

jordröntans övertagande av enskilda spekulanter. Han har icke skrivit i sitt program: Kinas delaktighet i världsfreden, utan han bereder sig enligt vad det meddelas att i Kina införa den allmänna värnplikten. Där se vi nu, hur under inflytande av Europas sådd och de tilldragelser, som nu här äga rum, Sunjatsens verk och fredstankar hotas med förintelse. Vad som kommer därefter, ja, det vet ingen, men i spåren av sådana händelser skapas ofantliga möjligheter för ännu förskräckligare världskrig än det vi nu skåda. Jag tror därför, att det är i sista stund — kanske det redan är för sent — för Europa att resa sig och försöka räcka en brodershand, grundad på en vägledning i politiken, även åt denna av Europa så förtryckta världsdal.

Detta är saker, som böra intressera oss lika väl som de stora makterna, ty vi äro en del av Europa, och vad som händer i framtiden, det kommer lätt även att gå ut över våra efterkommande.

Vi skulle därför önska — det är dit jag vill komma — att vår regering intresserade sig för dessa framtidsfrågor, att också de skandinaviska regeringarna gjorde det, ja, alla neutrala länders regeringar och kanske till sist alla regeringar. Men regeringarna äro ursäktade. De få icke ett spår uppfordran till sådana gärningar av sina parlament, utan dessa vilja ha det precis, som det är. Nu hoppas jag emellertid, att dessa tysta krafter hos folksjälen, längtande efter verklig vägledning, skola kunna hålla sig över isen. Det kan hända också, att denna is, som nu ligger över folkens slumrande andliga behov i alla länder i och genom den stora byråkratiska överbyggnaden, skall smälta för en ny vårsol eller också kanske det blir islossning under våldsamt böljegang.

Vad än stundar, skulle det i varje fall ha varit någonting nytt, som kunde ingivit oss förhoppning, om det otroliga inträffat åtminstone i dessa tider, att en regering hade intresserat sig för ett maximiprogram, för en vägledning, för att utstaka för folken ett rättesnöre, efter vilket de kunde medvetet gå fram mot bättre tider.

Herr Branting: Herr talman! Herr finansministern fällde ett par ord i sitt försvarstal på en punkt, som tvinga mig att komplettera något. Han talade om ett samråd, som skulle ha ägt rum mellan statsministern och särskilt statsutskottets ordförande, men även några av riksdagspartiernas förtroende-män. Det förhåller sig därmed så, vad beträffar min andel i den saken, att det rör sig om förhållandena sådana de lågo i den senare delen av maj. När regeringen då av skäl, som voro för regeringen avgörande, ej önskade begära något särskilt kreditiv, blev även jag tillfrågad, huruvida det skulle kunna gå för sig då att ordna saken på ett annat sätt. Då tillkom den formulering, den ovanliga formulering av statsutskottets skrivelse, som herrarne känna och som förut här har varit på tal. Det är där,

som riksdagen utan någon proposition från Kungl. Maj:t ändå skriver om, att »de utgifter under innevarande år för upprätthållandet av rikets neutralitet, som må finnas nödvändiga, böra, intill dess riksdagen kan sättas i tillfälle fatta beslut rörande sättet för samma utgifters täckande, av Eders Kungl. Maj:t förskjutas av omhänderhavande medel». Herr Staaft och jag voro bland andra med om den saken och funno saken då ligga på det sättet, att det var bättre, att en sådan formulering tillkom, än att ingen alls antydning härom hade kommit. Men jag ber att i detta sammanhang få anmärka, att vad jag för min del i det anförande jag höll här på förmiddagen klandrat rörande denna sak icke var några regeringens åtgärder *efter* det denna riksdagsskrivelse tillkommit, utan den åtgärd av regeringen i ett vida *tidigare* skede att skaffa sig en så stor summa som dessa 50 miljoner kronor, om vilkas tillvaro och angående vilken manöver jag ej hade vid den tiden någon som helst kännedom.

Jag begärde emellertid icke ordet för detta, utan det skedde med tanke på det svar, som kom från hans excellens herr statsministern på den vädjan, som jag tillät mig göra beträffande vissa punkter, men som koncentrerade sig på frågan om samarbetet med riksdagen. Jag kan icke hjälpa, att det var för mig en desillusion, att svaret blev sådant, som det blev. Jag tror, att åtskilliga i kammaren hade en känsla utav att jag hade bemödat mig om att lägga mina ord på ett så mjukt sätt som möjligt, till och med kanhända att många tyckte, att de utan skada hade kunnat läggas åtskilligt hårdare. Men det ville jag emellertid icke i detta anförande, och jag måste då så mycket mera beklaga, att i alla fall det svar, som kom, ej gav mera. Man hade föga tack, synes det mig, för denna eftergivenhet.

Det klagades av herr statsministern, att när hans tal blivit föremål för kritik på grund av dess oklarhet, detta måtte bero på att vederbörande icke ville förstå eller icke kunde förstå sådant, som han dock själv fann mycket klart. Jag nödgas konstatera, att herr statsministerns anförande här i dag rörande regeringens neutralitetspolitik, trots att det innehöll uttalanden om ärlig och opartisk neutralitet, som äro skäl att taga fasta på, dock i alla fall präglades, efter mitt enkla sätt att se, av samma oklarhet beträffande viktiga och avgörande konsekvenser av hans neutralitetspolitik. Och om herr statsministern vill avfärda mig med att detta är någonting, som beror på min fattningsförmåga, nödgas jag betaga honom glädjen av det argumentet därmed, att jag kan nästan vara säker på, att jag har många, många meningsfränder och kommer att få i landet många, många meningsfränder, när dessa debatter bli kända, som skulle ha önskat ett något klarare besked i detta avseende från herr statsministern.

Det talades av herr statsministern i en liten ironisk vändning om personer, som hysa åt vissa håll en kärlek, »som fördrager allt och som förlater allt». Jag kan icke alls taga åt mig en sådan definition och en sådan udd, ifall den nu var riktad mot mig.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Jag känner mig *icke* träffad. Men för mig står det klart, att det finnes en gräns, där vi måste stanna i en politik, där den ena knuffen besvaras med en motknuff, där handelskriget övergår till andra och betänkligare former. Den gränsen vill jag icke för min del, såsom jag ser en god neutralitetspolitik, att vi skola närma oss, utan jag önskar, att det måtte styras så, att vi hålla oss borta från den gränsen.

Herr statsministern säger: »Eftergifternas väg kan leda allt längre bort från verklig neutralitet.» Ja, naturligtvis kan det bli så, det vill jag icke bestrida. Det är ju det svåra förhållandet, att om man tänker sig, att en stat skulle ha föresatt sig att pressa en neutral stat till fullständig underkastelse, till lydrikeställning, ja, då är det klart, att det uppstår vanskligheter med eftergifter. Men man skall icke utan vidare utgå ifrån att sådana avsikter *måste* finnas, så snart det kräves vissa eftergifter med anledning av det läge, världskriget skapat. Jag måste fråga i min tur: vart leder då herr statsministerns väg, ifall det är så, att den andra vägen innebär sådana faror? Det är verkligen det allvarliga, att en sådan väg, som icke tar sikte på någonting annat än den riktlinje, som föresvävar själva den man, som leder kursen, kanhända kan bli betänkligare för nationen och sätta större värden på spel, då det är föreställningen om hur den rätt skall tolkas, som numera skall vara det centrala i vår politik, i stället för att vi andra hittills trott, att det centrala och bärande var upprätthållandet för Sveriges folk och land av fred och neutralitet.

Jag tillät mig i mitt förmiddagsanförande att säga att det, som det nu gäller att komma fram till, är »förnuftiga överenskommelser och avvecklingar av spända situationer». I viss motsats därtill — jag måste säga det, beklagligtvis — framhöll herr statsministern med mycken skärpa, att kursen, som regeringen har slagit in på, kommer att fasthållas, sådan som den har varit. Ja, det är detta, som visar, att, som jag tillät mig då säga, det kanske kan finnas, kanske kan uppkomma en motsättning, som jag ej skulle önska se ytterligare utvidgad, mellan den svenska regeringens neutralitetspolitik och den svenska allmänna folkmeningens neutralitetspolitik. Jag har talat i dag i syfte att söka göra den klyftan *mindre* om möjligt, och jag beklagar, att icke detta syfte har mötts av mera förståelse. Jag säger ingalunda naturligtvis därmed, att det måste ha mötts från herr statsministerns sida av något erkännande utav att han varit inne på en oriktig väg. Jag vill också fortfarande hoppas, att det ännu icke skall vara oåterkalleligen för sent för den klyftans fyllande, utan att det skall kunna visa sig under närmaste framtid möjligheter därtill.

Emellertid, utom detta är det ju också själva kärnpunkten, förbindelsen mellan regering och riksdag, som synts mig ifrån herr statsministerns sida endast ha berörts i synnerligen vaga utfästelser. Det var det hemliga utskottet allt kretsade omkring,

och allt det andra berördes av herr statsministern endast refererande: man kan tänka sig olika möjligheter; det har sökts förut vissa utvägar till samråd med riksdagen. Ja, vi känna ju detta och hur det förut tett sig. Hela kammaren känner de upplysningar, som lämnades om konungamötet i Malmö, och jag vill säga, naturligtvis utan att därmed på minsta sätt förringa värdet av att sådana upplysningar då lämnades, vilket jag anser vara av principiell vikt — nog äro vi alla överens om, att icke bidrogo de alldeles särskilt till att åstadkomma ett mera intimt samarbete mellan regering och riksdag. Detsamma gäller om åtskilliga andra av dessa föregående upplysningar som lämnats. Det kan ju hända, att de varit mer eller mindre fullständiga eller ofullständiga och att det därigenom har blivit mycket svårt för riksdagens medlemmar, även för dem, som regeringen ansett stå i viss förtroendeställning, att få någon närmare kännedom om ett och annat, som dock skulle ha varit av viss vikt för allmänt bedömande av regeringens politik. Jag måste därför säga, att är riksdagen nöjd med det svaret och beskedet, att man skall i avseende å det hemliga utskottet söka ordna om arbetssättet för att där möjliggöra kanske något mera givande arbete än förra gången, så må det ju vara riksdagens sak. För min del måste jag bekänna, att såsom svaret har utfallit på denna kardinalpunkt, är tillmötesgåendet i detta avseende beträffande riksdagens verkliga möjlighet att hållas fullt underkunnig om kursen så pass ringa, att jag måste för min del — och jag tror, jag kan tala härvid å hela mitt partis vägnar — förbehålla mig fullständigt fria händer i detta avseende.

Vad som gör, att dessa saker emellertid taga en karaktär av större allvar, än vad de eljest måhända skulle behövt, är de nya toner vi försport i dag ifrån ledaren för denna kammares högerparti, nya toner, som haft sitt eko i ännu mera, jag vågar säga, utmanande form i första kammaren ifrån herr Trygger. Det var en ofantlig skillnad, herr Lindman, mellan de rader jag citerade i förmiddags från september 1914, herr Lindmans då gjorda uttalande om anslutning till neutralitetspolitiken utan någon sorts förbehåll och villkor, och det uttalande vi hörde i dag, då herr Lindman utan vidare knäsatte den s. k. aktiva neutraliteten. Detta är ett framsteg, en utveckling, som sannerligen icke är av godo och som icke tyder på, att vi ha kommit i neutralitetsvilja framåt, sedan vi senast talade om dessa ting i denna sal.

Uttrycket »aktiv neutralitet» är ju först framfört i en tidning, som alla känna och om vilken nog alla också ha sitt omdöme stadgat, »Nya Dagligt Allehanda». Det är betecknande, att nu har herr Lindman ryckt fram i den ställning där den tidningen stått förut. Själv är den — eller åtminstone skribenter i densamma — nu åtskilligt längre framme till ännu mycket större tydlighet och klarhet i sitt närmande till det aktivistiska idealet. Vilken är då herr Lindmans egen ställning till

Remiss om
statsverks-
propositioner.
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

aktivismen? Ja, efter det att han på sitt sätt definierat, vad han menade med aktiv neutralitet, förklarade han: »redan härmed har jag angivit min ställning till aktivismen»; och med denna lilla enkla manöver gick han förbi obehaget att behöva säga något allvarsord åt dem, som finnas runt om i det parti, som herr Lindman tillhör och som öppet och ohöljt predika en politik motsatt neutralitetspolitiken! Ja, kanske herr Lindman också gör till sitt det svar, som herr Trygger, efter vad som sagts mig, givit på en fråga i första kammaren, och däri han uttryckte den största högaktning personligen för aktivismens målsmän, men fann det betänkligt, att det finns folk, som kunna komma utlandet att tro, att vi skola vilja gå med på någon slags eftergiftspolitik! Det är ju också ett svar, som avslöjar mycket, blottar mycket — ifall det nu över huvud taget ännu behövs så mycket att avslöja och blotta beträffande den verkliga sinnesbeskaffenheten hos dem, som kommit in på dessa linjer och som hålla nu så starkt på att vi skola orubbligt vidhålla de linjer vi slagit in på, det må sedan bära eller brista, hela vårt rike må komma därigenom i en falsk, skev ställning. Vi skola ändå bara gå på och drivas fram alltjämt i samma riktning!

Nej, detta är verkligen betänkliga och farliga tidens tecken, som vi ha som minnen efter denna remissdebatt. Sådana toner som herr Trygger lät höra i sitt stora anförande, påminna mig livligt om vissa toner som hördes i det brydsamma året 1905. Redan nu är det högljutt tal om »Sveriges ära» och »Sveriges rätt», som det gäller att vidmakthålla och som skall med alla offer skyddas och bevaras. Ja, *alla* äro vi måna om Sveriges ära och Sveriges rätt, men olyckan är, att bakom dessa stora och höga ord mena vi icke alltid detsamma, och det kan hända, att vi bli djupt oense om vad som verkligen är den rätta politiken för att vinna den rätta äran i sådana situationer. Vi voro många oense om det 1905. Då lyckades det oss i alla fall att bevara fröden och att undvika att följa dessa, som de då kallades, kriminaldärar, fast de ropade så högljutt om »Sveriges ära». Jag vill hoppas, att det skall lyckas med förenade goda krafter att också uppnå samma resultat nu. Men det är skäl att hålla full vakenhet och att icke låta sig dåras av att det talas från alla håll endast om neutralitet. Ty det tycks, som om det funnes många sorters sådan, och det är, som om man icke alltid menade detsamma därmed. Vad är det för kurragömmalek, man vill inbjuda oss att vara med om: samtidigt deklarerar man neutralitet, och väljer högerpartiet i första kammaren, som jag redan i förmiddags framhöll, en öppen, klar och ärlig anhängare av en icke neutral, av en anti-neutral politik in i det hemliga utskottet! Med sådant går det icke att övertyga landet om att detta är den neutralitetspolitik landet vill ha. Det vill till, att det sägs klart ifrån, att sådant vill det stora flertalet av Sveriges folk *icke* låta sig dragas in uti, och det hjälper icke, att man däremot skjuter fram de stora orden. Det vill till att det vid sidan av den nöd-

vändiga fastheten också finnes klokhet i ledningen, så att vi icke på grund av konflikter, som ej i och för sig äro oöfvärnerliga, skola behöva drivas in i det yttersta.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Fortn.)*

Herr Edén: Herr talman! Jag begärde ordet, när herr finansministern i dag på förmiddagen utvecklade sin förklaring till det förfarande, som regeringen har använt för att anskaffa medel till neutralitetsutgifterna, och även jag har en del anmärkningar att göra till detta anförande, anmärkningar, som, jag kan icke hjälpa det, komma att antaga en för mig ganska oväntad karaktär.

Herr finansministern nämnde först — och det sätter jag naturligtvis det största värde på — att det även efter hans uppfattning måste synas naturligt, om man funnit det »minst sagt egendomligt», att icke något kreditiv för dessa neutralitetsutgifter begärdes av förra riksdagen. Jag konstaterar, att så är förhållandet med uppfattningen inom riksdagen och att åtminstone herr finansministern själv alltså tycks erkänna, att man är inne på en fullkomlig anomali, som icke borde förekomma och som, efter vad jag har tillåtit mig påpeka på förmiddagen, ej heller hade behöft förekomma. Ty den omständigheten, att herr finansministern i sitt anförande hänvisade till några »vissa skäl» — han ville icke gå in på vilka skäl — för att regeringen använt detta förfarande, den omständigheten, säger jag, att han sålunda hemlighetsfullt antydde, att sådana skäl skulle ha funnits, den kan icke övertyga riksdagen. Det vore för mycket begärt, att riksdagen skulle åtnöja sig med en så ytterligt vag motivering för det exempellösa tillvägagångssättet från regeringens sida. För egen del skall jag tillägga, att så långt jag har lyckats få kännedom om dessa skäl, som finansministern syftar på, så har jag av dem på intet sätt blivit övertygad. Jag kan icke se någon som helst verklig grund och än mindre någon nödvändighet att förfara så, som i denna sak gjorts.

Herr finansministern syntes också vara icke alldeles okänslig därför, att det dock var en smula besynnerligt, att det lilla kreditivet lyftes så sent som två dagar före riksdagens sammanträde, den 13 januari 1915. Han anmärkte emellertid, att det ju hade varit angenämt, om man skulle hava kunnat vidtaga en anordning, som för mig och dem, som tänka lika med mig i denna sak, hade varit »smakligare» — jag tror orden föllo så — men det fanns, tillade han, ingen annan anordning att tillgripa. Förlåt, det fanns väl den enkla anordningen att vänta två dagar och framlägga proposition. Kan verkligen herr finansministern påstå, att situationen var sådan, att dessa miljoner ovillkorligen behövdes, alla de 15 miljonerna på lilla kreditivet, under tiden 13—15 januari. Det har jag åtminstone för min del utomordentligt svårt att sätta mig in i.

Herr finansministern påpekade vidare, att utvägen att begagna förskott ju är något, som oupphörligen förekommit även förut. Där om är jag ingalunda okunnig, men det är heller icke mot användningen av förskottsväsendet i allmänhet, icke ens mot rekvisition från riksgäldskontoret i och för sig, som jag vänt mig. Hade det varit

*Bemiss av
statsverks-
propositionen.*

(Forts.)

så, att en rekvisition hade gjorts av de vanliga skälen, att statsinkomster ej hunnit inflyta under denna tid av året tillräckligt för att täcka de anslag riksdagen beviljat och att man därför behöfde, vad riksgäldskontorets reglemente kallar för kassaförstärkning, då hade saken efter mitt förmenande icke varit något att klaga på. Men här användes denna form för att skaffa de medel, som man behöfde och tänkte använda för en rent extra ordinär utgift och en utgift av för våra förhållanden ofantlig omfattning, i och för neutralitetsvakten. Det är därigenom, som rekvisitionen blivit så utomordentligt allvarsam i sina konsekvenser. Herr finansministern skall icke kunna förneka, att det förhåller sig så, att får detta ske opåttalt och får en dylik praxis insmyga sig, så finnes icke längre för riksdagen någon möjlighet att stänga Kungl. Maj:t från att göra kolossala utgifter utanför riksstaten och ikläda staten ny skuld utan dess bemyndigande, varefter riksdagen endast har att taga konsekvenserna.

Emellertid anförde herr finansministern nu särskilt, att detta förfarande, vars grunder som sagt alltjämt äro för oss fullkomligt fördolda, blivit på något sätt särskilt auktoriserat under förra riksdagens lopp. Han gjorde gällande, att man dels hade underrättat statsutskottets ordförande om de fortlöpande utgifterna för neutralitetsvakten, dels också ingått vad han kallade en slags överenskommelse med partiledarna.

Vad den första av dessa utvägar beträffar, så vill jag endast anmärka, att jag aldrig hört, att meddelanden till statsutskottets ordförande skulle på något sätt kunna anses innebära en för riksdagen tillfredsställande garanti för att den får överblick över gjorda utgifter. Det är en form, om vars värde jag svävar i fullkomlig okunnighet. Vad gjorde statsutskottets ordförande med dessa meddelanden? Vad blev det av dem? Vad ledde de till för konsekvenser? Mig är det fullkomligt obekant och varje annan riksdagsman åtminstone utanför statsutskottet också. Vi få kanske höra, huruvida ledamöterna inom statsutskottet känna någonting till saken.

Ännu mycket allvarligare — och här kommer jag till en sak, som egentligen är pinsam att beröra — är emellertid talet om en överenskommelse med partiledarne. Herr Branting har nyss berört frågan, tydligen med en känsla av att han hade svårt att påminna sig vad som passerat. Jag vill för min del först och främst anmärka, att det väl ändå är en något underlig ny praxis, om regeringen skall anse sig ha uppfyllt sin skyldighet gentemot riksdagens anslagsbeviljande myndigheter genom att underrätta partiledarne hur den tänker förfara. Det är väl så, att hur stort förtroende riksdagen än hade till sina dåvarande partiledare, så hade väl ingen tänkt sig, att de skulle på något sätt träda i stället för riksdagen själf i en så vital sak som denna, angående beviljande av icke mindre än 50 miljoner kronor, som det i realiteten kom att bli. Men därjämte ligger i hela herr finansministerns beskrivning över vad som försiggick en oklarhet och jag tror en skevhet, som icke motsvarar det verkliga förhållandet. Herr finansministern har framställt saken — möjligen på grund av förkortning och utan sin egen avsikt — så att man fått

det intrycket, att denna s. k. överenskommelse skulle inneburi, att partiledarne 1915 hade för sin del *godkänt* Kungl. Maj:ts ståndpunkt, att någon proposition till riksdagen icke borde framkomma, varefter Kungl. Maj:t ansett sig tryggad genom det godkännandet. Jag måste bestämt bestrida, att något sådant godkännande kan ha blivit givet, åtminstone för den partiledares del, vars stämma tyvärr icke nu här kan höjas, herr Staaff. Jag finner ett bevis för detta bestridande först i den omständigheten, att jag under hela riksdagen 1915 gång på gång med honom samtalande om denna allvarsamma sak, och att han gång på gång med mig var överens om att det icke var riktigt och icke borde få gå för sig, att regeringen underlät att framlägga en proposition, utan att man tvärtom borde fordra att regeringen skulle framlägga proposition vid denna riksdag, liksom den gjort 1914. Att han ända in i riksdagens sista timmar hade denna uppfattning, det framgår yttermera av ett anförande, som hölls i denna kammare den 15 maj, alltså fjorton dagar innan riksdagens nu återopade skrivelse är daterad och 12 dagar innan statsutskottets betänkande avgavs. I detta anförande förekommer bland annat en för hans mening i saken synnerligen belysande passus, som jag skall tillåta mig att här citera. Det var fråga om beviljande av de normala kreditiven, och han fick i detta sammanhang anledning att uttala sin förundran över att icke nu liksom 1914 en proposition hade framlämnats om kredit för de icke normala utgifterna för neutralitetsvakten. Hans ord föllo på följande sätt:

»Min undran gäller det förhållandet, att vi nu icke fått mottaga någon liknande proposition från Kungl. Maj:t. Vi veta ju alla, att samma beklagliga omständigheter, som rådde då 1914 års proposition framlades, räcka tyvärr ännu. Alltjämt är det så, att kriget flammor, och ingen vet, när dess låga kan komma att släckas. Alltjämt är det så, att vårt land måste hålla sig berett även med betydande uppoffringar för de eventualiteter, som kunna inträffa. Jag kan icke föreställa mig, att regeringen nu vid denna riksdag har kommit till en annan uppfattning om den konstitutionella möjligheten och lämpligheten av att möta sådana krav, som rikets försvar och beredelserna därtill kunna komma att ställa, än som gällde vid förra riksdagen. Jag tror också, att det skulle vara för riksdagen särskilt angenämt att i samband med en sådan proposition även erhålla en översikt från Kungl. Maj:ts händer rörande de planer och beräkningar i finansiellt hänseende, som Kungl. Maj:t överhuvud taget kan uppställa beträffande neutralitetskostnaderna och som uppenbarligen äro möjligare att uppställa nu än de voro vid 1914 års senare riksdag.» Han tillägger en anmärkning, att man därvidlag ju allenast kan tänka på approximativa beräkningar, och slutar: »Jag har velat uttala dessa reflexioner. De innehålla en undran. De kunna också forma sig till en förhoppning, att de dagar, som återstå, måtte bringa oss en framställning, sådan som jag här har antytt.»

Detta är sagt den 15 maj. Det måste väl förefalla mer än besynnerligt, om en mening, som så bestämt då uttalades, hade hunnit undergå en så kapital förändring till den 27 maj, att däremellan

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

skulle falla någon överenskommelse av den art, som man åtminstone kunde tro, att herr finansministern menade sig kunna peka på. Och jag har velat undanröjda i varje fall en sådan tolkning av herr finansministerns förklaring, som att för Karl Staaffs del ett godkännande skulle vara givet av ett sådant förfarande, som Kungl. Maj:t här slagit in på.

En annan sak är uppenbarligen, att när det till sist blev klart, att Kungl. Maj:t bestämt icke ämnade framlägga någon proposition, man då kom att tänka på — jag har sedan hört av medlemmar av statsutskottet, att den tanken särskilt hade rört sig hos herr Staaff — att foga in i statsutskottets utlåtande ett sådant uttryck, som skulle efter hans mening gardera riksdagens rätt åtminstone beträffande de *utgifter*, som *därefter* kunde göras, genom något slags medgivande till dessa utgifter. — Jag förmodar att det var hans syfte att förekomma, att vi vid denna riksdag (1916) skulle ställas inför en sådan konstitutionell konflikt av mycket vittutseende art, som måste uppstå, om Kungl. Maj:t utanordnade alla dessa medel till neutralitetsvakten utan någon som helst av riksdagen given befogenhet. I det syftet torde han ha samarbetat för åstadkommande av den nu så ryktbara frasen i statsutskottets betänkande, men icke för att därmed på något sätt giva uttryck åt någon ändrad uppfattning angående vad han ansåg vara det rätta och behöfliga i och för sig, nämligen framläggandet av en kungl. proposition.

Detta om denna sak. Jag skall härom i övrigt endast tillägga, att jag är glad över att herr finansministern i sitt anförande också bestämt uttalat, att det icke ens kan ifrågasättas, att Kungl. Maj:t skulle *velat* handla utan riksdagens bemyndigande. Huru denna försäkran låter förena sig med Kungl. Maj:ts förfarande 1915 lär väl bli ett problem, som torde trotsa alla försök till rimlig lösning. Men låt oss hålla oss till vad samma försäkran bör betyda för 1916. När nu vid denna riksdag i denna kammare och, som jag av tidningsreferaten sett, också i den första kammaren framkommer en så bestämd opposition emot hela regeringens sätt att förfara, när det uttryckligen förklaras, att man icke vänder sig mot själva saken, beviljandet av de medel, som äro nödvändiga för vår neutralitetsvakt, men att man anser det alldeles nödvändigt att upprätthålla riksdagens konstitutionella befogenhet på detta ömtåliga område, då vill jag hoppas, att herr finansministern och regeringen i sin helhet drager den konsekvensen, att vi denna gång skola få mottaga en sådan proposition, som vi icke fingo föregående år. Och i så fall har denna debatt även i det hänseendet icke varit utan nytta.

Jag bör väl också säga något ord med anledning av den debatt, som i den stora neutralitets- och utrikespolitiska frågan fördes under förmiddagen, alldeles särskilt med anledning av herr statsministerns förklaring och i någon mån på grund av herr Lindmans anförande. Den sena timmen tvingar mig att därvid fatta mig så kort som möjligt.

Jag har den uppfattningen, att det uttryckssätt, som herr statsministern har använt på förmiddagen, var såsom alltid ytterst för-

siktigt avvägt och att herr statsministern icke gärna velat begagna sig av andra formuleringar, än vad som förut förekommit i hans uttalanden. För mig är det i varje fall — det skall jag direkt säga ifrån — en synnerlig tillfredsställelse att i detta anförande finna vad jag också hade haft anledning vänta på grund av trontalet, nämligen den bestämda förklaringen, att regeringens politik är en »den ärliga neutralitetens» politik åt alla håll, och att både åt ena och åt andra sidan regeringen därom givit klart besked både i ord och handling. Detta är huvudsaken. Om sedan — och det är väl alltför möjligt — olika meningar kunna yppa sig angående de medel, genom vilka denna ärliga neutralitetspolitik fullföljes, så tror jag det i detta ögonblick är en smula tidigt att därom diskutera. I vad mån tillfredsställelsen kan sträcka sig också till dem, det beror ju på, huru dessa medel i praktiken komma att taga sig ut, och det beror alldeles givet i allra högsta grad på det sätt, varpå herr statsministern uppfyller sina antydningar och sina löften om samarbete med riksdagen rörande de stora riktlinjerna för i denna politik — det beror, säger jag, på vad man kan lägga in i de försiktiga och ibland — det må förlåtas mig, att jag upprepar det — något svårtydda vändningarna i anförandet.

Innan jag säger några ord om denna samverkan, måste jag emellertid också uppmärksamma, vad herr Lindman anført om högerns ställning till det utrikespolitiska problemet. Icke ens efter den vädjan, som nu här har gjorts, har högerns ledare i denna kammare kunnat förmå sig till en så enkel åtgärd, som att — för att begagna det uttryck jag använde i förmiddags — skaka av sig aktivismen. Herr Lindman har åter igen upprepat sin bestämda anslutning till neutralitetspolitiken. Det är gott och väl. Men såsom nyss anmärktes av herr Branting, har han lagt till det ominösa ordet »aktiv» till sin neutralitet. Det kan ej hjälpas, att därmed följt en tvetydighet, om vilken jag icke vet huruvida den var avsedd eller för ögonblicket insatt mera på kiv. Och vad som under nuvarande förhållanden i varje fall måste vara i hög grad betänkligt, det är, att det alltjämt skall anses så angeläget att icke stöta sig med den aktivistiska riktningen, att man icke kan få höra ett klart bestämt ord från högerpartiets ledare: vi ha ingen lott och del med herrar aktivister.

Är det verkligen icke möjligt att få det ordet, ja, då blir situationen naturligtvis i hög grad allvarsam. Då är det alldeles klart, att herr Lindman och hans parti få vara beredda på att man börjar på att ute i landet draga konsekvenserna av denna ständiga och outröttliga fördragsamhet med de krigsivrande aktivisterna.

Herr Lindman antydde med argument, som äro igenkända, att de, som gjort den mesta skada i fråga om aktivismen, skulle vara de, som ingivit utlandet den föreställningen, att den representerar en stor och inflytelserik rörelse. För det första vet jag verkligen icke, vem som ingivit utlandet den föreställningen annat än den press, som här i landet ställt sig på sådant sätt till aktivisterna, att deras utgjutelser refereras och telegraferas ut till utlandet såsom farliga tecken. Denna press, står i herr Lindmans eget partis leder. Men

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

för övrigt innebär hela den vändningen ett underligt sätt att komma ifrån den egentliga frågan. Här är inte fråga om vad utlandet hittills haft för grund till sin tro, att aktivisterna är en stor och inflytelserik rörelse i Sverige. Här är frågan den, om herr Lindman nu vill säga ifrån: vi förkasta denna rörelse, vi vilja inte vara med om ett sådant sätt att breda tvetydighet över vår neutralitet. Gör han det, då faller denna verkan på utlandet utan tvivel för framtiden bort. Jag måste därför även själv spörja, om icke en sådan förklaring kan komma. Och kommer den inte, då bör herr Lindman förstå, vad även den svenska allmänheten skall nödgas draga för slutsats av en sådan tystnad.

Också ett ord till sist om den samverkan, som herr statsministern ställde i utsikt. Jag har om detta endast att säga det, att när herr statsministern antyder vissa livligare förhandlingar i det s. k. hemliga utskottet med tätare sammanträden och bättre ordna de föredragningar och slutar med den, såvitt jag förstår, mycket klara och bestämda förklaringen, att han och regeringen icke ha någon annan önskan än att lämna riksdagens förtroendemän kännedom om hela vidden av de svårigheter, som regeringen har att kämpa med, och lämna dessa förtroendemän tillfälle att framlägga de uppfattningar, som i viktiga frågor göra sig gällande inom representationen, — när en sådan förklaring givits, bör den efter mitt förmenande kunna tjäna som utgångspunkt för och väcka en förhoppning om att samarbetet också skall kunna förverkligas. Men allt beror naturligtvis också härutinnan på, huru de tillmötesgående antydningarna utföras. Och jag kan inte undertrycka en farhåga, att det ligger ett dåligt omen i vad herr statsministern i det sammanhanget talade om meddelandena till det föregående hemliga utskottet, deras utförlighet och talrikhet. Skulle det talet innebära, att herr statsministern för sin del var till freds med det sätt som år 1914 praktiserades vid samarbetet med riksdagens förtroendemän, då kan tysthetsplikten icke förhindra mig att uttala det allmänna omdömet, att då är det synnerligen delade meningar om huru ett verkligt samarbete måste ordnas om det skall bli något värde därmed.

Jag vill sluta med att uttala den förhoppningen, att den anda av ett visst tillmötesgående, som jag tyckte mig finna i statsministerns uttalande på denna punkt, icke skall stanna vid allmänna satsar, utan också omsättas i handling. Intill dess att motsatsen visat sig, släpper jag för min del icke denna förhoppning om samarbetets utförande, så mycket mindre som jag anser det vara av fullkomligt vital vikt, att det kommer till stånd — av vital vikt för Sveriges hela ställning i den hårda krisen och möjlighet att genomleva den utan obotlig skada för land och folk.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet Vennersten: Herr talman, mina herrar! Då vi nu ha behandlat dessa ämnen så grundligt, kanske jag borde inskränka mig till att tala om det som huvudsakligen är i fråga, och som jag har att svara för, men jag tillåter mig dock i förbigående för den ärade

senaste talaren påpeka det förhållandet, att vid det lilla kreditivets lyftande var det naturligtvis inte en fråga om två dagar blott, ty det hade icke varit möjligt att få riksdagens bemyndigande att lyfta 15 miljoner eller någon annan summa samma dag, som riksdagen sammanträdde. Det hade tagit en något längre tid. För övrigt vågar jag påminna den ärade ordföranden i riksdagens konstitutionsutskott om att den åtgärd, det nu gäller, blivit av 1915 års konstitutionsutskott lämnad utan anmärkning.

Beträffande den viktiga fråga, som ånyo varit på tal och om vilken jag tidigare haft ett uttalande, ber jag inledningsvis få ur mitt koncept uppläsa vad som där är sagt om denna sak. Men jag förutskickar, att jag kanske icke följde mina anteckningar så noggrant, så det kan vara möjligt, att orden icke föllo precis så här. Jag hoppas dock, att det skall visa sig att meningen är densamma. »Under senare delen av riksdagen diskuterades ingående frågan, om kreditiv av riksdagen skulle begäras, mellan ledamöter av statsrådet och de ledande inom riksdagens olika partier. Av skäl, på vilka jag icke här lämpligen kan ingå, kom man därvid till det resultatet, att icke en sådan proposition borde framläggas. I stället träffades det arrangemanter, att riksdagen genom ett uttalande i riksdagens skrivelse angående statsregleringen skulle bekräfta Kungl. Maj:ts förskottsbefogenhet.»

Den ärade talaren har besparat mig besväret att citera just samma yttrande av en avlidne ledamot av denna kammare, som vi nyss hörde uppläsa. Det var detta yttrande, som gav upphov till det arrangement, som här talats om. Då herr Staaff vid det tillfälle, som här åberopas, den 15 maj efterlyste en kunglig proposition samtidigt som jag, såvitt jag vill minnas, här i kammaren överlämnade den s. k. täckningspropositionen, så avsåg han givetvis en proposition, i vilken Kungl. Maj:t skulle begära av riksdagen en kredit för neutralitetskostnadernas fortfarande bestridande eller ett kreditiv, om man så vill kalla det. Från min sida kunde inte då något svar lämnas på denna vädjan, som för övrigt icke tog sig direkt frågande form, men däremot underlät jag icke att omedelbart underrätta de av mina kolleger i statsrådet, som jag då kunde träffa, om den sak, som bragts på tal, för att man måtte kunna så fort som möjligt här lämna ett svar i någon form, sådant som kunde befinnas lämpligt. Det var också med anledning av detta uttalande här i kammaren den 15 maj, som underhandlingarna mellan ledamöter av statsrådet och de ledande männen inom riksdagens olika partier kommo till stånd.

Det skulle mycket förvåna mig, om man nu skulle kunna säga, efter vad som här blivit upplyst, att icke den befogenhet, som regeringen behövde, också genom uttalandet i riksdagsskrivelsen angående statsregleringen blivit given. Jag påminner om att, innan uttrycket kom in i denna riksdagens skrivelse, hade det förut upptagits i ett statsutskottsbetänkande, som, om icke

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

mitt minne sviker, var fattat av ett enhälligt statsutskott. Jag har på goda grunder den tron, att riksdagen, då den godkände riksdagsskrivelsen, efter att förut ha godkänt statsutskottets betänkande, också givit Kungl. Maj:t det bemyndigande, han behövde.

Det tillkommer inte mig att närmare yttra mig i denna fråga, utan jag har endast önskat relatera, vad som förekommit, och tillika understryka min mening, att allt, så långt under dåvarande förhållanden ske kunde, var i god ordning och att riksdagen, som naturligtvis visste, att neutralitetsutgifterna hade fortgått alltsedan det nya årets början, också förstod, att Kungl. Maj:t hade behov av medel för att bestrida dem, och därför, när den gav det bemyndigande, varom jag talat, visste, att det innefattade också, vad som krävdes för att täcka det som redan gått åt.

Hans excellens herr statsministern *Hammarskjöld*: Herr talman, mina herrar! Till en början skall jag be att i anslutning till min kollegas nyss gjorda uttalande få meddela, att jag i den fråga, som han talade om, förhandlade med liberala partiets dåvarande ledare och att denne ledare då lade huvudvikten på att det skulle bli ett godkännande från riksdagens sida och fann den form tillfredsställande, som sedan blev av statsutskottet först och av riksdagen sedan accepterad.

Det var emellertid icke för detta jag begärde ordet, utan för att yttra några ord i anledning av herr Brantings och herr Edéns anföranden.

Jag har förut i dag, liksom redan vid ett tidigare tillfälle, förklarat, att vi, mina kolleger och jag, icke kunnat tillägna oss den uppfattningen, att neutralitetens uppgivande under inga förhållanden bör ifrågakomma. Det är vår varma önskan att bevara freden och vår plikt att av alla krafter verka därför, ehuru vi måste räkna med eventualiteter, då detta för Sveriges skull icke längre är möjligt trots alla våra bemödanden. I enlighet med dessa principer hava vi hittills förfarit, och det är dessa principer, som vi även för framtiden vilja fasthålla. Om dessa principer accepteras, är ett samarbete mellan regering och riksdag icke blott möjligt utan önskvärt och, jag vågar säga, lätt. Det kommer att röra tillämpningsfrågor, visserligen många kinkiga nog, men dock blott tillämpningsfrågor. Om åter igen det finnes någon, vilket parti han än må tillhöra och i vilken riktning han än må divergera, som icke accepterar dessa principer, har jag svårt att se, huru ett verkligt s. k. fruktbärande samarbete skall kunna äga rum.

Vad formen för samarbetet angår, finnas icke mer än två möjligheter. Man kan använda officiella och grundlagsfästa former, och man kan använda friare, för grundlagen okända former. Vad som har förekommit i dag både i denna kammare och i medkammaren beträffande bemyndigandet att förskottsvis bestrida

vissa utgifter, kommer mig att ännu mer än förut tro, att vi hava träffat det rätta, då vi föreslagit användandet av den officiella formen och rätt Konungen att inbjuda riksdagen att utse särskilda deputerade. Den ringa auktoritet, som tillmätts ett underhandsförfarande, och det klander, som riktats mot ett sådant förfarande, gör det icke uppmuntrande att i frågor av ännu större vikt gå samma väg.

Jag skulle nog hava åtskilligt att säga i anledning särskilt av herr Brantings anförande, men jag tror icke, att landet gagnas genom att man i så ömtåliga frågor byter ord med varandra. Jag vill endast säga, att om herr Branting icke vill vidkännas den karakteristiken, att han hyser för någon part i den stora striden en kärlek, som förlåter allt och fördrager allt, så är det dock efter min mening en beklaglig sanning, att ett anförande sådant som herr Brantings, särskilt när det följes av talrika tecken till instämmanden, icke är ägnat att underlätta regeringens uppgift.

Herr Thorsson: Herr talman, mina herrar! Jag begärde ordet, när herr finansministern lämnade den för mig mycket överraskande upplysningen, att det egentligen träffats en överenskommelse mellan regeringen och några av riksdagens ledamöter, om huru *hela* denna medelsanskaffning skulle ordnas. Denna överenskommelse kan väl rimligen ej ha innefattat annat än vad som skulle ske efter riksdagens slut, och i alla fall aldrig avsett de 50 miljoner, som regeringen hade lyftat, innan den talade vid någon av riksdagens ledamöter om hur saken skulle ordnas. Jag vill slå fast, att dessa 50 miljoner äro lyftade senast den 26 mars 1915 och anförandet som herr Edén nyss citerade har hållits här i kammaren så sent som den 15 maj samma år.

Herr finansministern sade, att statsutskottets ordförande hade stått i en viss rapport med herr statsministern angående hithörande saker. Ja, då må han hava gjort det icke såsom ordförande i statsutskottet, utom såsom intresserad riksdagsman, ty han har därtill mig veterligen aldrig haft något uppdrag. Han har heller aldrig i statsutskottet mig veterligt refererat några sådana förhandlingar. Vid sådant förhållande kan jag icke finna annat än att de nu framkomna anmärkningarna hava varit befogade.

Herr finansministern sade, att det borde hava varit känt för varje ledamot av kammaren, att det första beloppet, som av 1914 års senare riksdag anvisades, var slut redan då 1915 års riksdag sammanträdde. Ja det hade jag för min del räknat ut. Men vi hade en kassaförlagsfond på 69 miljoner kronor, varav jag icke kände till, hur mycket som använts, och vilken jag visste, att regeringen under vissa vilkor ägde rätt att förfoga över. Då nu finansministern erkänt, att penningbrist rätt, redan vid riksdagens början, är det så mycket mera förvånande,

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

att riksdagen icke med ett ord från regeringens sida, sattes i tillfälle att yttra sig angående medelsanskaffningen.

Herr finansministern anförde såsom en förmildrande omständighet, för nu tillämpade förfaringssätt, att riksdagen varje år godkänner förskott, som regeringen redovisar i de olika huvudtitlarna. Ja, det är ett slentrianmässigt system, som inkommit i riksdagens arbete och som borde stävjas genom att riksdagen en gång vägrade att ersätta dessa förskott och i stället framtvingade av regeringen begäran om ett anslag, varigenom dessa kostnader till kommittéer m. m., som nu täckas av förskott, ersattes. Det är absolut omöjligt för riksdagen att hålla hand över bevillning, om den på detta sätt skall sättas i efterhand den ena gången efter den andra, och i särskilt brydsamma tider sådana som dessa får man väl icke förtänka riksdagens ledamöter, om dessa fråga sig vart detta slutligen leder hän. Med samma rätt som Kungl. Maj:t lyft 50 miljoner skulle Kungl. Maj:t kunna lyfta mångdubbelt så stora belopp som dessa och därigenom sätta riksdagen såsom den anslagsbeviljande myndigheten i ett värre bryderi än det, vari den nu råkat.

Jag har i egenskap av ledamot i statsutskottet under flera år haft tillfälle att deltaga i prövningen av statsregleringen. Jag har alltid haft den känslan, att såsom vår statsreglering uppgöres, är riksdagen icke beslutsmässig i det ögonblick, då regleringen skall slutföras, därför att i regel tiden för riksdagens avslutande utdrages över den lagligen fastställda och därigenom kammarens ledamöter av en eller annan anledning hava tvungits att avresa härifrån, emedan många av rent ekonomiska skäl icke kunna stanna kvar längre, än deras anslag räcker. Det är beklagligt, att så skall ske, men det är dock i varje fall så. Detta är ett skäl för att ärenden av så vital natur, som det nu avhandlade i god tid och i laga ordning framlägges till riksdagens omprövning.

Herr Akerman förde fram den uppfattningen, att vi redan nu skulle gå i författning om att öka på 1914 års härordning i vissa stycken, och han hävdade den meningen, att det nu pågående kriget givit oss så stora lärdomar och så stora erfarenheter som vi icke hade, när vi prövade 1914 års härordning. Vi socialdemokrater tilläto oss framhålla, att det vore rimligt, att man något hämtade lärdom av de redan då inträffade förhållandena, innan man band landet vid framtida årligen återkommande stora utgifter. Det besannar sig nu, att vi i detta fall, efter mitt sätt att se, hade rätt. Vi läste fast utgifter orimligt stora i många avseenden, som kunnat bättre användas, om de hade anpassats, efter de erfarenheter, som man nu har. Den artilleristiska organisation, som sakkunskapen då gav oss, hade blivit något annorlunda formulerad, om de sakkunniga i dag skulle hava lagt fram planen för ordnandet av landets artilleri. Men då svarede man blott: sakkunskapen har så beslutat, och därefter rätten eder. Vi kunde hava sparat många miljoner på F-båtar. Då

hade vi haft medel för ifrågavarande ändamål. Nu har man tagit till 1914 års härorganisation i en sådan omfattning, att man redan så att säga i inkörsporten från finansministerns sida får höra, att det kan bliva svårt nog att få den finansiella sidan av saken att anpassas till de orimliga krav, som resas.

De tonfall, som ledaren av högerpartiet slog an, äro just icke ägnade att inbjuda oss till att gå med på ytterligare utökningar av försvaret, ty det tyckes, att i samma mån som folket anstränger sig att anskaffa vad som är oundgängligen erforderligt för att bevara fred och neutralitet, i samma mån är det en hel del medborgare, som med allt kraftigare och kraftigare handtag skaka sabelbaljorna. Jag tror icke, att det skulle vara lyckligt, om vi fortsatte på den vägen.

Medan jag är inne på denna sak, skulle jag såsom slut på mitt anförande vilja rikta en maning till både sjöministern och chefen för lantförvarsdepartementet att försöka tillmötesgå de framställningar, som hava gjorts under denna debatt. Avlösningsen av A-klassarna bör ordnas på annat sätt, än vad regeringen, enligt vad som meddelats i tidningspressen, tänkt sig. Skulle de uppgifter, som lämnats i pressen vara riktiga, så skulle vissa A-klassare få en tjänstgöring av ända till tretton månader, d. v. s. att de som varit inne i fem månader under föregående år nu skulle, såsom belöning för sitt välförhållande i tjänsten, få ytterligare åtta månader i sträck. Det är orimligt att tänka sig, att man låter 40 å 50 % av de tjänstgöringsskyldiga vara befriade från tjänstgöring och pålägger andra så oändligt tunga bördor. Man förstör ju varje möjlighet att få en man att taga värvning, om man på detta sätt behandlar folket. Lantförvarsdepartementets chef anförde nyss att han icke kunde påtaga sig det ansvar, som skulle följa, om han skulle indraga några av de posteringar, vilka, såsom han uttryckte sig, äro satta att bevaka tunlar och broar, men han drager sig icke för att genom sådana utkommenderingar, som skett den ena gången efter den andra, till en ytterst intresselös tjänstgöring åstadkomma hos alla värnpliktiga den uppfattningen, att hela tjänstgöringen är meningslös. Därigenom ingjutes hos dem, som skola försvara fäderneslandet, en anda, som icke är bra i det avgörande ögonblicket. Det ena ansvaret kan vara lika tungt som det andra. Jag har velat fästa uppmärksamheten på denna sak. Det har ingått i det allmänna medvetandet, att denna vakttjänstgöring har varit mer krävande för de enskilda medborgarne, än vad egentligen landets säkerhet fordrade, och jag tror, att det kan ligga åtskilligt i detta resonemang från de civilas sida. Även om det är så att säga medvind för militärerna, böra de i någon mån avlyssna vad folkpsykologien säger och icke låta sina militära åtgärder fullständigt förstöra varje möjlighet att försvara detta rike.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Herr Hildebrand: Herr talman, mina herrar! Jag begärde ordet för rätt länge sedan för att närmast uttala mig i vår

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

livsmedelsfråga. Den frågan vill jag emellertid nu icke beröra, men jag kan, som debatten utvecklats sig, icke underlåta att uttala min mening om neutraliteten och neutralitetspolitiken utan att på något sätt vilja föregripa, vad partiets främste man om en liten stund kommer att anföra.

Neutralitet vilja vi alla, det vilja alla politiska partier i detta land. Det är då närmast och egentligen fråga om, vad man skall inlägga i begreppet neutralitet. Såvitt jag kan förstå, måste man se till, att även handelspolitiken i största möjliga grad är neutral. Om Sveriges handelspolitik så småningom skulle komma att bestämmas av den ena maktgruppen i världskriget, tror någon, att detta skulle kunna kallas för neutralitet? Är det icke klart, att till neutraliteten, dess omvårdnad och värnande, måste höra upprätthållandet av handelsförbindelser åt båda hållen, och när den svenska regeringen söker göra detta, så kämpar den icke allenast för vår självständighet, den kämpar icke allenast för folkrättens upprätthållande utan även för neutraliteten i dess djupaste mening. Sannerligen, det land, som en gång blivit en pjäs i den ena partens handelspolitiska schackspel, det landet är icke längre neutralt. Detta bör man därför söka att undvika, och ju djupare man ser neutralitetens väsen, dess bättre tror jag också, att man kan uppfatta sammanhanget i vad som försiggår. Neutraliteten vilja, såvitt jag kan uppfatta högern såsom parti, högerns män värna och bevara, neutraliteten, så långt den är förenlig med vårt lands självständighet och sådan den i dessa vargatider kan upprätthållas. Det finnes helt säkert inom högern ej någon lust till rättshaveri gent emot främmande makter. Min övertygelse är, att om endast de styrande i krigförande länder skulle vilja högre uppskatta den svenska regeringens ärliga neutralitetsvilja och dess förmåga att inom eget land göra en sådan vilja respekterad, så skulle en lösning av svårigheterna vara ganska lätt att uppnå. En sådan lösning, tror jag med visshet, att högern skall hälsa med stor tillfredsställelse.

Man talar om lusten att föra Sverige in i krig. Jag känner mig alldeles förvissad om, att en sådan lust är högern som parti, högern med undantag av ett litet fåtal, alldeles främmande. Men högern ser faran på två olika håll. Högern, tror jag, vill göra till sitt vad statsministern uttalade den 17 juli förra året: »På senaste tiden», sades det, »har det mycket talats om den fara det medför att förordna krig såsom något önskvärt, och det är verkligen en fara, om därigenom den föreställningen bringas att slå rot, att Sverige önskar krig. Men lika vådligt är det, om man på vissa håll får den övertygelsen, att Sverige vill fred under alla förhållanden och därför kan utan egentlig risk behandlas hur som helst.» Huvudsumman i hans tal var dock följande ord, och kring de orden tror jag, att svenska högern vill samlas: »I överensstämmelse med de avgivna neutralitetsförklaringarna och med Konungens vid skilda tillfällen gjorda oförtydbara uttalan-

den är det vår varma önskan att bevara freden och vår plikt att av alla krafter verka härför.»

Men för att något sådant skall kunna uppnås, erfordras naturligtvis en intim och god samverkan mellan riksdag och regering. Härom har i dag mycket talats, och vad kan man draga ut som resultat av dagens debatt, naturligtvis främst av vad som sagts från regeringsbänken? Jo, först och främst att det hemliga utskott, som i dag tillsatts, skall sammankallas litet emellan och att allt skall göras, för att dess arbete skall kunna bli så gott och fruktbärande som möjligt.

Här har i dag påståtts, att regeringen förfarit självrådigt i de finansiella tingen, och här har mot regeringen framkastats den beskyllningen, att den skulle vilja tillbakatränga riksdagen från dess finansiella maktställning. Från regeringsbänken har givits besked, att så icke alls varit regeringens mening och avsikt. Däri ligger naturligtvis en borgen för att man denna riksdag helt visst kommer att söka finna någon annan form för beviljandet av den kredit, som kan bli nödvändig, när riksdagen upplöses. Med litet god vilja kan denna form helt säkert finnas. Huvudsaken är, att regeringen får medel att bestrida de utgifter för försvaret, som äro nödvändiga för neutralitetens värnande.

Slutligen skulle jag också vilja tillägga, att medan det för icke så synnerligen länge sedan ansågs nästan vara under en regerings värdighet att uppträda i remissdebatten, hava vi i dag sett den ena ledamoten av statsrådet efter den andra uppträda här i kammaren och giva besked. Här har verkligen i dag etablerats en samverkan mellan statsrådets ledamöter och riksdagens andra kammare liksom även i fråga om den första kammaren, och det förefaller mig, som om detta samarbete under den första debattdagen av årets riksdag varslar gott och samarbetet i fortsättningen av riksdagen. På en sådan samverkan hoppas alla partier, såvitt jag kan förstå, ty en sådan samverkan är den enda förutsättningen för att under nutidens stormar vårt lands framtid skall tryggas.

Herr Thore: Herr talman, mina herrar! Jag är uppkallad dels och huvudsakligen med anledning av chefens för finansdepartementet uttalande i statsverkspropositionen rörande en särskild skatt på sjöfartsnäringen, som skulle användas till att mildra de för landet uppkomna olägenheterna, som uppstått genom de å världsmarknaden rådande höga frakterna, och dels med anledning av de hårda och, som jag anser, oberättigade ord, som riktats mot rederinäringen.

Det är ju klart, att då priset på livsmedel och andra nödvändiga förbrukningsartiklar stigit så pass avsevärt, som förhållandet nu är, det är statens skyldighet att i möjligaste mån vidtaga åtgärder att åstadkomma lindring i dessa priser. Ett utav medlen härför är givetvis att utkräva en extra skatt av den eller de näringar, som gjort sig en vinst på grund av de konjunkturen, som förorsakat prisstegringen.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Då emellertid sjöfarten, såvitt jag kan finna, är den enda näring, som skall drabbas av denna extra skatt, så måste man fråga sig, om det är sjöfarten ensam som skapat de konjunkturen, som försorsakat höjning i priserna, eller härav skördar fördel. En undersökning skall tydligen visa, att så icke kan vara förhållandet. Stegringen i livsmedelspriserna uppgives ju överstiga 20 %, vilket i absoluta tal för hela Sveriges befolkning säkerligen motsvarar ett belopp av 2 å 300 miljoner kronor sedan krigets början. Men även om man räknar med hela ökningen i bruttofraktbeloppet utöver det normala av till Sverige införda livsmedel och andra varor erforderliga för åstadkommande av livsmedel, så kan dock detta icke uppgå till mera än en bråkdel av nyss anförda summa. Tager man härjämte hänsyn till sjöfartens avsevärt ökade omkostnader, så betyder den ökning i nettot, som uppstått på transporten av livsmedel och hit hänförliga varor, icke mycket som reglerande faktor på livsmedelspriserna i allmänhet. Huru stort skattebelopp, som finansministern ärnar uttaga som extra skatt på sjöfarten, framgår icke av statsverkspropositionen, och ej heller ansåg finansministern lämpligt att närmare nämna summan i sitt anförande i förmiddags. Saken är föremål för utredning. Om man tänker sig att en proportionellt lika stor skatt skall uttagas av den svenska sjöfartsnärings som är föreslagen för den norska, dock hittills icke genomförd, och man betänker, att vår sjöfartsnärings ekonomiska styrka i förhållande till den norska icke kan sättas högre än 1:3, så torde man erhålla ett belopp av cirka 4 miljoner kronor, vilket motsvarar 70 öre per person och år. Detta belopp av 70 öre per person och år lär dock icke spela någon så stor roll i den konsumerande allmänhetens ekonomi, att man för den skull bör tillgripa en så exceptionell åtgärd som att lägga en särskild skattetunga på en enskild näring. Tillförseln och prisläget är, som förhållandena gestaltat sig, faktiskt mera en politisk fråga än ett fraktspörsmål.

Jag kan alltså icke inse, vare sig att den föreslagna skatten är rättvis, i det att den lägges endast på en näring, som gynnas av konjunkturen, eller att man i någon nämnvärd mån når syftet med densamma. Men därjämte anser jag denna särskatt vara oklok, i det att den kommer att draga kapital från den svenska handelsflottan och försvaga dess konkurrens gent emot utlandet. Var och en måste ju inse, att de djupgående motsatser, som nu finnas inom Europa, icke komma att utjännas eller upphöra, då de militära vapnen läggas ned. Därefter och antagligen så långt framåt som vi nu kunna skåda, kommer det ekonomiska kriget att fortsättas. Europa och därigenom en stor eller kanske större del av den övriga världen fortfar att bli uppdelad i tvenne skarpt skilda ekonomiska läger; och de neutrala makterna bliva på samma sätt som nu pressade från skilda håll. Det är då naturligtvis av synnerligen stor vikt, att vi till sjöss besitta tillräckliga transportmedel under egen flagg för att icke råka under främmande beroende. Och transportmedel i tillräcklig utsträckning kunna vi erhålla endast därigenom att de i sjöfarten intjänade kapitalen få användas till utveckling av vår handelsflotta.

Nu kan man ju tycka att en förminskning i detta rörelsekapital på en eller annan miljon icke spelar så stor roll; men det är icke nog med de belopp, som uttagas i extra skatt som det här gäller, utan den osäkerhet, som givetvis måste uppstå bland företagarna, om sådana helt oväntade extra pålagor införas. Man kommer helt säkert på många håll att tveka att nedlägga penningar i en rörelse, som kan riskera att på detta sätt få vidkännas extra åderlåtning.

Sveriges redareförening i Göteborg har också i en skrivelse till herr finansministern uttalat sina farhågor mot införandet av denna särskatt och därvid anfört följande: »Vårt land har hitintills delvis varit hänvisat till utländskt tonnage för upprätthållandet av trafiken på våra hamnar, huvudsakligen föranlett därav att de svenska rederierna, under föregående för sjöfarten dåliga tider, icke disponerat tillräckligt kapital för att kunna på önskligt sätt upparbeta den svenska sjöfartsnäringen. Efter att under många år hava arbetat under ogynnsamma förhållanden har nu äntligen den svenska sjöfarten sedan något mera än ett års tid visat sig lönande och tillfälle givits att täcka under gångna år lidna förluster, varjämte utsikter förefinnas att för uppkommen vinst, som till stor del intjänats från utlandet, genom nybeställningar av fartyg, framför allt vid svenska varv och genom nyanläggningar och utveckling inom vår varvsindustri bidra till att både den svenska sjöfartsnäringen och varvsindustrien förhjälpas ur sitt förut betryckta läge. Den svenska handelsflottan har huvudsakligen lojalt sysselsatts i fart till och från svenska hamnar, istället för att i likhet med andra neutrala rederier i stor utsträckning sysselsätta sina fartyg i den utländska, mindre riskabla kontrabandstrafik, som tillfört dessa rederier långt större vinster. Även om i ett annat neutralt land, som tillförts stora vinster från de krigförandes fraktmarknad, förslag skulle föreligga att till förmån för andra näringar beskatta landets huvudnäring, sjöfarten, kan för Sveriges vidkommande en motsvarande åtgärd endast vara skadlig, så länge som den svenska sjöfarten tillfölje hård konkurrens från utlandet icke intagit den ställning, som erfordras för att kunna fylla de krav, som för landets utveckling måste ställas på densamma. Intet annat neutralt lands sjöfart har haft sådana svårigheter att övervinna som den svenska, förorsakade bland annat dels av de svenska fyrarnes släckning, dels av den talrika förekomsten av minor vid våra kuster och av de uppbringningar som verkställdes av de båda mot varandra krigförande maktgrupperna. Det öde, som första resan drabbat Svenska Amerikalinjens ångare »Stockholm», som dock varit föremål för svenska regeringens synnerliga intresse, utgör för visso ett talande exempel på de ofrånkomliga svårigheter, som isynnerhet den svenska sjöfarten har att bekämpa. Att våra sjöfartsförbindelser hitintills trots alla svårigheter kunnat på sätt som skott upprätthållas får huvudsakligen tillskrivas den enskilda företagsamheten, som även i de mest svårtillgängliga hamnar ända in i det sista sökt hålla trafiken i oavbruten gång. De i Norrland nu infusna och till nödtvungen övervintring dömda ångarne äro även ett exempel på de stora förluster, som kunna uppstå. Genom högt uppdriven

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

spekulation i ett grannland kan nyanskaffning av tonnage endast ske till osedvanligt höga priser och torde det kunna starkt betvivlas att i nuvarande marknad kontrakterade eller inköpta fartyg kunna ens med nu rådande vinstmöjligheter lämna en avkastning tillräcklig för att tillåta avskrivningar i sådan mån att fartygen efter kriget kunna förräntas. Redan av ovan anförda skäl anser föreningen att ifrågavarande beskattning av sjöfartsnäringen är oberättigad, helst som denna näring, genom återbetalande av statssubventioner och genom ett flertal rederiers löfte att till Statens Livsmedelskommissions förfogande ställa 1 krona pr brutto registerton redan frivilligt visat hänsyn till det allmänna. Så mycket skarpare framträder orättvisan uti att, utöver den för mildrande av de för landet uppkomna olägenheterna nödvändig befunna s. k. krigskonjunkturens skatten särskilt betunga den näring, genom vilken möjligheter beretts och beredas andra näringar till betydliga krigskonjunkturvinster, utan att dessa senare behöva ikläda sig enahanda risker. De svenska rederierna äro givetvis villiga att efter samma grunder som andra näringar, vilka genom krigsförhållandena beretts vinster, bidra till täckande av ifrågavarande utgifter.»

Det torde icke kunna förnekas att i denna Sveriges redareförenings skrivelse en mängd synnerligen vägende synpunkter framförts mot den ifrågasatta skatten.

Jag skall vidare be att med ett par ord få vända mig mot tvenne talare från förmiddagen nämligen herr Schotte och ävenledes herr Rydén. Först måste jag emellertid framhålla det egendomliga däruti att herr Schotte ansåg vara lämpligt att i en remissdebatt framdraga ett statsråds åtgörande som privatman till debatt och skärskådande.

Ingen försöker att förneka, att frakterna i världsmarknaden äro abnormt höga; men detta gäller icke blott frakterna till Sverige utan överallt i hela världen. England, som besitter den största disponibla handelsflottan, kan ju icke ens för sig själv eller för sina allierade betinga sig lägre frakter än de som äro allmänt gällande. Italien får exempelvis betala 40, 50 ja, ända upp till 60 sh. pr ton i frakt för kol. Ifråga om fraktsatserna på havet kunna vi mindre än annorstädes komma ifrån lagen om tillgång och efterfrågan. Tre laster och två fartyg betyda höga och stigande frakter; tre fartyg och två laster betyda låga och fallande frakter.

Såväl herr Schotte som herr Rydén ha framkommit med en del siffror rörande sjöfartsnäringens och speciellt vissa linjeredares förtjänster. Jag tror emellertid icke, att dessa siffror verka mycket övertygande på kammaren, då man endast nämner om höjningen i bruttofrakterna men samtidigt underlåter att nämna några siffror om höjningarna i omkostnader, vilka likaledes stigit i oerhörd grad. Huru vår rederinäringens debet och kredit för närvarande står, och huru den kommer att ställa sig är icke möjligt att nu bedöma. Det torde alltså vara skäl att handskas något försiktigt med siffrorna.

Det nämndes om den tacksamhetsskuld, som vår rederinäring skulle stå i till statsverket på grund av de åtnjutna subsidierna till

de transoceanica förbindelserna. Ja, dessa subsidier uppgå brutto till den häpnadsväckande summan av sammanlagt 4,6 miljoner kronor; men därvid är att ihågkomma att subsidierna för åren tillbaka till 1913 — i vissa fall till 1911 — äro återbetalda med 2,1 miljoner kronor. Det är alltså ett totalbelopp av 2,5 miljoner kronor, vartill statsmakternas kostnader blivit begränsade, och för vilket belopp landet fått förstklassiga förbindelser med Ostasien, Indien, Java, Australien, Sydafrika, Sydamerika, Centralamerika och sist en direkt post- och passagerarerroute Sverige—Nordamerika. Herr Schotte kallade den $\frac{3}{4}$ miljon, som redarna frivilligt lämnat livsmedelskommissionen, för en pris snus. Man bör väl dock icke uttala sig alltför oartigt och försmädligt om en gåva, även om man tycker att den är ringa. Men jag skulle vilja använda samma uttryck för det pris, staten betalat, för att våra transoceanica förbindelser kommit i gång. Ty i det fallet passar uttrycket bättre. Kan man då icke lämna något slags erkänsla åt, att mitt under kriget och trots de ofantliga svårigheterna att anskaffa lämpligt tonnage dock vår svenska Amerikalinjé kommit till stånd utan statshjälp, ett önskemål från många år tillbaka, nu realiserat?

Jag skall be att få nämna något om de fartygsförsäljningar, som ägt rum och som väckt så mycket buller och även kommit på tal i debatten. Det är verkligen så, att dessa fartygsförsäljningar under år 1915 uppgått till det stora beloppet av 83,000 bruttoton. Men det är då att ihågkomma att även under normala förhållanden säljes icke så litet tonnage till utlandet. För det sista redogörelseåret, nämligen år 1913, uppgick summan av dessa försäljningar till 22,000 ton. Vidare måste bemärkas, att vi haft tonnage, som visserligen gått under svensk flagg men som dirigerats från utlandet. Av detta tonnage ha cirka 31,000 ton eller nära nog det hela nu återbördats de främmande ägarna. Läger man tillsammans dessa 22,000 och 31,000 ton, har man redovisat för det mesta av nämnda 83,000 ton. Men denna sak har icke blott en debetsida utan även en creditsida. Det har nämligen under år 1915 från utlandet inköpts 57,000 ton och dessutom inom riket nybyggt 26,000 ton. Under december månad funnos på svenska varv och för svensk räkning 25,000 ton under byggnad och dessutom på utländska varv 15,000 ton, som byggdes för svenska redare. Därjämte inlägo order hos de svenska skeppsvarven för svensk räkning på 40,000 ton och under de senare dagarna ha ytterligare beställningar tillkommit. De under byggnad varande och beställda fartygen torde i värde belöpa sig till en summa av närmare 40 miljoner kronor. Tager man därjämte hänsyn till de summor, som rederierna nedlagt i reorganisationer samt nyanläggningar av skeppsvarv, får man helt säkert ett belopp av 50 miljoner kronor, som huvudsakligen kommer svensk näringsverksamhet till godo.

Problemet om vår sjöfartsnäring och dess skatteförmåga får icke betraktas enbart ur den synpunkten att man räknar ut eller tror sig hava räknat ut huru mycken förtjänst den enskilde redaren gör på en resa — pengarna komma ju till större delen från utlandet — utan

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.

vi få väl bedöma denna sak ur en vidsynt nationalekonomisk synpunkt.

(Forts.)

Herr Lindman: Herr talman, mina herrar! Herr Branting har nyss i sitt anförande talat om de nya toner, som jag i mitt anförande på förmiddagen skulle ha anslagit. Jag ber då få säga, att det var inga nya toner, därför att det tonfallet har begagnats från min sida en gång förut i denna kammare. Det är sålunda, jag upprepar det, icke något nytt.

Jag trodde verkligen, att det anförande, som jag hade här i kammaren på förmiddagen, var av den beskaffenhet, att det icke rimligtvis borde kunna angripas. Så har nu emellertid skett dels ifrån herr Brantings och dels ifrån herr Edéns sida. Man skall verkligen hårt pressa orden, som det heter, om man skall kunna lyckas framställa saken så, som nyss här skett, eller ock skall man i orden lägga in någon annan innebörd, någon annan mening än den, som där blivit framställd.

Jag ber att få uppehålla mig vid en detalj i denna fråga, och jag vill då framhålla, att när herr Edén talar om, att det icke är den omständigheten, att man har i svarta färger utmålats den s. k. aktivismen, som har gjorts, att den tett sig så farlig och synts hava ett sådant omfång i främmande lands ögon, har jag en annan uppfattning; det är just min mening, att så har varit fallet. Ty på hösten 1914 mötte jag uti den valstrid, som då pågick, på flera håll i landet uttalanden ifrån vänsterns män, både små och stora, vari man just gjorde denna aktivistiska rörelse så ofantligt stor och så ofantligt farlig, och jag vågar säga, att särskilt en tidning, som, efter vad det sagts mig, är herr Edén ganska närstående, har spelat mycket kraftigt och mycket ofta på den strängen, och kanske finns det någon tidning också, som står herr Branting nära, som icke är alldeles främmande för den saken. Nu skall jag be att få säga härom, att det synes mig ha varit lyckligare, om man ej förfarit på det sättet, ty då hade det i alla fall kunnat hända, att den aktivism, som finnes — och som finnes, förmodar jag, icke blott inom högern, utan även inom andra partier — blivit reducerad till sina rätta proportioner.

Jag skall så be att få yttra några ord gentemot det påståendet, att här skulle föreligga någon ändrad ståndpunkt. Uti den förklaring, jag i dag har avgivit om högerpartiets anslutning till neutralitetspolitiken, tror jag knappast, att man kan, utan att precis citera sig själv, noggrannare följa vad man vid ett tidigare tillfälle har uttalat. Jag har därjämte där förklarat, att beträffande denna anslutning till den proklamerade neutralitetspolitiken har högerpartiet icke ändrat ståndpunkt. Den saken borde väl sålunda vara klar, den saken borde därmed kunna vara oangriplig.

Beträffande vår neutralitet yttrade jag på förmiddagen, att den icke får vara sovande, intresselös eller likgiltig. Menar herr Branting, att den bör få vara det?

Jag vill slutligen komma till herr Edéns fråga. Skulle det vara lämpligt, herr Edén, att vi gjorde på det sättet, att vi satte upp fråge-

formulär för varandra, med enkla lättfattliga frågor att besvara allenast med »ja» och »nej». Herr Edén har för vana att på det sättet göra, och det går ju an att herr Edén fortsätter med det, men då skall jag också be att vid ett annat tillfälle få sätta upp mina frågor till herr Edén. Herr Edén talade om den krigsivrande aktivismen. Ja, jag har nyss nämnt, att det finnes personer inom högern, som kanske kunna gå under den benämningen. Jag tror inte de äro så många. Att de finnas inom det socialdemokratiska partiet är väl och säkert. Men jag tror också, att sådana personer finnas inom herr Edéns parti, därom vågar jag dock icke bestämt uttala mig. Herr Edén synes nu bestrida detta, och jag får då tro det, men jag är dock inte säker på att herr Edén har kunnat nå alla sina partiledamöter, även om partiet blivit något reducerat på senare år. Det finns sålunda, jag utgår därifrån, sådana krigsivrande aktiver, men, mina herrar, deras mening har icke något inflytande på högerpartiets politik, och det är väl om den, som man får uttala sig, det är åtminstone om den, som *jag* kan uttala mig, och jag tror, att det sätt, varpå jag därom uttalat mig i dag, har anslutning inom det parti jag tillhör. Deras politik har alltså icke med partiets politik att göra. Finns det, herr Edén, någon inom högerpartiet i denna kammare, som har gjort något uttalande i denna riktning? Jag tror, att i det anförande jag hade på förmiddagen blev ganska tydligt uttalat, att detta högerparti icke vill krig, icke är krigsivrande. Tro då herrarna, att det är annorlunda, att det parti, för vilket jag har den äran vara ordförande, verkligen vill krig? Svara herrarna »ja», så säger jag på förhand, att det icke är rätt att hysa den uppfattningen, när man tydligt och klart uttalat, att så icke är fallet, och jag kan ju tyvärr icke annat än ge mitt ord därpå. Men svara herrarna »nej», då ber jag få säga, att då äro herrarna ute i ogjort väder.

Herr Höglund: Herr talman, mina herrar! Må det tillåtas mig att först något replikera den siste ärade talaren, som jag för min del visserligen icke hade tillfrågat, men då jag förmodar, att ingen vidare här kommer att yttra sig om hans anförande, skulle jag vilja säga, att någon väsentlig klarhet torde väl den kringgående rörelse, som den ärade talaren, herr Lindman, gjorde, icke ha bibringat kammaren i fråga om högerns ställning till den aktivistiska propagandan. Det kan inte hjälpas, att man fortfarande har en känsla av att det är en viss hemlig sympati, en viss själsfrändskap, som ändå förenar högerpartiet i vårt land med den aktivistiska gruppen. Herr Lindman betonade visserligen, att denna grupp eller »aktivisternas mening», som han sade, »intet inflytande har på högerpartiets politik». Det förefaller mig av åtskilliga anföranden att döma, som hållits i dag både i andra kammaren och i första kammaren icke minst, som om denna aktivistiska grupp tvärtom hade ett ganska stort inflytande på högerns politik. Jag vill visserligen inte påstå — och däri kan herr Lindman ha rätt, att man icke kan *direkt* här påstå det—

Remiss av
statsverks-
propositionen.

(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

att högerpartiet vill krig. Det vet jag inte heller, om någon har sagt. Och om man ställer saken på det sättet, har nog herr Lindman rätt däruti. Men frågan är: vill högern också vara med om att *driva en sådan politik, som icke eventuellt leder fram till ett krig*, och i det fallet — och jag får tillfälle att ytterligare något beröra den saken senare — tror jag inte, att de uttalanden som följt i dag ha varit sådana, att de verkat allvarligt lugnande på den oroliga folkstämning, som nu råder i landet.

Jag skulle, innan jag vidare något yttrar mig om denna sak, först vilja på det allra kraftigaste understryka vad flera talare här redan anfört om det missnöje, som råder i landet med den enligt en ganska allmän åsikt absolut onödiga och meningslösa omfattning, som den pågående mobiliseringen alltjämt äger. Och alldeles särskilt skulle jag vilja leda uppmärksamheten på det rent obarmhärtiga i att fortfarande kvartvinga i flottans tjänst de stamanställda, vilkas tjänstgöringstid utgick redan i oktober 1914. En del av dessa ha visserligen frivilligt, som det kallas, d. v. s. efter påtryckning av befäl och under förespeglingar, att det skulle gälla en helt kort tid, några månader eller så, frivilligt engagerat sig för fortsatt tjänstgöring, men det finnes ganska avsevärda grupper, som icke ville vara med om detta men dock fortfarande ännu i dag, femton månader efteråt, kvarhållas i tjänstgöring. Dessa människor veta över huvud taget inte alls, när de möjligen kunna bli fria. Undra då på, att många av dem känna detta som en blodig orätt, som ett straffarbete, som de sannoligen inte gjort sig förtjänta av, när de förut i fyra, kanske ännu flera år tjänat i kronans tjänst och fullgjort sina skyldigheter i militärt hänseende. Det vore högeligen påkallat, att så länge mobiliseringen nu skall pågå, de rent personliga bördorna åtminstone fördelades så rättvist som möjligt, så att icke somliga gå fullständigt fria, som nu faktiskt är förhållandet, medan andra återigen pressas till den yttersta gränsen under det militära oket, ty trots vad krigsministern här för en stund sedan i sitt anförande försäkrade, förhåller det sig icke på det sättet, att dessa bördor äro rättvist och jämnt fördelade på de värnpliktige och mobiliseringsskyldige. Jag skall inte närmare ingå på den saken, men det är lätt att med otaliga exempel visa detta. Över huvud taget får man det intrycket, att herrar militärer begagnat de mobiliseringsmöjligheter, som krisen nu skapat, för att de facto genomföra en sådan utsträckt värnplikt, som riksdagen icke har velat vara med om. Det är ju härliga tider nu för herrar militärer, och det kanske inte är att förvåna sig över att de begagna tillfället för att pressa det mesta möjliga ur de för dem och deras skräntressen särskilt gynnsamma konjunkturen. Men så mycket nödvändigare är det då, att den civila makten, här representerad av riksdagen, reagerar åtminstone en liten smula mot sådana skadliga tendenser, som äro lika ruinerande för staten som för de enskilda.

I detta sammanhang vill jag även något beröra åtskilliga

militära missförhållanden, varav symptom allt mer och mer börjat framträda under den senaste tiden. Den som läser tidningar, och jag hoppas herr krigsministern gör det — det hör ju till hans yrkes liksom till mitt yrkes avigsidor att nödgas göra det — har väl inte kunnat undgå att märka de nu allt oftare och tätare återkommande notiserna om militära övergrepp, om otillbörlig behandling av manskap, om överansträngning vid fältmarscher o. s. v. Jag skall inte ingå på detaljer, ty känd sak är så god som vittnad. Även ställer man sig en smula undrande inför de många självmord, som på senare tider begåtts bland militären. Det sades visserligen av en talare vid förra riksdagen på tal om det s. k. dödståget i Norrland — inom parentes sagt meddelade tidningarna härom dagen, att ytterligare en person avlidit på grund av sviterna av denna resa — att »det tillhör den militära uppfostran att ej ta många hänsyn till svårigheterna». Men jag tror ändå, att Sveriges värnpliktiga ungdom kan begära så pass mycken hänsyn, att dess liv och lemmar ej riskeras redan i fredstid blott på grund av ett vårdslöst eller oansvarigt befäls likgiltighet för manskapet. Jag skulle ju kunna enligt övlig sed vädja till herr krigsministern att söka åstadkomma rättelse i berörda avseende, om detta nu berodde på hans goda vilja att kunna åstadkomma sådan, men ett sådant betraktelsesätt vore skäligen naivt, ty även den bästa av krigsministrar — som kanske herr krigsministern är, det vet jag icke, han är väl i varje fall icke den sämste — torde vara en doktor Hjälplos mot det inrotade militära systemet, till vilket ofrånkomligt tycks höra — visserligen icke överallt, men mångenstädes — en småkitslighetens, trakasseringslustans och brutalitetens anda hos de militära uppfostrarna, som är djupt beklaglig. Dock kunde givitvis militära missförhållanden av här antydd art hållas åtminstone inom åtskilligt rimligare gränser genom en vaken och allmän opinion såväl ibland folket utanför riksdagen som icke minst inom riksdagen själv, som kraftigt reagerade mot alla dylika företeelser, men sanningen att säga tycks man mer och mer falla undan för den militärdespotiska maktfullkomlighet, som nu gör sig bred i de fredförande länderna lika väl som i de krigförande.

Men vad blir resultatet? Jag yppar ingen hemlighet, när jag säger, att stora massor av denna ungdom, som nu genom denna onödiga mobilisering tvingas in till förnyad tjänstgöring oupphörligt, vända tillbaka hem och göra det med den fasta föresatsen att fortast möjligt tillfälle ges skudda detta lands stoft av sina fötter; de komma att emigrera, och det blir emigrationen, som tjänar på denna affär. Jag för min personliga del beklagar det djupt, inte minst för den svenska arbetarörelsens skull, som på detta sätt mister många av sina kraftigaste och mest intresserade medlemmar, och så mycket patriot är jag, herr talman, att jag livligt skulle önska dem kvar för att de måtte sida vid sida med oss andra tillkämpa sig ett fädernesland.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Men ingen agitation i världen kan kvarhålla dem, så länge de politiska och sociala missförhållandena, här speciellt i militärväsendets gestalt, kännas dem alldeles olidliga och de härskande ingenting åtgöra för att skapa ett bättre tillstånd. I stället för dessa unga män, som vända Sverige ryggen och resa till Amerika, få vi väl inkalla hottentotter och galizier.

Medan det ena hundratalet miljoner efter det andra nu rullar till militarismen och mobiliseringarna, växa nöden och eländet som aldrig förr i vårt land. Alla åtgärder mot dyrtiden, de må vara än så välmående eller om de blott äro tillkomna för att ge sken av att förbättra förhållandena, bliva blott palliativ och för syns skull. Spekulationen frodas. Kapitalet skär guld med täljknivar, bloddränkta krigsvinster inhöstas — men det heter ju, att guld luktar icke. Aldrig ha Marx' ord besannat sig men fruktansvärt än i dessa dagar, när han en gång sade: »Vid en lockande profit blir kapitalet djärvt. 10 % säker vinst och man kan finna det överallt; för 20 % kommer det i livlig verksamhet, vid 50 % blir det positivt våghalsigt; för 100 % trampar det alla mänskliga lagar under fötterna och för 300 % säker vinst begär det vilken förbrytelse som helst, även med risk av galgen.»

Kapitalackumuleringen pågår nu med en rent svindlande fart, samtidigt med att de fattiga bli allt fattigare, och förtvivlan griper tusende sinnen. Jag såg härom dagen i en utländsk tidning en illustration till läget i det land som det gällde, nämligen Frankrike, men det kan i viss mån ha sin tillämpning även hos oss. Det var i den franske f. d. antimilitaristen, numera patrioten Hervés tidning *Guerre Sociale* (Det sociala kriget), sedan nyåret omdöpt till *La Victoire* (Segern). Man ser en fetlagd och välklädd herre dingla uppe i en galge, som utsvultna proletärer rest åt honom. Teckningen bär till rubrik: »Ett beprövat medel», och under stod: »För att hissa ned priserna måste man hissa upp jobbarna.»

Sådan var fordom folkets omedelbara rättsskipning, och hur mycket vi än väl ha växt ifrån denna primitiva ståndpunkt, så hade den nog i alla fall sina fördelar i fråga om *ett snabbt ingripande*, som vi nu måste avvara i denna den absoluta laglighetens tidevarv — laglöshet under laglighetens betäckning.

Men det kan komma en tidpunkt, när folkets tålmod på nytt börjar tryta. En svensk patriotisk skald, en av de aderton, har skrivit de hotfulla orden:

»När svultna se kvarnarna mala,
få yxorna tungor att tala.»

Socialdemokratien har visserligen alltid tillrätt massorna att beträda laglighetens och parlamentarismens vägar i sin kamp, men man måste vara blind för att ej se, att de nu härskande klassernas politik förr eller senare leder samhällena till en inre katastrof, fullt ut jämförlig med den vi nu bevittna i det yttre.

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Folkmassorna komma att drivas till en *direkt aktion* inför den botenlösa likgiltighet, varmed de nu härskande klasserna betrakta nöden på djupet. Är det denna man vill framkalla, när det ständigt svaras med stenar. då folket ropar på bröd?

Trontalet liksom herr Trygger i första och herr Akerman i andra kammaren ha siat om nya stora militärbördor. Vart vill man egentligen hän? Är den nya härordningsreformen, som ännu icke hunnit genomföras, redan befunnen vara en alldeles för ringa gärd åt militarismen? Eller är den aktivistiska agitationen trots allt och trots vad herr Lindman nyss betygade för oss så inflytelserik, att den sätter sådana spår? Det svär ju i alla fall mot allt vad här bedyrades för ett eller två år sedan, när denna stora härordningsreform genomfördes.

Herrar maktfilosofers i »Sveriges utrikespolitik» ha visserligen värdesatt vårt försvar såsom det sämsta möjliga, och nationens flotta karakteriseras såsom »vår vanmakt till sjöss» och säges i vissa avseenden, såsom i fråga om materielens ålder, t. o. m. befinna sig »på sista platsen i Europa». — Det är med sådana resurser, man anser oss vara starka nog att genom en modig anslutning till Tyskland på »ett avgörande sätt kunna påverka världskrigets utgång», som det ordagrant heter. Jag skall icke vidare ingå på denna redan kritiserade bok, jag skall endast säga det, mina herrar, att när man läser sådana böcker, när man följer denna agitation sådan den vidare avspeglar sig i vissa tidningsorgan och sådan den drives icke minst farlig och icke minst betydelsefull i det privata, man och man emellan, när man följer denna agitation, som vill ansvarslöst och lättsinnigt kasta oss i krigets elände, då förstår man de länge hörda klagomålen över att vi ha alldeles för få hospital här i landet.

De, som bedriva en dylik agitation, trots det, att de själva utgå ifrån och erkänna i sin standardbok Sveriges utrikespolitik våra militära resurser absoluta otillräcklighet, men som ändå med berätt och kallt mod vilja störta vårt folk i kriget på detta skändliga sätt, ja, de begå ett brott, så att de väl förtjänade att stämplas såsom var mans niding.

Regeringen har, såsom vi veta, tillbakavisat denna propaganda, och det är ju alltid något att taga fasta på. Men säkert är, att efter trontalet och efter denna dags debatter oron ute i bygderna ingalunda därmed är stillad. Den senaste tidens händelser ha verkat i alltför hög grad irriterande, för att man skulle kunna ge sig till freds med de uttalanden, som här ha förekommit. och trontalets hala formuleringskonst har ingalunda kunnat förgå denna oroskänsla, snarare tvärtom. Att regeringen i det längsta vill upprätthålla neutraliteten, ha vi här hört, och det hoppas vi alla, men vi känna säkert, många av oss, rent instinktivt, att till en regering, som från början utgått ifrån militärmakten och kungamakten i detta land, i strid mot folkmakten, till den kan man icke ha samma tillit, som om det hade varit en regering, framgången ur folkrepresentationens egen mitt. Och när

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

riksdagen därtill är i det närmaste utan verkligt inflytande på utrikespolitiken — jag vill säga, att denna anordning med hemliga utskottet är ju i det stora hela bara en gest; det hemliga utskottet är en ganska föråldrad, otidsenlig och odemokratisk inrättning och ger icke alls den kontroll ur folklig synpunkt över utrikespolitiken, som man i våra dagar kan begära — när man vet, att det i utrikespolitiken faktiskt är kungamakten som dominerar, och kriget har lärt oss åtskilligt om dynastipolitikens betydelse, ja, då har man anledning att med skarpt kritisk blick följa händelsernas vidare utveckling. Och må den regering, den person eller de personer, som nu styra landets öden, veta — det skadar icke, att detta säges många gånger i denna kammare — att Sveriges folk vill icke under någon förvändning dragas in i kriget. Det kräver fred, absolut fred och ovillkorlig neutralitet — detta och ingenting annat. Och det kanske icke heller skulle kunna skada att från denna tribun, där orden höras något vidare än eljest, citera vad Amerikas mest kände socialist, Hilquit, för några månader sedan tillropade arbetarna i Amerika, ord, som kunna gälla även Sveriges arbetande klasser. Han yttrade: »Vi äro socialister, och vi blygas icke att säga, att vi äro för freden till varje pris. Jag uppmanar eder, Amerikas arbetare, att se upp, tag varning, medan edra hjärnor ännu äro kalla, medan ni ännu icke förlorat edert förstånd. Ni tillhör den klass, som får betala alla krigskostnader, bära allt lidande, och detta allt till förmån för de härskande.»

Ja, vi vilja freden, vi längta efter freden, en allmän fred i hela Europa utan kränkning av något folks rätt eller frihet. Därför spanar vårt öga med glädje efter varje, även det minsta tecken till en vaknande självbesinning ute bland de krigförande folken. Därför hälsa vi Karl Liebknechts hjältemodiga fredskamp i Tyskland, Merrheims och Bourderons i Frankrike, oberoende arbetarepartiets antimilitaristiska kamp i England, den ryska, serbiska, bulgariska, grekiska och italienska socialdemokratiens ärorika kamp i samma syfte. Och det initiativ, som nyligen tagits av socialdemokratien i Schweiz, från dess förbundsrad, och av Amerikas parlament för att förmå dessa länders neutrala regeringar till ett fredsinitiativ, hälsas även det av våra livligaste och varmaste sympatier.

Men så visst emellertid som fredens bevarande ytterst icke hänger på regeringar, utan på folken själva och den fredsenergi, som folkmassorna själva förmå utveckla för sin sak, är det värt hopp, att Sveriges arbetarklass och Sveriges bondeklass, de djupa leden här i vårt land, skola veta att med alla till buds stående medel till det yttersta värna vår fred gent emot alla aktivistiska anslag, från vem de komma månde, att störta oss i krigets omätliga vansinne och förbrytelse mot vårt folk och emot hela mänskligheten.

Herr Andersson i Grimbo: Herr talman! Det är tydligt,

att det finnes en stor del av Sveriges befolkning, som endast har begränsade tillgångar och därför nu komma i trångmål eller åtminstone har svårt att kunna hålla sig uppe och leva på samma sätt, som de förut varit vana vid. Att regeringen måst vidtaga särskilda åtgärder i anledning härav är förklarligt. De åtgärder, som nu blivit av regeringen vidtagna, bestå egentligen i införandet av vad man kallar kompensationsystemet; det är egentligen detta, som mest anlitas, och det kan ju även sägas, att det ligger nära till hands att tillgripa lantmannaprodukterna i dylikt fall. Det är ju icke gott att på förhand träffa lämpliga anstalter, när nya förhållanden, som man aldrig förut varit med om inträda, och att reglera till belåtenhet för alla och få det allra bästa från början. Jag förstår därför mycket väl herr jordbruksministern, när han utvecklade de motiv, som gjorde, att han bestämde sig för detta kompensationsystem, men jag tror ändock för min del, att detsamma icke är så lyckligt. Det är nämligen svårt att genomföra detta system på det sätt som är menat så, att det blir rättvist och till belåtenhet.

Särskilt är det ifråga om en kompensationsvara, som mycket missnöje uppstått isynnerhet bland lantmännen i landet. Beträffande ägg, är det väl ingen av våra folkklasser, som lever så enkelt och sparsamt i det hela taget, som just den del av befolkningen, som livnär sig med äggproduktion och äggförsäljning; dessa äro säkerligen att hänföra till de minsta i samhället. När nu ägg kommit i handeln såsom kompensationsvara har det givits exempel på, att i de köbildningar, som uppstått vid försäljningen, en del familjer haft ända till två tjänarinnor och dessutom även sina månadskarlar med i kön för att kunna köpa så mycket mera av dessa billiga ägg. För övrigt ha nästan alla dessa kompensationsvaror försålts genom handlandena. Städerna ha icke själva gjort så pass mycket som att kostnadsfritt ombesörja försäljningen i minut, utan handlandena ha fått vara mellanhänder, varvid de naturligtvis varit tillförsäkrade en viss vinst på försäljningen av varorna. Det har också, såsom allmänt känt torde vara, bedrivits mycket skoj vid dessa varors försäljning.

Det mest misshagliga, om jag får uttrycka mig på detta sätt, med kompensationsystemet är i alla fall, att det är lantmännen, som få bekosta det hela. Det är lantmännen och ensamt de, som få betala de fördelar, som bjudas städernas och industrisamhällellenas befolkning. Jämställer man detta förhållande med, att det är städerna och industrien, som genom högre arbetslöner och en hel del andra förmåner, som de bjuda arbetarna, locka dessa från landsbygden till industrien och till städerna, och om man vidare besinnar, att när det sedan blir sådana här kristider, är det i alla fall lantbrukarna, som skola sitta emellan och släppa till de lindringar uti levnadsomkostnaderna för stads- och industribefolkningen som bjudas dem ehuru denna befolkning till stor del förut gått från landsbygden, så kan man icke finna detta vara som sig bör. Att det kan behöva vidtagas extraordinära åtgärder vid dylika tillfällen, förnekar jag visst icke. Men städerna och industrien kunde väl göra något själva. Jag vill icke tänka saken så, att fattigvården skulle behöva anlitas,

*Remiss av
statsverka-
propositionen.
(Forts.)*

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

men om så skulle vara böra vi dock besinna, att i det hela taget ha städerna mindre kommunala skatter än landsbygden. Om nu landsbygden förutom sina högre kommunala utgifter därjämte skall extra bidra till stadsbefolkningens och industribefolkningens levnadsomkostnader, får man väl ändå anse att detta är litet oegentligt.

Vad regeringen skulle ta i stället för den utväg, som nu anlåtats, vågar jag icke yttra mig om här på stående fot, men såsom det nu är ställt, göra icke städerna det minsta själva. De ha icke, synes det mig, gjort vad de kunnat för att lindra levnadskostnaderna. Sålunda har man icke ett dugg jämkat på de stränga restriktioner, som förefinnas med avseende å lantmannaprodukters försäljning och särskilt matvaranhandeln, och man har icke gjort något alls för att bereda större möjligheter för producenten och konsumenten att mötas och göra affärer med varandra under dessa kristider.

Jordbrukarna måste vidkännas ökade kostnader för sin produktion, det erkännes ju från alla håll. Det är emellertid en stor utgift, som de måste underkasta sig och vilken ingen här förut har erinrat om. Såsom vi veta, äro lantmännen i stor utsträckning, för att icke säga allmänt skuldsatta. Till allt annat ha vi nu även fått förhöjda räntor att betala, och om man tänker sig, hur det skall te sig för jordbrukarna, när skörden slår fel eller delvis misslyckas, medan produktionskostnaderna och räntan å upplånat kapital gå i höjden så kan man förstå, att det för närvarande icke är så lyckliga tider för lantmännen, som många vilja förmena.

En talare, stadsbo, erinrade om som han sade svenska folkets tankar. Ja, lantbefolkningen kan nog också ha sina tankar och göra sina reflektioner. På avstånd genom tidningarna eller på annat sätt får landsbefolkningen långt ut i bygderna höra det skrik, som kommer från stadsbefolkningen. Men när lantbefolkningen kommer till städerna, vad finner den? Jo, till sin stora överraskning varje kväll fullt med folk på restauranger, teatrar och biografer m. m. som icke stämmer väl överens med dyrtid. Man ser också, hurusom i städerna mycket pengar läggas ned på icke produktiva byggnader m. m. sådant. Lantmännen kunna nog vid sina tillfällen ha sina säregna känslor, när de se allt detta, samtidigt som ensamt de åläggas att på sätt, jag förut nämnt, deltaga i stadsbefolkningens levnadsomkostnader.

En slags ny ämbetsinstitution ha vi erhållit genom bildandet av livsmedelskommissioner, som ingripit på olika håll. Dessa livsmedelskommissioner ha ju saknat erfarenhet, och därför böra vi kanske icke döma dem alltför strängt. De ha nog handlat så gott de kunnat, och det är icke sagt, att vi mången gång kunnat göra det bättre, om vi varit i deras situation. Men allmänt ha jordbrukarna framhållits och klandrats, och de ha även blivit inrangerade bland de s. k. jobbarna och livsmedelsockrarna. Jag skall därför nu be att få erinra något om, huru livsmedelskommissionerna gått tillväga. Vad man säger om den ena kommissionen tror jag har giltighet även för flera af dem.

Jag kan sålunda meddela, hurusom en livsmedelskommission vid ett tillfälle köpte 500 tunnor sill, som den sedan sålde med en

förtjänst av 10 kronor per tunna och således enbart på denna försäljning förtjänade 5 000 kronor. Vid ett annat tillfälle förtjänade en livsmedelskommission genom att förfara på ungefär liknande sätt omkring 7,000 kronor utan att hava vare sig hämtat eller betalt varan. Det må för övrigt även påpekas, hurusom en livsmedelskommission i den ena kanten av Sverige sålt fläsk med god förtjänst till en annan kant av landet. Men vad skillnad är det i sådant fall på jobbarne och livsmedelskommissionerna, vilka ju för närvarande så lovprisas och framhållas såsom några hälgade väsen? Dessa kommissioner uppträda mången gång, som om de ovanifrån hade fått någon befogenhet att utöva ett slags förmynderskap över jordbruket och ta hand om jordbrukarna och deras produkter. Det tyckes som ett hos alla livsmedelskommissioner inrotat och allmänt begrepp var att alla lantbrukare skulle vara skyldiga avstå en del av sina varor till livsmedelskommissionerna och stadsbefolkningen. Dessa livsmedelskommissioner kunna kanske icke förebrås att ha gjort dylika affärer, för att de själva skulle ha fördel därav, men i och med det samma som de gjort dessa affärer med enskilda personer, är det ju tydligt, att dessa senare i sin ordning sökt få igen vad de betalat jämte åtskilligt mera, och det är alltså konsumenterna, som fått sitta emellan. På så sätt ha ju även detta livsmedelskommissionernas förfaringssätt blivit en länk i det hela, som verkat till förhöjda priser.

Det har här sagts — jag tänker härvid särskilt på vad herr Rydén i Malmö yttrade — att man skall vara rättvis mot alla. Producenterna skola ha sina produktionskostnader betäckta och därtill en liten vinst, resonnerar man. Ja, men huru ställer det sig då, om man t. ex. inför maximipriser, som ju alltid skulle bli generella. Jag vill i detta sammanhang erinra om, hurusom förra året höstsåden slog fel på en hel del håll, och lantbrukarna kunna påvisa, att det blir en direkt förlust för dem, om maximipriserna ställas så som nu, då de icke alltid få igen sina produktionskostnader. När produktionskostnaderna gå till mera än bestämda maximipriset, hur går det då med förtjänsten och herr Rydéns förslag! Skall maximipriser och exportförbud i dylika fall vika? Det pris som betalas för kompensations-ägg, kunna dessa ej produceras för, för närvarande. Ej heller kan den kvalitet kött som uttages till kompensationskött, produceras för bestämt pris, ens under normala förhållanden. Det kan tyckas, som om maximipriserna borde tilltagas så pass, att de vore tillräckliga, och för lantmännen ligger här jämförelsen nära till hands, att de anse sig måste ha minst lika mycket för prima brödsåden, när den säljes, som de måste betala för sina fodervaror. För närvarande kosta emellertid jordnötskakor 28 öre per kilogram i importhamn, för den händelse detta fodermedel överhuvudtaget finnes att få. Men för 1:a klass brödsäd erhålles ej mera än 22½ öre, på grund av maximipriser och överenskommelse med kvarnringen. Sedan är det ett annat missförhållande, som jag vill framdraga och det är, om jag så får uttrycka mig, att lantmännen få stå i reserv på ett annat område. Staten, som nu ombesörjer import av brödsäd, betalar säkerligen omkring en 28 öre för närvarande. Således gör

*Remiss av
statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)

staten där en 5 till 6 öres ren förlust per kg. när den lämnar säden till kvarnringen. Denna siffra har jag dock inte fått direkt, därför att livsmedelskommissionen omsluter sig med en sådan slöja, att man omöjligt får reda på de exakta siffrorna. Men säkert är att detta måste betalas nu om enskild skall verkställa import.

Vidare sade herr Rydén att något måste göras nu. Ja, det är riktigt och jag tror att det är ingen av lantmännen, som vill draga sig för att vara med när det gäller att hjälpa de behövande i samhället förbi och över denna kristid. Men om så skall vara då skall väl också städerna, där kapitalen och värdena äro samlade och där många i det hela taget äro mycket mera bärkraftiga än landsbygdens innevånare, också deltaga i de lindringar, som vidtagas för städernas och industrisamhällets befolkning. Är det så att något göres i den riktningen, då tror jag mig våga säga att vi räcka herr Rydén, eller vem det är, handen till samarbete. Men att lantmännen ensamma skola bestå dessa lindringar, det är något, som inte är tilltalande, och det har väckt mycket ogillande på alla håll bland lantmännen, fastän man burit dessa pålagor därför att man insett den allvarliga situation, i vilken landets befolkning för närvarande befinner sig. Detta var om detta.

Regeringen har blivit klandrad för litet av varje, men herr Rydén klandrar regeringen för något, som jag icke tycker mig kunna vara med om. Han klandrar den därför att den tagit upp en ny indirekt skatt genom telefonreglementets förändring och detta särskilt därför, om jag fattade herr Rydén riktigt, att förändringen särskilt hårt drabbar den provins, som skåningarna bo i. Utav alla indirekta skatter är detta en av de bästa som regeringen kunnat komma med. Jag vill inte gärna använda uttrycken överklass och underklass, men om jag nu när det gäller herr Rydén skulle använda dessa uttryck, så tror jag att denna indirekta skatt träffar överklassen, därför att överklassen håller sig väl alltid med telefon. Då är det en bra indirekt skatt. Och jag tror att varenda en av egentliga småfolket är helt befriad från denna indirekta skatt. Därför skall jag i olikhet med herr Rydén ge regeringen mitt erkännande för detta. Och är det så att det skall vidtagas reglering och utjämning beträffande telefontaxorna e. d., så må regeringen göra det, det kan ju hända det behöves. Men jag skulle vilja vädja till regeringen att då inte taga hänsyn till herr Rydéns hemställan, nämligen att behandla de skånska provinserna med någon särskild ynnest, ty jag vet inte om överklassarne där nere ha gjort sig förtjänta härav mera än uti andra provinser av landet.

Herr Bystrom: Herr talman, mina herrar! Innan remissdebatten avslutas ber även jag, herr talman, att få yttra några ord i en fråga, som såvitt jag hört ej blivit berörd i de många anföranden, som här hållits i dag. Jag lovar talmannen att ej bliva långsam i min framställning, en sak som man också manas till av detta plenums sena timme. Det är förnämligast nykterhetsfrågan, som jag önskar beröra något. Jag vill då

inför Kungl. Maj:ts regering uttala dels ett beklagande och dels en förhoppning.

*Remiss av
statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Jag beklagar, att regeringen ej ansett sig böra eller kunna vidtaga vidare åtgärder med hänsyn till den ganska allmänna fordran, som finnes rörande åstadkommande av ett tillfälligt brännvinstillverkningsförbud eller åtminstone effektiva restriktioner i fråga om denna tillverkning just nu, då livsförnödenheterna äro så dyra. Som ett av uttrycken för denna fordran har en deputation under förra året uppvaktat både Hans Maj:t Konungen och hans regering. Denna deputation representerade breda lager och i övrigt skiftande riktningar i samhället, och ingen mindre än landets ärkebiskop var i spetsen för densamma.

Så tillåter jag mig uttala den förhoppningen, att Kungl. Maj:ts regering skall snart finna det möjligt och lämpligt att återkomma med proposition i nykterhetsfrågan, en proposition i förbättrad upplaga grundad på nykterhetskommitténs omfattande utredning.

Sedan överläggningen härmed förklarats avslutad, beslöt kammaren att hänvisa ifrågavarande proposition till statsutskottet, varjämte densamma remitterades i de delar, som anginge pensions- och indragningsstaterna, till bankoutskottet samt i de delar, som anginge de under jordbruksdepartementet lydande ärenden, till jordbruksutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttranden.

§ 2.

Föredrogos var för sig och hänvisades till jordbruksutskottet övriga å kammarens bord vilande propositioner:

nr 11, angående upplåtelse av rätt till bearbetande av icke in-
nutningsbara mineralfyndigheter å kronojord;

nr 12, angående upplåtelse av kronan tillhörande jordägarandelar i gravor;

nr 13, angående avstående eller upplåtande i vissa fall av mark från kronoegendomar;

nr 14, angående försäljning av vissa områden av Hanekinds hä-
rads allmänningar Kolbyttemon, Åsdymlingen och norra allmännin-
gen;

nr 15, angående ändring av gällande bestämmelser rörande fon-
den för fiskerinäringens befrämjande;

nr 16, angående användande av ett till anläggning av en statens
fiskodlingsanstalt vid Motala anvisat anslag till anläggning av en
dylik anstalt vid Borenhult;

nr 17, angående rätt för föreståndaren för Bjurfors skogsskola
G. Lundberg att för ålderstillägg tillgodoräkna sig viss tjänstgö-
ring;

nr 18, angående användande under år 1916 av behållning å norrländska avdikningsanslaget för år 1915; och
nr 25, angående driftkostnader under år 1917 för statens domäner.

§ 3.

Vidare föredrogos var efter annan de på kammarens bord lig-
gande motionerna; och remitterades därvid:

till konstitutionsutskottet motionen nr 14, av herr *Olausson*;

till statsutskottet motionerna:

nr 15, av herr *Bengtsson* i Göteborg; och

nr 16, av herr *Törnkvist*;

till bevillningsutskottet motionerna:

nr 17, av herr *Olsson* i Ramsta; och

nr 18, av herr *Westman*;

till bankoutskottet motionerna:

nr 19, av herr *Söderberg* i Stockholm;

nr 20, av herr *Lindley*; och

nr 21, av herr *Carlson* i Herrljunga;

till lagutskottet motionen nr 22, av herrar *Söderberg* i Hobborn
och *Andersson* i Milsmaden;

till jordbruksutskottet motionerna:

nr 23, av herr *Lundblad*; och

nr 24, av herr *Kaijser*; samt

till tillfälligt utskott motionerna:

nr 25, av herr *Lundblad*;

nr 26, av herr *Welin*;

nr 27, av herr *Sigfrid*;

nr 28, av herr *Kaijser*;

nr 29, av herr *Pålsson*; och

nr 30, av herr *Lindman m. fl.*

§ 4.

Härefter föredrogs riksdagens kanslideputerades memorial, nr 1,
angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

Vad kanslideputerade anmält och hemställt godkändes.

§ 5.

Avgåvos följande nya motioner, nämligen av:

herr *Lithander*:

nr 31, om anslag till landstormens förseende med fältmässig ut-
rustning; och

nr 32, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utökning av repetitionsövningarna för landstormsmän;

herr *Osberg*, nr 33, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående inrättande av spannmålslagerhus;

herr *Lundblad*, nr 34, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning, huruvida staten bör lösa å sina domäner uppförda, för jordbruket nödvändiga hus;

herr *Vahlquist*, nr 35, om anslag till utgivande av en uppslagsbok över 1916 års lagtima riksdags verksamhet; samt

herr *Johansson* i Brånalt, nr 36, om tillägg till gällande reglemente för småskollärares m. fl. ålderdomsunderstödsanstalt.

Nämnda motioner blevo på begäran bordlagda.

§ 6.

Justerades protokollsutdrag.

§ 7.

Till bordläggning anmäldes justitieombudsmannens ämbetsberättelse samt tryckfrihetskommitterades berättelse.

§ 8.

Ledighet från riksdagsgöromålen beviljades:

herr <i>Westman</i>	under 6 dagar fr. o. m. den 26 jan.,
» <i>Kaijser</i>	» 7 » » » » 25 »
» <i>Andersson</i> i Stårte	» 7 » » » » 25 »
» <i>Sigfrid</i>	» 6 » » » » 26 »
» <i>Olofsson</i> i Åvik	» 4 » » » » 26 »
» <i>Lundblad</i>	» 6 » » » » 25 »
» <i>Widlund</i>	» 4 » » » » 26 »
» <i>Bärg</i> i Katrineholm	» 4 » » » » 26 » och
» <i>Zander</i>	» 6 » » » » 26 »

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 2,20 på natten.

In fidem
Per Cronvall.